

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СВЯТОШНІЮК СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 347:338.46(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С. С. Святошнюк

Науковий керівник –

Ілона Станіславівна Канзафарова,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Одеса – 2023

АНОТАЦІЯ

Святошнюк С. С. Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право». – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса, 2023.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним правовим дослідженням особливостей цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні, на основі якого розроблено нові наукові положення та внесено пропозиції з удосконалення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Обґрунтовано висновок, що механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг – це зумовлена особливостями предмету і методу цивільно-правового регулювання система цивільно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

Доведено, що правові засоби, які входять до вказаної системи, можна поділити на регулятивні та охоронні. Регулятивні використовуються завжди, охоронні – лише за необхідності, у разі порушення або загрози порушення прав та законних інтересів учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

До регулятивних відносяться: норми цивільного права, які закріплені у нормативно-правових актах і визначають модель поведінки суб'єктів цивільного права у відповідних обставинах; принципи надання фінансових послуг; договір про надання фінансових послуг як юридичний факт, на підставі якого виникає договірне зобов'язання з надання фінансових послуг; договірне зобов'язання з надання фінансових послуг.

До охоронних відносяться: порушення договірного зобов'язання з надання фінансових послуг як підстава виникнення цивільних охоронних

правовідносин; цивільні охоронні правовідносини, в рамках яких здійснюється захист прав та інтересів управомоченого суб'єкта і покладається відповідальність на правопорушника.

З'ясовано, що характерною особливістю правового регулювання надання фінансових послуг в Україні є поєднання приватно-правових та публічно-правових засобів впливу на поведінку учасників відповідних правовідносин, що, своєю чергою, зумовлює особливості юридичних механізмів захисту прав учасників зазначених правовідносин, які полягають, з одного боку, у високому ступені державного контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ, з другого – у закріпленні на законодавчому рівні можливості замовників (клієнтів, споживачів) фінансових послуг захищати свої права та інтереси як у судовому, так і у поза судовому порядку. Так, замовники (клієнти, споживачі) фінансових послуг можуть захищати свої права шляхом досудового вирішення спорів щодо надання фінансових послуг, звернення до суду та інших уповноважених органів. При цьому важливим є те, що замовник має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення його прав та законних інтересів, серед яких одним із основних є право на отримання повної та достовірної інформації про фінансову послугу та про її надавача, що є достатньою для прийняття замовником рішення про отримання такої послуги або відмову від її отримання.

Обґрунтовано висновок, що такі ознаки, як нематеріальність, нетранспортабельність та незбережність, властиві всім фінансовим послугам. Такі ж ознаки, як невіддільність, непостійність якості послуги, є характерними для окремих видів фінансових послуг, які охоплюються поняттям «традиційні». На відміну від них, цифровим послугам властиві ознаки віддільності та постійної високої якості, що й відрізняє їх з-поміж інших фінансових послуг.

З'ясовано, що практичне значення поділу фінансових послуг на види полягає в тому, що кожний вид фінансових послуг відрізняється специфічним регулюванням, з відповідними вимогами щодо надавачів послуг стосовно їх авторизації, щодо клієнтів (споживачів), щодо порядку надання фінансових

послуг, щодо реалізації наглядових на контролюючих функцій відповідних органів за додержанням вимог законодавства у сфері надання фінансових послуг тощо.

Обґрунтовано висновок, що категорія «фінансовий засіб» є ширшою ніж категорія «фінансовий актив», тому що охоплює собою також банківські метали та фінансові інструменти. Тому визначення поняття фінансової послуги у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. як операції з фінансовими засобами значно розширює можливості учасників ринку фінансових послуг.

Констатовано, що визначення поняття «фінансові інструменти» у законодавстві України є фрагментарним і має бути розширено; за основу для визначення даного поняття доцільно взяти відповідні положення Директиви Європейського парламенту і Ради від 15.05.2014 р. «Про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС».

Пропонується у підпункті 64 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. № 1953-IX при визначенні поняття «фінансова послуга» закріпити термін «діяльність» і викласти визначення поняття фінансової послуги так: «діяльність надавача з реалізації операції або операцій, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги».

Трактування фінансової послуги як діяльності дозволить узгодити визначення поняття фінансової послуги у Законі України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» із загальними положеннями про послуги, закріпленими у главі 63 Цивільного кодексу України, та доктринальними положеннями, які характеризують послугу як об'єкт цивільних прав.

З'ясовано, що правовідносини з надання фінансових платіжних послуг характеризуються поєднанням як приватно-правових, так і публічно-правових

елементів. Наявність публічно-правових елементів у відносинах з надання платіжних послуг, які є за своєю сутністю цивільно-правовими, зумовлена особливим статусом учасників цих відносин та предметом договорів про надання платіжних послуг. Співвідношення приватно-правових і публічно-правових елементів у відносинах з надання фінансових платіжних послуг зумовлює їх специфіку.

Зроблено висновок, що положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» місять категорії, які не властиві відносинам з надання послуг, зокрема «загальна вартість замовлення». З огляду на це, пропонується положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» викласти в такій редакції: «У разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості роботи (послуги)».

Доведено, що специфіка відносин з надання платіжних послуг зумовлює ретельну регламентацію умов передачі певних функцій та процесів на аутсорсинг, вимог до осіб, які можуть бути залучені на умовах аутсорсингу, порядок їх залучення та власне здійснення самого аутсорсингу.

З'ясовано, що специфіка аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг виявляється у тому, що коло третіх осіб, які можуть залучатися надавачами платіжних послуг, обмежено юридичними особами, а предмет договору окреслений виконанням окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг.

Враховуючи окремі положення нормативно-правових актів, судову практику та доктринальні положення, які визначають сутність договору аутсорсингу, запропоновано власне визначення поняття договору аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг.

Договір аутсорсингу у сфері надання фінансових послуг – це домовленість сторін, за якою одна сторона (аутсорсер) за завданням іншої сторони (замовника) зобов'язується вчинити певні дії, що зумовлені операційними функціями, які йому передав замовник, а інша сторона (замовник) зобов'язується прийняти виконане та оплатити виконавцеві зазначену послугу.

Ключові слова: послуга, фінансова послуга, фінансова операція, договір, свобода договору, кредитор, кредитний договір, правові механізми, диспозитивність, імперативність, нематеріальний результат, право на захист, захист персональних даних, діджиталізація, юрисдикція.

ABSTRACT

Sviatoshniuk S. S. Civil law regulation of provision of financial services in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 “Law” in the speciality 081 “Law”. – Odesa I.I. Mechnikov National University. Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2023.

The thesis is the first comprehensive legal study of the features of civil law regulation of provision of financial services in Ukraine in the domestic science of civil law, on the basis of which new scientific provisions have been developed and proposals were done to improve regulation of law in relevant social relations.

It is substantiated the conclusion that the mechanism of civil law regulation of provision of financial services is a system of civil law means determined by the peculiarities of the method and subject of civil law regulation, with the help of which a special legal influence is exercised on the behavior of participants in legal relations within which financial services are provided.

It is proved that the legal means included in this system can be divided into regulatory and security. Regulatory legal means are always used, security – only when it is necessary, in case of violation or violation threat of the rights and legal

interests of participants in legal relations within which financial services are provided.

Regulatory legal means include: norms of civil law, which are enshrined in regulatory legal acts and determine the model of behavior of subjects of civil law in appropriate circumstances; principles of providing financial services; an agreement on the provision of financial services as a legal fact, on the basis of which a contractual obligation arises for the provision of financial services; contractual obligation of providing financial services.

Protective legal means include: violation of a contractual obligation of providing financial services as a basis for the emergence of civil protective legal relations; civil security relationship, within which the rights and interests of the authorized subject are protected and the responsibility is placed on the offender.

It has been found that a characteristic feature of the legal regulation of the provision of financial services in Ukraine is a combination of private law and public law means of influencing the behavior of participants in the relevant legal relations, which, in turn, predetermines the features of legal mechanisms for protecting the rights of participants in these legal relations on the one hand, to a high degree state control and supervision over the activities of financial institutions, and on the other hand, in fixing at the legislative level the ability of customers (clients, consumers) of financial services to protect their rights and interests both in judicial and extra judicial order.

Thus, customers (customers, consumers) of financial services can protect their rights by pre-trial resolution of disputes regarding the provision of financial services, applying to the court and other authorized bodies. At the same time, it is important that the customer has the right to compensation for damage caused as a result of violation of his rights and legitimate interests, among which one of the main ones is the right to receive complete and reliable information about the financial service and its supplier, sufficient for the customer to decide on obtaining such service or refusal to receive it.

It is substantiated the conclusion that such signs as intangibility, non-transportability and non-preservation are the characteristic of all financial services. The same features as inseparability, variability of service quality are typical for certain types of financial services covered by the concept “traditional”. In contrast, digital services have the hallmarks of individuality and high quality that distinguish them from other financial services.

It is found that the practical significance of dividing financial services into types is that each type of financial services is distinguished by specific regulation, with relevant requirements for the provision of services for their authorization, for clients (consumers), for the provision of financial services, for the implementation of the supervisory functions of the relevant authorities in compliance with the requirements of law in the field of providing financial services, etc.

It is substantiated the conclusion that the category “financial resource” is wider than the category “financial asset”, as it also covers banking metals and financial instruments. Therefore, the definition of a financial service in the Law of Ukraine dated 12/14/2021 “On financial services and financial companies” [81] as operations with financial resources significantly expands the opportunities for participants in the financial services market.

The definition of the term “financial instruments” is stated in the legislation of Ukraine is fragmentary and should be expanded; it is expedient to take the relevant provisions of the Directive of the European Parliament of May 15, 2014 “On markets for financial instruments and amending Directive 2002/92/EU and Directive 2011/61/EU” [59] as a basis for defining this concept.

It is proposed in subpar. 64 of par. 1 of Art. 1 of the Law of Ukraine dated 14.12.2021 No. 1953-IX “On Financial Services and Financial Companies” [81], when defining the concept of “financial service”, to fix the term “activity” and state the definition of financial service as follows: “activity provider for the implementation of a transaction or transactions with financial resources carried out in the interests of persons other than the provider of such a financial service, as well as services expressly defined by special laws as financial services”.

The interpretation of a financial service as an activity will make it possible to harmonize the definition of a financial service provided by the Law of Ukraine dated 12/14/2021 “On Financial Services and Financial Companies” [81] with the general provisions on services enshrined in the Civil Code of Ukraine in Chapter 63 and doctrinal provisions characterizing the service as a civil rights’ object.

It has been established that legal relations for the provision of financial payment services are characterized by a combination of both private law and public law elements. The presence of public law elements in the relationship for the provision of payment services, which are inherently civil law, is due to the special status of the participants in these relations and the subject of contracts for the provision of payment services. The ratio of private law and public law elements in relations of the provision of financial payment services determines their specificity.

It is concluded that the provisions of Part 5 of Article 10 of the Law of Ukraine “On the Protection of Consumer Rights” [35] contain categories that are not typical of relations of the provision of services, in particular, “the total cost of the order”. Therefore, we propose the provisions of Part 5 of Article 10 of the Law of Ukraine “On Protection of Consumer Rights” [35] to amend as follows: “If the performer cannot perform (delays the performance) of the work (delivery of the service) in accordance with the contract, for each day (every hour, if the duration of performance is specified in hours) of the consumer’s delay a fine of three percent is paid unless otherwise provided by law. If the cost of the work (service) is not determined, the contractor pays the consumer a penalty in the amount of three percent of the total *cost of the work (service)*”.

It has been proved that relations’ specificity of for the provision of payment services leads to careful regulation of the conditions for transferring certain functions and processes to outsourcing, requirements for persons who can be involved on the terms of outsourcing, the procedure for their involvement and the actual implementation of outsourcing itself.

It was found that the specifics of outsourcing in the field of payment services is expressed in the fact that the circle of third parties that can be involved by payment

service providers is limited to legal entities, and the subject of the contract is outlined by the performance of certain operational functions related to the provision of payment services.

Taking into account certain provisions of regulatory legal acts, judicial practice and doctrinal provisions that determine the essence of an outsourcing contract, a definition of the concept of an outsourcing contract in the field of payment services is proposed.

An outsourcing agreement in the field of providing financial services is a parties' agreement, according to which outsourcer (one party), on the instructions of the customer (other party), undertakes to perform certain actions due to the operational functions that the customer transferred to him, and the other party (customer) undertakes to accept the work done and pay provider of the specified service.

Key words: service, financial service, financial operation, contract, freedom of contact, creditor, credit contract, legal mechanism, discretion, imperative, intangible result, right to defend, personal data defense, digitalization, jurisdiction.

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові фахові видання України:

1. Святошнюк С. С. Деякі аспекти цивільно-правової відповідальності сторін за договором банківського рахунку. Правова держава. 2022. Вип. 47. Одеса: Фенікс. С. 57-64 *(наукове фахове видання України)*.
2. Святошнюк С. С. Поняття договору як одна із теоретичних основ правового регулювання надання фінансових послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 69. С. 150-155 *(наукове фахове видання України)*.
3. Святошнюк С. С. Електронні гроші як фінансова послуга. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін. 2018. Т. 23. Вип. 2 (33). С. 26-34 *(наукове фахове видання України)*.

4. Святошніук С. С. Правові наслідки порушення кредитного договору: окремі аспекти. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 15-20 (*наукове фахове видання України*).

5. Святошніук С. С. Послуги як об'єкти цивільних прав. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін.; ред. колегія серії: І. С. Канзафарова (науковий редактор) та ін. 2016. Т. 21. Вип. 2 (29). С. 66-71 (*наукове фахове видання України*).

6. Sviatoshniuk S.S. Legal Nature of Financial Services Agreement and its Place in Civil Contracts' System. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2014. Т. 19. Вип. 4 (25). С. 123-129 (*наукове фахове видання України*).

Наукові публікації у виданнях, що індексуються у наукометричних базах:

7. Sviatoshniuk S., Bakalo L., Bilostotskyi O., Gut S., Chaikovskiy O. Zaiets O. Legal Mechanisms for Protection of the Rights of Participants in Contractual and Non-Contractual Legal Relations. Cuestiones Políticas. 2021. Vol. 39, No 71. pp. 147-165 (*Web of Science Core Collection*).

Публікації в інших виданнях:

8. Svyatoshnyuk S., Svyatoshnyuk A.. The Protection of the Rights of the Participants of the Legal Relationships Arising from the Contracts on Providing Financial Services. Social and Legal Aspects of the Development of Civil Society Institutions. Collective Monograph. Part II. Warsaw: BMT Erida Sp.z.o.o. , 2019. 228 p. P. 141-161 (*підрозділ у монографії*).

9. Sviatoshniuk S. The Principles of Providing Financial Services under the Legislation of Ukraine. Economic and Law Paradigm of Modern Society. Scientific Journal by Open Europe. Словаччина. 2019. Issue 3, pp. 62-70 (*періодичне видання країн ЄС*).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези в збірниках матеріалів наукових конференцій:

10. Святошнюк С.С. Поняття та види фінансових послуг за законодавством України. П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2015. С. 208-212.
11. Святошнюк С. С. Гарантія як вид фінансових послуг. Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 року) / упоряд. і відповід. ред. О. О. Нігрєєва. Одеса: Астропринт, 2016. С.110-114.
12. Святошнюк С. С. Поняття та правова природа договору банківського вкладу за законодавством України. Інновації, тенденції та проблеми сучасного права: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (12 квітня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 43-45.
13. Святошнюк С.С. Страхування як вид фінансових послуг. Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2017. С.115-118.
14. Святошнюк С.С. Умови надання фінансових послуг за законодавством України. Матеріали 72-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (29 листопада –1 грудня 2017 року). Одеса: «Астропринт», 2017. С. 222-224.
15. Святошнюк С.С. Фінансова установа як суб'єкт надання фінансових послуг. Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена пам'яті Ю.С. Червоного (до 90-річчя від дня його народження) (15 грудня 2017 рік). Одеса: «Астропринт», 2017. С. 83-88.
16. Святошнюк С.С. Щодо правової природи кредитного договору. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 96-й річниці з дня

народження д.ю.н., проф. В. П. Маслова (14 лютого 2018 р.). Харків: «Право», 2018. С. 360-363.

17. Святошнюк С.С. Фінансові посередники як професійні учасники фондового ринку України. Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2018. С. 262-268.

18. Святошнюк С.С. Операції з цінними паперами як вид фінансових послуг. Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2019 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2019. С. 243-248.

19. Святошнюк С. С. Договори про надання страхових послуг в контексті ре кодифікації цивільного законодавства України. Шерешевські читання «Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ»: матер. Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2021. С. 230-236.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	23
1.1. Поняття та види фінансових послуг за законодавством України.....	23
1.2. Механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні.....	43
1.3. Принципи надання фінансових послуг в Україні.....	51
РОЗДІЛ 2. ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	70
2.1. Поняття договірних зобов'язань з надання фінансових послуг.....	70
2.1. Класифікація договірних зобов'язань з надання фінансових послуг.....	95
2.3. Підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань з надання фінансових послуг.....	102
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВІ ПЛАТІЖНІ ПОСЛУГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ НАДАННЯ В УКРАЇНІ.....	116
3.1. Сутність, ознаки та види фінансових платіжних послуг.....	116
3.2. Особливості надання фінансових платіжних послуг в Україні.....	126
ВИСНОВКИ.....	154
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	160
ДОДАТКИ.....	184

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах активізації правотворчих процесів, спрямованих на створення в Україні сприятливих умов для розвитку ринку фінансових послуг, істотного значення набуває проблема забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, в рамках яких такі послуги надаються.

Впродовж останніх років науковий інтерес цивілістів до питань правового регулювання надання фінансових послуг в Україні підвищився. Проте, значного збільшення кількості наукових праць з відповідної проблематики не спостерігається. Хоча існує нагальна потреба у проведенні таких досліджень.

Прийняття нових законодавчих актів, зокрема таких, як Закон України від 04.02.2021 р. «Про фінансовий лізинг», Закон України від 30.06.2021 р. «Про платіжні послуги», Закон України від 18.11.2021 р. «Про страхування», Закон України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії», стало важливим кроком на шляху гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу. При цьому вітчизняний законодавець значно випередив науковців у вказаному сегменті правової дійсності, прийнявши законодавчі акти, які містять достатню кількість новел правового регулювання відповідних суспільних відносин, а науковці значною мірою відстають від нього, не встигаючи теоретично осмислювати такі нововведення. Враховуючи зазначене вище, розгляд на дисертаційному рівні питань, пов'язаних з проблематикою надання фінансових послуг в Україні, є не лише доцільним, а і необхідним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до напрямів науково-дослідної роботи кафедри цивільно-правових дисциплін економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за темами: «Приватноправове регулювання суспільних відносин: традиції, сучасність, перспективи» (державний реєстраційний номер 0113U002740); «Забезпечення

прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0118U004432)».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування теоретичних положень, які відображають особливості цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні, а також внесення пропозицій з удосконалення цивільно-правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі **основні завдання**:

- визначити поняття та види фінансових послуг за законодавством України;
- з'ясувати особливості механізму цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні;
- визначити принципи надання фінансових послуг в Україні;
- визначити поняття договірних зобов'язань з надання фінансових послуг;
- здійснити класифікацію договірних зобов'язань з надання фінансових послуг;
- охарактеризувати підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань з надання фінансових послуг;
- з'ясувати особливості надання фінансових платіжних послуг в Україні;
- розробити пропозиції з удосконалення цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з наданням фінансових послуг в Україні.

Предметом дослідження є цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні.

Методи дослідження. Філософсько-світоглядною основою наукового дослідження є *матеріалістична діалектика*. Цивільно-правове регулювання

надання фінансових послуг в Україні розглядається у розвитку та взаємозв'язку з явищами об'єктивної дійсності в цілому та державно-правової зокрема.

Дисертація ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, відповідно до завдань та мети дослідження, з урахуванням визначених предмета та об'єкта дослідження.

В процесі дослідження було використано такі *формально-логічні методи та прийоми*: аналіз, порівняння, дедукція, індукція, синтез, умовивід за аналогією, узагальнення, абстрагування. Обґрунтування висновків здійснювалось з урахуванням основних формально-логічних законів, а саме: закону тотожності, закону виключеного третього, закону протиріччя і закону достатньої підстави.

Системний підхід було використано при дослідженні механізму цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні, визначенні структури та видів договірних зобов'язань з надання фінансових послуг, з'ясуванні особливостей надання фінансових платіжних послуг.

Використання *порівняльно-правового методу* дозволило проаналізувати і порівняти положення законодавства України та Європейського Союзу щодо цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг.

Формально-юридичний метод дозволив визначити сутність та властивості фінансових послуг, принципів надання фінансових послуг в Україні, договірних зобов'язань з надання фінансових послуг, з'ясувати умови та особливості надання фінансових послуг, виходячи з їх місця у системі об'єктів цивільних прав.

При підготовці пропозицій з удосконалення цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні було застосовано *метод правового моделювання*.

Теоретичною основою дослідження стали наукові положення, викладені у працях таких вчених-правознавців, як: С. С. Алексєєв, С. М. Бервено, О. М. Берназ-Лукавецька, Т. В. Боднар, В. І. Борисова, В. А. Васильєва, О. В. Гаран, Р. М. Гейнц, Ю. М. Жорнокуй, І. С. Канзафарова, С. М. Клейменова, В. В. Луць,

М. Д. Пленюк, С. О. Погрібний, М. М. Сібільов, С. О. Сліпченко, Т. В. Степанова, Н. В. Федорченко та ін.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права комплексним правовим дослідженням особливостей цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні, на основі якого розроблено нові наукові положення та внесено пропозиції з удосконалення цивільно-правового регулювання відповідних суспільних відносин.

В результаті проведеного дисертаційного дослідження вперше сформульовано і обґрунтовано або додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист:

вперше:

обґрунтовано висновок, що механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг – це зумовлена особливостями предмету і методу цивільно-правового регулювання система цивільно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги;

доведено, що правові засоби, які входять до вказаної системи, можна поділити на регулятивні та охоронні. Регулятивні використовуються завжди, охоронні – лише за необхідності, у разі порушення або загрози порушення прав та законних інтересів учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги. До регулятивних відносяться: норми цивільного права, які закріплені у нормативно-правових актах і визначають модель поведінки суб'єктів цивільного права у відповідних обставинах; принципи надання фінансових послуг; договір про надання фінансових послуг як юридичний факт, на підставі якого виникає договірне зобов'язання з надання фінансових послуг; договірне зобов'язання з надання фінансових послуг. До охоронних відносяться: порушення договірного зобов'язання з надання фінансових послуг як підстава виникнення цивільних охоронних правовідносин; цивільні охоронні

правовідносини, в рамках яких здійснюється захист прав та інтересів управомоченого суб'єкта і покладається відповідальність на правопорушника;

аргументовано, що визначення поняття «фінансові інструменти» у законодавстві України є фрагментарним і має бути розширено; за основу для визначення даного поняття доцільно взяти відповідні положення Директиви Європейського парламенту від 15.05.2014 р. «Про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС»;

доведено, що трактування фінансової послуги як діяльності дозволить узгодити визначення поняття фінансової послуги у Законі України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» із загальними положеннями про послуги, закріпленими у главі 63 Цивільного кодексу України, та доктринальними положеннями, які характеризують послугу як об'єкт цивільних прав;

з'ясовано, що специфіка аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг виявляється у тому, що коло третіх осіб, які можуть залучатися надавачами платіжних послуг, обмежено юридичними особами, а предмет договору окреслений виконанням окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг;

запропоновано власне визначення поняття договору аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг як домовленості сторін, за якою одна сторона (аутсорсер) за завданням іншої сторони (замовника) зобов'язується вчинити певні дії, що зумовлені операційними функціями, які йому передав замовник, а інша сторона (замовник) зобов'язується прийняти виконане та оплатити виконавцеві зазначену послугу;

удосконалено:

визначення поняття «фінансова послуга», шляхом використання як родового поняття, через яке воно визначається, поняття «діяльність»; запропоновано у підпункті 64 пункту 1 статті 1 Закону України від 14.12.2021 р. № 1953-IX «Про фінансові послуги та фінансові компанії» при визначенні

поняття «фінансова послуга» використати термін «діяльність» і викласти визначення фінансової послуги так: «Фінансова послуга – діяльність надавача з реалізації операції або операцій, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги»;

розуміння змісту поняття «заборона дискримінації» в контексті ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» – шляхом внесення пропозиції щодо заміни положення підпункту 9 пункту 1 ст.1 ст. 5 вказаного Закону, що характеризує заборону дискримінації як «недопущення будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів» на положення: «недопущення будь-яких форм дискримінації споживачів» – оскільки буквальне тлумачення первісної редакції даного підпункту дозволяє припустити, що можливе існування «обґрунтованої дискримінації», хоча дискримінація учасників цивільно-правових відносин недопустима та забороняється у будь-яких формах. Конкретні винятки з принципу рівності у конкретних цивільних правовідносинах спрямовані не на обмеження прав учасників цих відносин або їх дискримінацію, а на стабілізацію цивільного обороту. Обмеження прав учасників не можна розуміти як прояв дискримінації;

набули подальшого розвитку:

аргументація щодо поєднання приватно-правових та публічно-правових елементів у правовідносинах з надання фінансових платіжних послуг, що зумовлено особливим статусом учасників цих відносин та предметом договорів про надання платіжних послуг.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у науково-дослідній, правотворчій та правозастосовній діяльності, а також у практиці укладання договорів суб'єктами цивільного права, а також в навчальному процесі, при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право України», «Договірне право України», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, підручників, практикумів, курсів лекцій, планів практичних занять із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалась на засіданні кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Основні положення дисертації оприлюднені на таких конференціях: «Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченій пам'яті Є. В. Васьковського (м. Одеса, 22 травня 2015 р.); 71-ій науковій конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 23-25 листопада 2016 року); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інновації, тенденції та проблеми сучасного права» (Тернопіль, 12 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченій пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 26 травня 2017 р.); 72-ій науковій конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного (до 90-річчя від дня його народження) (м. Одеса, 15 грудня 2017 р.); Науково-практичній конференції, присвяченій 96-й річниці з дня народження д.ю.н., проф. В. П. Маслова (м. Харків, 14 лютого 2018 р.); «Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченій пам'яті Є. В. Васьковського (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права», присвяченій пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Шерешевські читання «Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ» (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.).

Також основні положення і результати дисертації було впроваджено в роботі СК «ARX» (довідка про впровадження від 10.01.2023 р.), юридичної компанії Digilaw (довідка про впровадження від 13.01.2023 р.), УКРСИББАНКУ (довідка про впровадження від 01.12.2022 р.), кафедри цивільно-правових дисциплін та кафедри адміністративного та господарського

права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка про впровадження від 04.05.2023 р.).

Публікації. За темою дисертації та згідно з її змістом всього опубліковано 19 публікацій, з них: 1 – стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection; 1 – стаття у міжнародному науковому виданні країн ЄС; 6 – статей в наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 1 – монографія (у співавторстві); 10 – тези доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 194 стор., з яких: основний зміст – 160 сторінок; список використаних джерел – 24 сторінки; додатки – 10 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВННЯ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та види фінансових послуг за законодавством України

Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України (ЦК України), «...одним із об'єктів цивільних прав є послуга» [59].

Легальне визначення поняття послуги – відсутнє. В літературі існують три основні підходи до розуміння послуги: визначення послуги через категорію «дія», визначення послуги через категорію діяльність, визначення послуги як результату діяльності.

В рамках першого підходу, послуга визначається як «дії чи бездіяльність, що здійснюються на замовлення та не мають матеріального результату» [230, с.56]. Як «правомірні дії суб'єктів правовідносин, в результаті яких задовольняються певні потреби інших осіб. Звертається увага на те, що виконання послуг має кінцевий результат, але, як правило, він не має чітко уречевленого характеру, крім того, такий результат може бути навіть ненаявним» [2401, с.272].

С. Ємельянчик зазначає, що «послуга – це дія (діяльність), спрямована на задоволення особи, яка виражається у відсутності втілення у певному майновому результаті, що є невіддільним від самої діяльності, якість якого не може гарантуватися і який безпосередньо споживається у момент її здійснення» [133, с. 108].

В рамках другого підходу, О. С. Іоффе зазначав, що «в договорі про надання послуг йде мова про діяльність таких видів, що не одержують або не обов'язково повинні одержати втілення в матеріалізованому, а тим більше в упредметненому результаті» [144, с. 419]. Н. В. Федорченко під послугою розуміє «діяльність, яка здійснюється для виконання цивільного обов'язку і не пов'язана зі створенням майнового блага» [225, с. 241].

В рамках третього підходу – розуміється як «дія, виражена в конкретному корисному результаті, що створений працею особи (юридичної або фізичної), нематеріальному (неречовому) за формою, який невідокремлюваний від діяльності його виконавця і становить об’єктивно досяжні зміни у зовнішньому світі або стані суб’єкта (духовному, фізіологічному чи психологічному)» [128, с. 14]. Поділяючи зазначений підхід, В. А. Васильєва визначала послугу як «вид суспільного блага, за допомогою якого задовольняються потреби шляхом вчинення суб’єктом дій (здійснення діяльності), у корисних властивостях яких і полягає суб’єктивний інтерес особи» [106, с.95].

Як вірно зазначає С. Сліпченко, у ст. 177 ЦК України «законодавець розкриває поняття об’єкта через узагальнюючий термін «благо». Самі ж блага поділяються на два різновиди – матеріальні і нематеріальні. Зі змісту наведеної статті випливає, що за межами цієї пари (матеріальні та нематеріальні) блага, як об’єкти цивільних прав, існувати не можуть» [213, с.82].

Послуги слід відрізнити від робіт. За радянських часів послуги не виокремлювалися як самостійний об’єкт цивільних прав, тому дослідники тих часів, у більшості випадків послуги та роботи (результати робіт) не розмежовували (Див., напр. І. Л. Брауде, Ю. Х. Калмиков, Б. О. Борисов та ін.).

Інша група вчених – відстоювали позицію щодо розмежування зазначених категорій. Зокрема, О. С. Іоффе, який під послугами розумів «діяльність таких видів, які не отримують або не обов’язково повинні отримати втілення в матеріальному результаті» [144, с. 217].

Нам близька позиція, що ««послуги» – це діяльність, результати якої не мають, як правило, матеріального виразу, вони реалізуються і споживаються в процесі здійснення цієї діяльності. «Роботи» – це діяльність, результати якої мають матеріальний вираз і можуть бути реалізовані для задоволення потреб юридичних і фізичних осіб» [182, с.826].

«Послуги – це певна діяльність, що не пов’язується зі створенням речі, однак, яка сама по собі породжує відповідне благо, що має споживчу вартість і внаслідок цього стає об’єктом цивільних прав» [188, с. 385]. Отже, у послугах

самі дії, що реалізуються, є певним «благом», а в праці «благом» є результат робіт.

Стаття 901 ЦК України встановлює, що «За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором» [59]. Таким чином, законодавець визначаючи договір про надання послуг, вказує на такі критерії послуги як «діяльність» або «дія». Зокрема, звертається увага на ознаку послуги, а саме – її споживання у процесі надання.

Серед інших ознак називається відсутність уречевленого результату, невіддільність від джерела (див. напр.: Д. І. Степанов), споживається в процесі її надання (див. напр.: Р. М. Гейнц).

Оскільки послуга є діями, або діяльністю, вона позбавлена матеріальної субстанції. Як вірно зазначає С. М. Клейменова: «безумовно, основна ознака послуг – нематеріальний результат» [155, с. 28].

За загальним правилом, послуга буде існувати доти, поки здійснюється діяльність. З цього можемо вивести таку ознаку послуг як те, що остання не може накопичуватися або зберігатися.

Відповідно до підпункту 5 пункту 1 ст. 1 Закону України від 12.07.2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «фінансова послуга – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [54].

На підставі наведеного положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», можна виділити ознаки фінансової послуги, а саме: «1) зазначені операції здійснюються на користь третіх осіб; 2) предметом таких операцій є фінансові активи; 3) мета

операцій – одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу» [54].

Підпункт 64 п.1 ст.1 Закону України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає фінансову послугу як «операцію або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [55]. Відповідно до п. п. 67 п. 1 ст.1 зазначеного закону, «фінансові засоби – кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів» [55].

На підставі наведеного положення Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», можна виділити ознаки фінансової послуги, а саме: 1) зазначені операції здійснюються на користь третіх осіб; 2) предмет таких операцій є фінансові засоби.

На підставі наведених положень, доходимо висновку, що фінансові послуги надаються на користь третіх осіб.

Відповідно до статті 636 ЦК України договором на користь третьої особи є «договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена у договорі» [59]. Особливістю договору на користь третьої особи є те, що належного виконання умов договору може вимагати як особа, що уклала договір, так і сама третя особа, на користь якої передбачено виконання. Право, яке виникає у третьої особи є самостійним, а йому кореспондує обов'язок боржника вчинити певні дії.

Таке право третьої особи може бути обмеженим умовами договору або законом. Відповідно до положень ст. 636 ЦК України, «з моменту вираження третьою особою наміру скористатися своїм правом сторони не можуть розірвати або змінити договір без згоди третьої особи, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо третя особа відмовилася від права, наданого їй на підставі договору, сторона, яка уклала договір на користь третьої

особи, може сама скористатися цим правом, якщо інше не впливає із суті договору» [59].

Особливість конструкції договору, що укладається на користь третьої особи, проявляється, насамперед, у тому, що за договором боржник (одна сторона) зобов'язана вчинити певну дію не на користь кредитора (другої сторони), а на користь іншої особи (третьої), яка не приймає участі в укладенні договору.

Саме в рамках конструкції договору на користь третьої особи, реалізуються фінансові послуги, що знайшло підтвердження у наведених вище легальних визначеннях фінансової послуги.

В законодавстві фінансова послуга визначається через категорію «операція» (операції). Відповідно до підпункту 36 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» «операція – окрема дія або комплекс взаємопов'язаних дій надавача фінансових послуг, які він здійснює щодо фінансового засобу та/або клієнта» [55]. Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [36] у підпункті 65 пункту 1 ст. 1 визначає фінансову операцію як «будь-які дії щодо активів клієнта» [36].

В економічній літературі категорія «операція» розуміється як «групування певних елементарних потоків за їх змістом, тобто це добровільна взаємодія між не менш як двома господарюючими суб'єктами у зв'язку з виробництвом і використанням продуктів і послуг, розподілом і перерозподілом доходів, придбанням фінансових активів, прийняттям фінансових зобов'язань тощо» [189, с. 40].

Ми поділяємо точку зору, що поняття «фінансова послуга» у розумінні діяльності, яка здійснюється, має більш широкий зміст, ніж «фінансова операція» (див. напр. С. Г. Шклярук). Оскільки фінансова послуга реалізується особою, яка її надає шляхом послідовних відповідних дій, які не слід

ототожнювати з самою діяльністю, тому фінансова операція є складовою фінансової послуги.

Пропонуємо у підпункті 64 пункту 1 статті 1 Закону України від 14.12.2021 р. № 1953-IX «Про фінансові послуги та фінансові компанії» при визначенні поняття «фінансова послуга» закріпити слово «діяльність» і викласти визначення фінансової послуги як «діяльність надавача з реалізації операції або операцій, «з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [55].

Трактування фінансової послуги як діяльності дозволить узгодити визначення фінансової послуги, надане у Законі України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» із загальними положеннями про послуги, закріпленими у главі 63 Цивільного кодексу України та доктринальними положеннями, які характеризують послугу як об'єкт цивільних прав.

Відмінність досліджуваних законів виявляється, також у різних підходах до предмета операцій. Так, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» «...фінансова послуга є операцією з фінансовими активами» [54]. Однак, у законодавстві відсутнє визначення поняття фінансових активів, а лише в п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» наведено перелік об'єктів, що належать до фінансових активів, зокрема це: «...кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів» [54].

Відповідно до Національного положення від 30.11.2001 р., №559 (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» «...фінансові активи включають: «грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи» [37].

В літературі «фінансовий актив» іноді визначають, як «капітал, втілений у цінних паперах (див. напр. О. В. Анфигенов), фактично ототожнюючи фінансовий актив та цінний папір. Окремі дослідники визначають фінансовий актив «як неречовий актив, який являє собою законні вимоги власників цього активу на отримання певного, як правило, грошового доходу в майбутньому» [142, с. 10]. Положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» та положення Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» не зводять фінансовий актив лише до цінних паперів, а включення до переліку фінансових активів грошових коштів, які можуть існувати й у готівковій формі, не дозволяє беззастережно відносити фінансові активи до неречових активів.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає фінансову послугу, як «операцію з фінансовими засобами, до яких, відповідно до підпункту 67 пункту 1 статті 1 з Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» належать «кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів»» [55]. Отже, однією із складових елементів фінансових засобів, є фінансові інструменти. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» не конкретизує види фінансових інструментів, проте вони закріплені у низці інших нормативних актів.

Відповідно до пунктів 5-9 Національного положення від 30.11.2001 № 559 (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» «фінансові інструменти поділяються на: 1. фінансові активи (грошові кошти, не обмежені для використання, та їх еквіваленти; дебіторську заборгованість, не призначену для перепродажу; фінансові інвестиції, що утримуються до погашення; фінансові активи, призначені для перепродажу; інші фінансові активи); 2. фінансові зобов'язання (фінансові зобов'язання, призначені для перепродажу, та інші фінансові зобов'язання); 3. інструменти власного капіталу (прості акції, частки та інші види власного капіталу); 4. похідні фінансові інструменти

(ф'ючерсні контракти, форвардні контракти та інші похідні фінансові інструменти)» [37].

Відповідно до ст. 7 Закону України від 23.02.2006 р. № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «фінансові інструменти представлені цінними паперами, інструментами грошового ринку, опціонами, ф'ючерсами, свопами, форвардами» [49, ст. 7]. Таким чином, Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» фактично зводить фінансові інструменти до цінних паперів та похідних фінансових інструментів, що є зрозумілим, тому що зазначений Закон регулює діяльність з обігу обмеженого кола фінансових інструментів.

У «Системі національних рахунків (СНР'2008)» поняття «фінансовий інструмент» включає: «монетарне золото та спеціальні права запозичення (СПЗ); готівкову валюту та депозити; боргові цінні папери; позички; акціонерний капітал та акції інвестиційних фондів; фонди грошового ринку; програми страхування, пенсійного забезпечення та стандартизованих гарантій; похідні фінансові інструменти та опціони на придбання акцій працівниками; інша кредиторська та дебіторська заборгованість» [74]. До іншої кредиторської та дебіторської заборгованості, як зазначено у літературі (див. напр. Ю. Коваленко), відноситься «комерційні кредити на товари та послуги, аванси за незавершену роботу або за виконану роботу, інша дебіторська або кредиторська заборгованість (виключаючи комерційні кредити та аванси), дебіторська та кредиторська заборгованість, яка не пов'язана з наданням товарів і послуг» [159, с. 164].

На сьогодні Законом України № 1678-VII від 16.09.2014 р. «ратифікована Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відповідно до положень зазначеної Угоди нормативно-правові акти, зокрема, у сфері надання фінансових послуг мають бути «спрямовані на імплементацію актів законодавства Європейського Союзу у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків» [48].

Одним з таких актів є Директива Європейського парламенту і Ради «Про ринки фінансових інструментів» (2014/65/EU від 15.05.2014). Відповідно до положень Директиви, до фінансових інструментів віднесено досить широкий перелік видів, включаючи, навіть, «емісії на викиди, що складаються з будь-яких одиниць, визнаних відповідно до вимог Директиви 2003/87/ЕС (Схема торгівлі викидами)» [4].

На підставі аналізу наведених вище законодавчих положень, які характеризують «фінансовий засіб» та «фінансовий актив», ми дійшли висновку, що категорія «фінансовий засобів», яка закріплена у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», є ширшою ніж категорія «фінансовий актив», яка закріплена у Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зазначений висновок ґрунтується на тому, що фінансові засоби охоплюють собою також банківські метали та фінансові інструменти, що значно розширює можливості учасників фінансових послуг. Поняття «фінансовий засіб» у законодавстві України не визначено, норми, які закріплюють види фінансових інструментів, як складової фінансового засобу, є розрізненими.

З урахуванням зазначеного, пропонуємо конкретизувати законодавче визначення поняття фінансового засобу, визначаючи останній як фінансову вимогу, яка буде спрямована на майбутнє, та яка надає право їх власнику отримати дохід у формі грошей чи у формі фінансових і грошових інструментів.

Положення нормативних актів, які визначають види фінансових інструментів, мають бути узгоджені між собою, а перелік їх видів має бути розширено. За основу доцільно взяти Директиву Європейського парламенту і Ради від 15.05.2014 р. «Про ринки фінансових інструментів».

Відповідно до підпункту 20 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» клієнтом є «будь-яка *особа*, яка звертається за отриманням фінансових послуг до надавача фінансових послуг

та/або посередника чи користується послугами надавача фінансових послуг та/або посередника» [55].

Крім того, підпунктом 56 пункту 1 статті 1 Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії» конкретизована особа споживача фінансових послуг, якою є «фізична особа, яка звертається за наданням фінансових послуг до надавача фінансових послуг та/або посередника або користується послугами надавача фінансових послуг та/або посередника для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою або незалежною професійною діяльністю» [55].

Відповідно до ч.1 ст. 2 ЦК України «особами, як учасниками цивільних відносин визначаються юридичні та фізичні особи» [59].

На підставі аналізу наведених вище положень, які визначають поняття «клієнт», «особа» та «споживач» доходимо висновку, що фінансові послуги надаються фізичним та юридичними особами. Зіставлення понять «клієнт» та «споживач» у розумінні Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» дозволяє дійти висновку, що вони співвідносяться як загальне та спеціальне.

Види фінансових платіжних послуг. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовими вважаються такі послуги: «1) торгівля валютними цінностями; 2) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; 3) фінансовий лізинг; 4) надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту; 5) надання гарантій; 6) фінансові платіжні послуги; 7) послуги у сфері страхування; 8) діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; 9) професійна діяльність на ринках капіталу; 10) факторинг; 11) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»» [54].

Стаття 4 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» до видів фінансових послуг відносить: «1) страхування; 2) надання коштів та банківських металів у кредит; 3) залучення коштів та банківських металів, що

підлягають поверненню; 4) фінансовий лізинг; 5) факторинг; 6) надання гарантій; 7) торгівля валютними цінностями; 8) фінансові платіжні послуги; 9) фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, передбаченої частиною другою статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [55].

У науковій літературі наводяться різні класифікації фінансових послуг. В основу найпоширенішої класифікації фінансових послуг покладено вид діяльності надавача фінансових послуг (див., напр. Ю. Коваленко). За цим критерієм розрізняють банківські послуги та небанківські послуги. Банківські послуги надаються виключно банками. Значна кількість фінансових послуг, закріплених в законодавстві України є саме банківськими: «залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, фінансовий лізинг, надання коштів у позику, зокрема й на умовах фінансового кредиту, фінансові платіжні послуги, факторинг тощо» [159].

Поняттям небанківських послуг, охоплюються, звісно, всі інші види послуг, перелік яких є досить обширним, зокрема, послуги їх страхування, послуги, які надаються недержавними пенсійними фондами, кредитними спілками, лізинговими компаніями тощо. Особливе місце серед небанківських послуг займають інвестиційні. «Фінансові послуги можуть розглядатись як інвестиційні відносно окремих фінансових інструментів: переказні цінні папери; інструменти грошового ринку; паї колективних інвестиційних фондів; похідні інструменти (опціони, ф'ючерси, свопи, форварди)» [55]. Отже, інвестиційну послугу можна визначити, як діяльність яка здійснюється спеціалізованим суб'єктом, який за завданням клієнта інвестує певні фінансові інструменти на фінансових ринках.

Інвестиційними є послуги або види діяльності, винятковий перелік яких наведено у Додатку 1 до Директиви 2004/39/ЄС: «1) прийняття та передача замовлень щодо одного або більше фінансових інструментів; 2) виконання замовлень від імені клієнта; 3) здійснення операцій за власний рахунок; 4) управління активами; 5) консультування з інвестування; 6)

андерайтинг фінансових інструментів та/або розміщення фінансових інструментів на основі твердих зобов'язань; 7) розміщення фінансових інструментів без твердих зобов'язань; 8) управління багатосторонніми торговельними засобами обслуговування, а також інші послуги, пов'язані з інвестиційними» [4].

Кожен вид фінансових послуг, у свою чергу, складається з підвидів. Так, підвидами банківських послуг є депозитні, розрахункові, кредитні послуги тощо. Інвестиційні послуги за місцем їх надання за місцем їх надання поділяються на біржові та позабіржові послуги, за предметом – на послуги із цінними паперами, валютними цінностями тощо.

Небанківські послуги, зокрема, страхові, в залежності від предмета, поділяються на послуги зі страхування життя, здоров'я та працездатності фізичних осіб; послуги зі страхування майна фізичних осіб; послуги зі страхування відповідальності фізичних осіб, послуги зі страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса тощо. Для суб'єктів господарювання існують певні види страхових послуг, зокрема, «послуга зі страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів, послуга зі страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів, послуга зі страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ» від 12.07.2001, № 2665-III тощо» [4].

За спрямованістю на задоволення потреб клієнта фінансові послуги поділяють на прямі та супутні. В літературі вказується, що «прямі фінансові послуги задовольняють існуючі (наявні) потреби споживача фінансової послуги, а супутні задовольняють неявні потреби, що робить більш зручним надання прямих послуг без отримання споживачем додаткового доходу, але збільшують її цінність» [159, с. 164]. За критерієм спрямованості, як «прямі

послуги можна визначити послугу із надання коштів у позику, переказ коштів, послуги у сфері страхування і накопичувального недержавного забезпечення тощо. Супутніми послугами є видача пластикової картки на базі депозитного рахунку, телефонне управління рахунком, консультаційні послуги тощо» [159, с. 165].

В літературі розрізняють фінансові послуги за тривалістю фінансової послуги і метою її споживання. За тривалістю послуги бувають стратегічні та поточні. «Стратегічні– дозволяють споживачу фінансової послуги розробити і досягти істотних стратегічних перетворень. Поточні – спрямовані на досягнення мети клієнта у найоптимальніший спосіб (залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо наступного їх повернення, надання коштів у позику тощо). Оперативні – дозволяють споживачу в найкоротший час реалізувати мету (послуги ломбардів, споживче кредитування тощо)» [81, с. 98].

За призначенням фінансові послуги поділяють на: професійні та споживчі. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін», затверджені Наказом Державного комітету статистики України, від 14.11.2006 № 519, визначають споживчі товари, «як товари (послуги), що використовуються населенням для особистого або загальносімейного споживання» [20]. Наведене визначення дозволяє виділити основні ознаки споживчих послуг: 1. надаються населенню; 2. надаються для особистого або загальносімейного споживання. Споживчі фінансові послуги є найпоширенішими послугами, та охоплюють депозитні операції, надання споживчих кредитів, розрахункові операції.

Професійними, тобто тими, які потребують праці висококваліфікованих фахівців є «банківські послуги, страхові, консалтингові, з оцінки майна та інші» [20].

За рівнем платності (комерціалізації) розрізняють платні та безоплатні фінансові послуги. «На ринку фінансових послуг переважають платні послуги.

Безоплатні фінансові послуги можуть надаватися в цілях залучення нових клієнтів, збільшення фінансових ресурсів oferentів таких послуг, розширення асортименту суміжних фінансових операцій та підвищення рівня обслуговування клієнтів» [207, с. 70].

За критерієм комплексності розрізняють основні, супровідні (допоміжні та посередницькі) фінансові послуги. Відповідно до змісту підпункту 60 пункту 1 ст. 1, супровідні послуги охоплюють собою допоміжні та посередницькі послуги. Відповідно до положень підпункту 12 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» допоміжними є послуги, «пов'язані з фінансовими послугами та/або зі здійсненням діяльності з надання фінансових послуг, які не належать до посередницьких послуг» [55].

До них, зокрема, відносяться: «послуги із врегулювання простроченої заборгованості споживачів, які надаються колекторською компанією; послуги зі збирання, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань, які надаються бюро кредитних історій; послуги, які надаються на підставі ліцензії на здійснення операцій з готівкою; інформаційні послуги на ринках капіталу та організованих товарних ринках, а також інші послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»; актуарні послуги, надання яких потребує авторизації відповідно до Закону України «Про страхування»; послуги, що є допоміжними до платіжних послуг відповідно до Закону України «Про платіжні послуги»; послуги, визначені як допоміжні спеціальними законами» [55].

Відповідно до положень підпункту 39 пункту 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», посередницькі фінансові послуги розуміються як «одна чи декілька послуг, спрямованих на отримання клієнтом фінансової послуги (крім послуг, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу, передбачених частиною другою статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»), пов'язані з інформуванням, консультуванням, пропонуванням, підготовкою, укладенням та

виконанням (супроводом) договорів про надання фінансових послуг, одержанням платежів у межах цих договорів, включаючи здійснення на підставі договору із суб'єктом первинного фінансового моніторингу ідентифікації та верифікації клієнтів, а також інші послуги, визначені спеціальними законами» [55].

Визначаючи супровідні, допоміжні та посередницькі послуги, Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» не закріплює поняття основної фінансової послуги. Співставлення положень, які характеризують сутність та види фінансових послуг, характеризують допоміжні та посередницькі послуги, як різновид супровідної, дозволяє дійти висновку, що поняттям основної послуги охоплюються всі види діяльності, яка безпосередньо пов'язана з фінансовими засобами, що здійснюються надавачем послуги в інтересах клієнта (споживача).

За рівнем використання цифрових технологій послуги поділяються на традиційні (класичні) фінансові послуги та цифрові фінансові послуги. Традиційні (класичні) послуги надаються без залучення цифрових технологій. Цифрові фінансові послуги розуміють як «вид економічної діяльності в умовах цифрової економіки, що стосується купівлі-продажу фінансового продукту у формі цифрової транзакції, в основу якого покладено процес створення та розподілу цінності для споживача у матеріальній чи нематеріальній формі за допомогою цифрових технологій» [208, с. 143].

Отже, цифрові послуги характеризуються тим, що їх надання відбувається з використанням цифрових технологій. Причому, в літературі підкреслюється «...тенденція до розширення сутності цифрових фінансових послуг від найпростіших транзакційних операцій з переказу коштів за допомогою мобільного телефону до комплексного застосування цифрових технологій при наданні широкого спектру фінансових послуг» [208, с. 143].

Зростання обсягів цифрових послуг зумовлено не тільки стрімким розвитком спектру цифрових технологій, а й перевагою цифрових фінансових послуг порівняно з традиційними. Перевага цифрових фінансових послуг

зумовлена їх характерними ознаками, зокрема віддільністю та постійністю, про що йшлося вище, які не властиві традиційним фінансовим послугам.

Необхідно зазначити, що у сучасному світі діджиталізація стала своєрідною «революцією» у сфері фінансових послуг. Використання цифрових технологій у наданні фінансових послуг значно підвищило ефективність і доступність останніх, значно спростивши споживачам фінансових послуг управління своїми фінансами, а підприємствам – проведення транзакцій. Особливим «бумом» у сфері діджиталізації фінансових послуг став «ковідний» період. Ковід-пандемія продемонструвала переваги цифровізації та ІТ-технологій для фінансових послуг. ІТ-рішення дозволяють використовувати різні продукти та послуги, у т.ч. фінансові, щоб продовжувати роботу, сидячи вдома через карантин.

Нижче наведемо приклади діджиталізації фінансових послуг у різних сферах.

Інтернет-банкінг: діджиталізація дозволила клієнтам управляти своїми фінансами в режимі онлайн, включаючи перевірку залишків на рахунках, переказ грошей між рахунками, оплату рахунків та подання заявок на кредити.

Як вірно зазначають зарубіжні фахівці, «саме Covid-19 та карантин також стимулювали онлайн-банкінг, особливо платежі. Незважаючи на те, що використання послуг онлайн-банкінгу значно побільшало, серйозних проблем із подальшим функціонуванням систем не виникало. Це показує, що швидкий перехід на діджиталізацію в банках можливий, і до цього є бажання. Ще одне свідчення того, що під час карантину в умовах пандемії банки відкрили» [67].

Незважаючи на широке використання банківських послуг у мережі Інтернет, визначення поняття інтернет-банкінгу у законодавстві відсутнє. Звертаючись до Постанови НБУ № 34 від 30.04.2002 р., Розпорядження КМУ «Щодо виконання у 2006 р. Плану дій Україна-ЄС» [60] та Розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку та цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження Плану заходів щодо її реалізації» [52], слід зазначити, що у зазначених нормативних актах такі поняття як

«інтернет-банкінг», «електронний банкінг», «віртуальний банк» є тотожними, визначення не надаються.

У юридичній літературі виокремлюються такі ознаки інтернет-банкінгу: «чітко визначений перелік послуг, що надаються, динамічність, зручність у використанні, зручність, ефективність у часі» [174, с.33].

С. М. Клейменова виокремлює не саме ознаки, а «...критерії якості надання банківських послуг у світлі діджиталізації: оперативність; тимчасове «секвестрування»; масштабування; оптимізація» [154, с. 29].

На нашу думку, інтернет-банкінгу притаманна ще такі ознаки, як: споживання у процесі її надання, оплатність, економічно-фінансовий характер, надається на основі договору, такі послуги надаються банками. Отже, інтернет-банкінгу притаманні ознаки фінансової послуги.

Мобільний банкінг: розповсюдження смартфонів дозволило клієнтам управляти своїми фінансами «на ходу», використовуючи програми мобільного банкінгу для доступу до інформації про рахунок та проведення транзакцій.

Багато банківських та інших фінансових послуг тепер доступні просто за допомогою мобільних телефонів. Особливо, якщо взяти до уваги той факт, що «близько 1,1 мільярда осіб або близько 2/3 людей, які не мають рахунків у банку, мають мобільний телефон» [66]. Такий розвиток міг би або забезпечив легкий доступ до банківських послуг для населення в цілому, що не користується банківськими послугами. «Використання мобільних телефонів та інших технологій у банківській сфері також підвищує зацікавленість населення у використанні послуг за нижчою ціною, витрачаючи менше часу та не відвідуючи відділення банку» [68].

Цифрові платежі. Діджиталізація дозволила клієнтам здійснювати платежі за допомогою своїх мобільних пристроїв з такими опціями, як мобільні «гаманці», програми для цифрових платежів та безконтактні платежі.

Цифрові платежі набули популярності в Україні останніми роками завдяки зростанню електронної комерції та ширшому використанню мобільних пристроїв. На нашу думку, до таких послуг можна віднести *наступні*.

Платіжні онлайн-платформи. В Україні є кілька онлайн-платіжних платформ, таких як PayPal, Приват24 та ін., які дозволяють клієнтам здійснювати платежі в Інтернеті з використанням своїх банківських рахунків або кредитних карток.

Мобільні платіжні програми. Мобільні платіжні програми, такі як Google Pay та Apple Pay, стають все більш доступними в Україні, дозволяючи клієнтам здійснювати платежі за допомогою своїх мобільних пристроїв.

Цифрові гаманці. В Україні є кілька цифрових гаманців, таких як Payoneer, Skrill і WebMoney, які дозволяють клієнтам зберігати кошти і здійснювати платежі в Інтернеті.

Безконтактні платежі. Багато ритейлерів в Україні тепер приймають безконтактні платежі з використанням дебетових та кредитних карток, а також мобільних пристроїв.

Загалом цифрові платежі стають все більш поширеними в Україні, і багато українців віддають перевагу зручності та безпеці здійснення платежів онлайн або за допомогою мобільних пристроїв. Цілком ймовірно, що найближчими роками популярність цифрових платіжних сервісів в Україні продовжуватиме зростати.

Наступною «діджиталізованою» фінансовою послугою, на нашу думку, є *робо-консультації*: діджиталізація дозволила розробити роботизовані консультаційні послуги, які використовують алгоритми та машинне навчання для надання клієнтам автоматизованих інвестиційних рекомендацій.

Робоконсультаційні послуги є новими в Україні, але вони починають набирати обертів у міру того, як дедалі більше українців виявляють інтерес до інвестування та управління своїми фінансами. Ось кілька прикладів робо-консультацій, доступних в Україні:

Altkraft: Altkraft – це український сервіс роботів-консультантів, який надає персоналізовані інвестиційні портфелі на основі толерантності до ризику та інвестиційних цілей клієнта.

Fin.do: Fin.do – це мобільний додаток, який надає клієнтам поради щодо фінансового планування та інвестицій, використовуючи алгоритми для аналізу фінансових даних клієнта та надання персоналізованих рекомендацій.

RichX: RichX – українська фінтех-компанія, яка пропонує послуги робота-консультанта з інвестицій у криптовалюту, а також традиційні активи, такі як акції та облігації.

YouControl: YouControl – це український сервіс, який надає фінансову та юридичну інформацію про підприємства, допомагаючи клієнтам приймати обґрунтовані інвестиційні рішення.

Робо-консультації в Україні все ще знаходяться на ранніх стадіях розвитку, але вони можуть зробити інвестування доступнішим для українців, у яких може не бути часу чи ресурсів для самостійного управління своїми фінансами. Оскільки популярність робо-консультацій в Україні продовжує зростати, цілком імовірно, що все більше компаній почнуть пропонувати ці послуги, надаючи клієнтам більше можливостей для вибору.

Технологія блокчейн, як фінансова послуга: діджиталізація також дозволила розробити технологію блокчейн, яка використовується для створення децентралізованих цифрових валют, таких як біткойн, а також для безпечного та прозорого ведення обліку фінансових транзакцій.

Технологія блокчейн, як і раніше, є відносно новою концепцією у сфері фінансових послуг в Україні, але вона може зробити революцію в тому, як проводяться фінансові операції в країні. Ось кілька прикладів того, як технологія блокчейну використовується як фінансова послуга в Україні:

Криптовалюти: в Україні зростає кількість криптовалютних бірж, таких як Kuna.io, BTCU.biz та Cryptex.net, які дозволяють клієнтам купувати та продавати цифрові валюти з використанням технології блокчейн.

Смарт-контракти. Смарт-контракти на основі блокчейну використовуються в Україні для забезпечення безпечних та прозорих транзакцій у таких областях, як нерухомість, логістика та управління ланцюжками постачання.

Перевірка цифрової особи. Технологія блокчейн використовується для розробки рішень для перевірки цифрової особи, які можна використовувати у фінансових послугах, таких як перевірка особи клієнтів, які подають заявки на отримання кредиту або відкриття банківських рахунків.

Фінансування ланцюжка постачання. Технологія блокчейн використовується для створення більш ефективних систем фінансування ланцюжка поставок, що забезпечує більш швидке та безпечне фінансування для бізнесу.

Краудфандинг: в Україні розробляються краудфандингові платформи на основі блокчейну, такі як YouToken та CrypStock, які дозволяють стартапам та підприємцям залучати кошти від глобального пулу інвесторів.

Оскільки технологія блокчейну продовжує розвиватись, вона може зруйнувати традиційні фінансові послуги та створити нові можливості для фінансових інновацій в Україні. Тим не менш, все ще існують нормативні та юридичні проблеми, які необхідно вирішити, перш ніж фінансові послуги на основі блокчейну зможуть набути більшого поширення в країні.

Також, цілком підтримуємо пропозицію Т. В. Степановою, яка пропонує виокремлювати електронні реєстри, як певний вид діджиталізації фінансових послуг. Так, вона зазначає, що «в сфері надання фінансових послуг також сформовано Державний реєстр фінансових установ (<http://kis.nfp.gov.ua>), Єдиний реєстр бюро кредитних історій (<https://ubki.ua>) та впроваджено декілька корисних модулів: Інформація про власників істотної участі у банках (<http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article>); Перевірка чинності полісу, страховика, зеленої карти, страхового агента МТСБУ (https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTSBU_Pages/Tree.aspx); Перевірка МАЛУС (https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTSBU_Pages/Tree.aspx); Пошук у реєстрі страхових агентів (<https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTS.../Parameters/SearchParams.aspx>)» [218, с. 204-205].

Підсумовуючи, слід зазначити, що незважаючи на позитивні сторони, широке застосування нових технологічних рішень у діяльності банків

призводить до зміни їхніх бізнес-моделей. Всі ці зміни, нові можливості також можуть загрожувати стабільності та безпеці фінансової системи. Цілком погоджуємося з точкою зору, що «для запобігання таким ризикам органи нагляду повинні використовувати сучасні цифрові можливості для більш ефективної реалізації своїх операційних завдань, вносячи необхідні корективи до своєї операційної стратегії» [122, с. 54].

Зазначена вище класифікація фінансових послуг віддзеркалює їх поділ за притаманними їм ознаками, цей перелік не можна вважати вичерпними, а отже, в літературі поділяють фінансові послуги «за рівнем державного регулювання: ліцензовані та неліцензовані; залежно від способу надання: он-лайн та офлайн послуги тощо» [181, с. 70].

Одна й та ж фінансова послуга може одночасно відповідати кільком критеріям, зокрема, банківська послуга може бути платіжною та неплатіжною, платіжна, своєю чергою, може бути класичною (традиційною) та цифровою.

Практичне значення поділу фінансових послуг на види полягає в тому, що кожний вид фінансових послуг відрізняється специфічним регулюванням, з відповідними вимогами щодо надавачів послуг щодо їх авторизації, клієнтів (споживачів), порядку надання фінансових послуг, реалізації наглядових та контролюючих функцій відповідних органів за додержанням вимог законодавства у сфері надання фінансових послуг тощо.

1.2. Механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні

В юридичній літературі введення у науковий оборот категорії механізму правового регулювання пов'язується з іменем М.Г. Александрова, який на початку 1960-х років запропонував під зазначеним механізмом розуміти «всю сукупність способів і форм здійснення права, втілення його норм у життя» [78, с. 187].

Але дослідження відповідної проблематики здійснювались багатьма науковцями, і вже за кілька років ця категорія стала активно використовуватись у теорії права.

В юридичній науці термін «механізм» використовується для характеристики багатьох явищ і процесів, зокрема таких, як: «механізм дії правової системи, загальний механізм дії прав, механізм правотворчості, механізм правового регулювання, юридичний механізм управління, механізм формування правомірної поведінки, механізм правового виховання, механізм реалізації конституційних прав і свобод громадян, соціальний механізм поваги до права, соціально-психологічний механізм вчинку тощо» [78, с. 186]. Крім того, вчені-правознавці використовують такі поняття, як «система правового впливу та система правового регулювання. Разом з тим, в усіх випадках сам термін механізм розуміється як спосіб функціонування, система засобів впливу» [78, с.187].

Значний внесок у формування теоретичних положень про механізм правового регулювання зробив С.С. Алексєєв, на думку якого, дана категорія «дозволяє обмалювати у русі, динаміці не лише всі частини правової надбудови так би мовити у великомасштабному вимірі, але й кожную із частин окремо, у тому числі й правовідносини» [79, с. 26].

У своїх дослідженнях він спирається на твердження, що правове регулювання є процесом, в якому можна виокремити такі стадії: «1) регламентованість суспільних відносин, що потребують правового опосередкування; 2) дія норм, в результаті яких виникають або змінюються правові відносини; 3) реалізація суб'єктивних прав та обов'язків, за якої правове регулювання досягає своєї мети, втілюється у поведінці конкретних осіб» [79, с. 34].

Крім стадій правового регулювання зазначений автор виокремлює й «моделі правового регулювання – диспозитивну та зобов'язуючу. Елементами першої є суб'єктивне право та юридичні гарантії, другої – правовий обов'язок та юридична відповідальність» [79, с. 71].

У сучасному цивільному праві України докладно вивчав питання щодо механізму правового регулювання С.О. Погрібний, який під зазначеним механізмом розуміє «послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ, зокрема таких, як: норма права, що регулює цивільні відносини, юридичний факт, права і обов'язки, що існують у цивільних правовідносинах, які виникли на його підставі, реалізація цих прав та виконання обов'язків, а за необхідності – захист порушеного права чи інтересу» [191, с. 43].

У цілому погоджуючись з елементним складом зазначеного механізму, зауважимо, що визначення самого «механізму» (як послідовного ланцюга зміни окремих правових явищ) викликає певні запитання. Насамперед, незрозуміло, що має на увазі автор під «послідовною зміною»? Чи означає це, що спочатку діє норма права, потім, коли відбувається юридичний факт, її дія припиняється, після настання юридичного факту виникають права та обов'язки і так далі? Вважаємо, що наведене вище висловлювання є не повною мірою коректним, принаймні з теоретичної точки зору.

На думку М. Д. Пленюк, до характерних ознак механізму правового регулювання договірних зобов'язань можна віднести такі: «1) правовий механізм завжди являє собою комплекс (систему) юридичних засобів, а його структура охоплює цілу низку нормативних та правореалізаційних юридичних засобів; 2) правовий механізм існує для реалізації певної юридичної мети і являє собою не просто сукупність, а цілу систему взаємоузгоджених, послідовно організованих засобів, які покликані діяти спільно; 3) дія правового механізму здійснюється залежно від заданої програми, своєрідної «схеми» чи «алгоритму», що передбачає певну чітку процедуру виконання договірних зобов'язань. До того ж, механізм правового регулювання не є формальним (штучним) явищем чи виключно теоретичною конструкцією, а є відображенням реально існуючих на практиці явищ» [190, с. 72].

Як бачимо, у наведеному висловлюванні спочатку йдеться про «механізм правового регулювання», потім – про «правовий механізм», потім – знову про механізм правового регулювання». З чого випливає, що автор використовує

дані поняття як такі, що взаємно замінюються, хоча таке використання потребує додаткового теоретичного обґрунтування.

На підставі аналізу чинного законодавства України, що регулює суспільні відносини з надання фінансових послуг, висловлених в юридичній літературі точок зору щодо сутності та елементного складу механізму правового регулювання, а також власного бачення проблематики, що розглядається, вважаємо, що механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг є зумовленою особливостями предмету і методу цивільно-правового регулювання системою цивільно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

На нашу думку, таке визначення поняття вказаного механізму дозволяє розкрити його сутність, оскільки в ньому акцентується увага на двох найважливіших моментах: 1) зумовленість даного механізму особливостями предмету та методу цивільно-правового регулювання; 2) системний характер зв'язків, що існують між його елементами.

Перша характеристика даного механізму дозволяє відокремити його від інших механізмів правового впливу на поведінку учасників правовідносин, що виникають у сфері здійснення діяльності з надання фінансових послуг. Це є принциповим моментом, оскільки суспільні відносини в окресленій сфері регулюються не лише цивільним правом, а й іншими галузями права.

Друга характеристика даного механізму дозволяє з'ясувати, що його елементи пов'язані між собою і можуть діяти лише у сукупності, а не кожний окремо один від одного.

У юридичній літературі термін «правові засоби», як правило, використовується для позначення правових явищ, що втілюються в «інструментах» та «діяннях», з допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права та забезпечується досягнення цілей, що є соціально корисними. Правовим засобам властиві певні якості, які, у сукупності, відрізняють їх від інших правових явищ. Серед них основними є такі: «вони є юридичними

способами забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення певних цілей; вони є втіленням інформаційно-енергетичних якостей та ресурсів права, що надає їм особливої юридичної сили, спрямованої на подолання перешкод на шляху задоволення інтересів учасників правовідносин; вони є основними елементами дії права (у певному поєднанні); вони спричиняють певні юридичні наслідки, конкретні результати того чи іншого ступеня ефективності або дефектності правового регулювання; вони забезпечуються державою» [178, с. 16].

На нашу думку, до цивільно-правових засобів, що входять до механізму цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг, насамперед необхідно віднести норми цивільного права, які закріплені у нормативно-правових актах і визначають модель поведінки суб'єктів цивільного права у певних типових обставинах.

Зокрема, варто звернути увагу на те, що закріплене у нормі права правило поведінки за своєю сутністю є лише можливістю, яка може бути реалізована або не реалізована на практиці.

Для її реалізації необхідно, щоб відбувся певний юридичний факт, який є правовим засобом, за допомогою якого здійснюється індивідуалізація приписів норми цивільного права, тобто модель поведінки, закріплена у нормі права і розрахована на неодноразове використання, трансформується в індивідуальну модель, яка стосується поведінки конкретних суб'єктів у конкретних правовідносинах.

Таким юридичним фактом є укладення договору про надання фінансових послуг, на підставі якого виникають цивільні правовідносини – договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, характеристику яких буде здійснено у другому розділі даного дисертаційного дослідження.

Суб'єкти цивільних правовідносин, що виникли на підставі зазначеного юридичного факту, є носіями певних прав та обов'язків. Вказані права можуть бути реалізовані, а обов'язки – виконані. У разі ж порушення прав та інтересів

управомоченого суб'єкта може бути застосований механізм захисту цивільних прав та інтересів. Але це відбувається вже в рамках охоронних правовідносин.

Виходячи із вказаного вище, ми вже можемо констатувати, що елементами механізму цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг є: норми цивільного права; юридичні факти, на підставі яких виникають цивільні правовідносини, в рамках яких надаються фінансові послуги; цивільні правовідносини – договірні зобов'язання з надання фінансових послуг. Проте, такий елементний склад даного механізму не буде повним без принципів надання фінансових послуг, оскільки саме принципи є правовими засобами, що виконують функцію базової конструкції, на якій тримається вся система правових засобів, що входять до зазначеного механізму.

Перетин фінансових послуг, юрисдикції та правових механізмів є складною та багатогранною областю, оскільки включає різні закони та положення, що регулюють фінансові послуги у різних юрисдикціях.

Загалом фінансові послуги відносяться до цілого ряду видів діяльності, таких як банківська справа, страхування, управління інвестиціями та торгівля цінними паперами. Ці послуги регулюються різними правовими механізмами, включаючи внутрішнє законодавство, міжнародні договори та регулюючі органи.

Під юрисдикцією розуміється географічна область чи правова система, у межах якої застосовується конкретний закон чи нормативний акт. Постачальники фінансових послуг, як правило, підпорядковуються законам та правилам юрисдикції, в якій вони створені, а також юрисдикції, в якій вони ведуть бізнес або пропонують свої послуги.

Правові механізми, що регулюють фінансові послуги, можуть відрізнятися залежно від юрисдикції. У деяких випадках ці механізми можуть бути розроблені для забезпечення прозорості, захисту споживачів та забезпечення стабільності фінансових ринків. В інших випадках вони можуть бути більш зосереджені на сприянні економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності.

Деякі приклади правових механізмів, що регулюють фінансові послуги, включають банківські правила, закони про цінні папери, закони про захист споживачів та закони про боротьбу з відмиванням грошей. Ці закони та правила зазвичай застосовуються регулюючими органами, такими як центральні банки, регулятори цінних паперів та агентства захисту прав споживачів.

Загалом, для навігації щодо складного перетину фінансових послуг, юрисдикції та правових механізмів потрібне глибоке розуміння відповідних законів та нормативних актів у кожній юрисдикції, а також здатність адаптуватися до змін нормативно-правової бази з часом.

Враховуючи зазначене вище, можна дійти такого висновку.

Правові засоби, що входять до вказаної системи можна поділити на регулятивні та охоронні. Регулятивні використовуються завжди, охоронні – лише за необхідності, у разі порушення або загрози порушення прав та законних інтересів учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

До регулятивних відносяться: норми цивільного права, які закріплені у нормативно-правових актах і визначають модель поведінки суб'єктів цивільного права у відповідних типових обставинах; договір про надання фінансових послуг як юридичний факт, на підставі якого виникає договірне зобов'язання з надання фінансових послуг; договірне зобов'язання з надання фінансових послуг, принципи надання фінансових послуг.

До охоронних відносяться: порушення договірного зобов'язання з надання фінансових послуг як підстава виникнення цивільних охоронних правовідносин; цивільні охоронні правовідносини, в рамках яких здійснюється захист прав та інтересів управомоченого суб'єкта і покладається відповідальність на правопорушника.

Необхідно звернути увагу на те, що у механізмі цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг важливу роль відіграє договір як правовий засіб врегулювання відносин між суб'єктами цивільного права, що виступають як сторони відповідного договору. Це є, з одного боку, яскравим

проявом диспозитивного методу цивільно-правового регулювання, з іншого – свідченням поєднання в сфері дії цивільного права зовнішнього регулювання та саморегуляції, імперативності та диспозитивності.

При визначенні особливостей юридичних механізмів здійснення та захисту прав учасників договірних правовідносин з надання фінансових послуг необхідно враховувати, що правове регулювання відносин з надання фінансових послуг в Україні здійснюється як на рівні Цивільного кодексу України, в якому визначено загальні положення про послуги (Глава 63) та закріплено як поійменовані договори окремі види договорів про надання послуг, а також на рівні спеціального законодавства, приписи якого першою чергою спрямовані на реалізацію державної політики в сфері надання зазначених послуг, забезпечення та розвиток конкурентоспроможного ринку цих послуг, захист прав та законних інтересів замовника (клієнта, споживача) фінансових послуг.

На даний момент основним нормативно-правовим актом, що містить спеціальні положення про надання фінансових послуг в Україні, є Закон України від 12.07.2001 року «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який регулює відносини, що виникають між учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг [54].

Характерною особливістю правового регулювання надання фінансових послуг в Україні є поєднання приватно-правових та публічно-правових засобів впливу на поведінку учасників відповідних правовідносин, що, своєю чергою, зумовлює особливості юридичних механізмів захисту прав учасників зазначених правовідносин, які полягають, з одного боку, у високому ступені державного контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ, з другого – у закріпленні на законодавчому рівні можливості замовників (клієнтів, споживачів) фінансових послуг захищати свої права та інтереси як у судовому, так і у поза судовому порядку. Так, замовники (клієнти, споживачі) фінансових послуг можуть захищати свої права шляхом досудового вирішення спорів щодо

надання фінансових послуг, звернення до суду та інших уповноважених органів. При цьому важливим є те, що замовник має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення його прав та законних інтересів, серед яких одним із основних є право на отримання повної та достовірної інформації про фінансову послугу та про її надавача, що є достатньою для прийняття замовником рішення про отримання такої послуги або відмову від її отримання.

Варто звернути увагу на те, що реалізація юридичних механізмів захисту прав учасників договірних правовідносин з надання фінансових послуг значною мірою залежить від поінформованості суб'єктів щодо можливості використання певного юридичного інструментарію для захисту своїх прав. Особливо це важливо для захисту прав споживачів фінансових послуг, які мають отримати інформацію про можливі механізми захисту своїх прав. Насамперед це стосується інформації про можливість та порядок позасудового розгляду скарг споживачів, наявність гарантійних фондів, компенсаційних схем, що застосовуються відповідно до законодавства України щодо окремих видів фінансових послуг тощо.

1.3. Принципи надання фінансових послуг в Україні

В умовах становлення правового регулювання нових економічних відносин та розвитку цивільного законодавства України у сфері надання фінансових послуг, дослідження принципів надання фінансових послуг набуває важливого значення.

Наукову проблематику, пов'язану з окремими аспектами принципів права, у різні періоди вивчали такі науковці, як: С. С. Алексєєв, О. Ф. Андрійко, Б. С. Антимонов, С. М. Бервено, Т. В. Боднар, Н. Л. Бондаренко, В. І. Борисова, Н. Ю. Голубєва, О. В. Дзера, Г. В. Єрмоменко, О. С. Іоффе, І. С. Канзафарова, А. М. Колодій, О. Г. Комісарова, О. О. Красавчиков, Н. С. Кузнєцова, В. В. Луць, В. К. Мамутов, К. Г. Некіт, І. Б. Новицький, В. П. Паліюк, С. П. Погребний, І.

О. Покровський, О. В. Сурилов, М. Х. Фарукшин, Є. О. Харитонов, Ю. С. Шемшученко, Р. Б. Шишка та ін.

Незважаючи на чисельні дослідження різних аспектів принципів цивільного права, питання, що стосуються принципів надання фінансових послуг, є майже не дослідженими.

Взагалі слово «принцип», походить від латинського «*princīpium*» і означає основу, керівну ідею, вихідне положення.

У словниках «принцип» визначають, як «основу системи та центральне поняття, що представляє узагальнення та поширення будь-якого положення на всі явища цієї галузі, з якої даний принцип абстрагований, як основне вихідне положення; засада; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; основна особливість пристрою, механізму, приладу, погляд на речі» [244, с. 507].

Принцип розуміють «як основне, вихідне положення, основне начало, яким керуються у своїй поведінці, у побудові наукової системи або теорії» [185, с. 543].

Вважаємо, що розуміння принципу «як центрального поняття, основи системи, що представляє узагальнення та поширення будь-яких положень тієї галузі, з якої цей принцип абстрагований» [185, с. 477], найбільшим чином характеризує сутність принципів.

Аналіз визначень поняття «принцип» у різних галузях наукових знань дозволяє визначити принципи як основні ідеї, вихідний початок, базис, що визначають побудову та концепцію тієї чи іншої системи.

Щодо принципів права, то вектор їх дослідження змінювався, залежно від періодів розвитку цивілістики як науки, змінювалося значення принципів як регуляторів цивільних відносин, трансформувалися наукові уявлення про їхню сутність і зміст, змінювалася пріоритетність тих чи інших принципів.

А. М. Колодій визначає принципи права, як такі, що «покликані забезпечувати органічний взаємозв'язок правової системи, системи і структури права, норм права і правових відносин, єдність норм, інститутів і галузей права.

Вони характеризують зміст і сутність права в концентрованому вигляді і демонструють підвалини відображення у ньому економічних, політичних і моральних відносин. Принципи виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему і структуру права» [161, с. 28-40].

С. С. Алексєєв стверджує, що «принципи цивільного права можуть використовуватись як нормативні основи при прийнятті правозастосовного рішення, вказавши, що у судовій практиці ще немає вказівок на основні засади цивільного права» [61, с. 25].

Є. В. Вавілін звертає увагу на те, що в принципах цивільного права «виражені концептуальні нормативно-ідеологічні установки, що є специфічними засадами цивільно-правового регулювання» [105, с. 177].

Важливим для нашого дослідження є розуміння принципів цивільного права не тільки як чинника, що «дозволяє виокремити цю галузь права, а й у її межах – робочі механізми, за допомогою яких визначаються межі можливої та належної поведінки учасників цивільно-правових відносин» [172, с.123].

Таким чином, загальноприйнятим є розуміння принципів цивільного права як керівних засад регулювання цивільних відносин, які виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій учасників правовідносин. Оскільки принципи права є основними засадами, які закріплені у певній системі юридичних норм, вони набувають значення загальних правил поведінки, що мають регулятивний характер. Принципи нормативні, оскільки вони є невід'ємною частиною системи права. У складі системи права вони впливають на суспільні відносини. Саме імперативність принципів цивільного права для всіх без винятку учасників цивільних правовідносин, й дозволяє їм виступати у якості керівних засад при регулюванні цивільно-правових відносин.

Проте, незважаючи на єдність поглядів щодо сутності принципів цивільного права, існують істотні розбіжності у розумінні ознак принципів права, у розумінні сутності та змісту конкретних принципів цивільного права,

не розроблено уніфікованого переліку принципів цивільного права. Дослідники в галузі цивільного права, зазвичай, розглядають лише окремі принципи, не враховуючи їх взаємозв'язків.

Оскільки принципи права являють собою «систему, для якої характерним є внутрішній взаємозв'язок всіх її елементів, в основу класифікації принципів цивільного права покладається підхід, відповідно до якого виділяють загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи окремих інститутів» [172, с. 83]. Виокремлюють також «підгалузеві принципи, міжінституційні принципи» [171, с. 11].

І. С. Канзафарова визначає поняття принципів права, розподіляючи їх на міжгалузеві та галузеві, та зазначає, що «міжгалузеві принципи права – це такі керівні засади, які виражають особливості кількох споріднених галузей права (наприклад, цивільного процесуального та кримінально-процесуального). Галузеві принципи характеризують найсуттєвіші риси конкретної галузі права (наприклад, цивільного права)» [150, с.149].

У юридичній літературі, здійснюючи класифікацію принципів цивільного права, фахівці також керуються найпоширенішим підходом до класифікації принципів права, відповідно до якого виділяють «загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи окремих інститутів» [183, с. 83].

До цього переліку О. А. Потапова вважає можливим додати «підгалузеві, а також міжінституційні принципи. В основу такого підходу покладається їх сфера дії» [194, с. 83].

До загальногалузевих принципів, що знаходять прояв у цивільному праві, можна віднести принцип справедливості, який у ЦК України втілений у нормах про добросовісність, розумність, справедливість. Принцип рівності пронизує всі норми ЦК України та має своєрідний прояв у більшості інститутів цивільного права, зокрема, в інституті договору, у нормах, які присвячені захисту прав споживачів. Принцип реальності і гарантованості суб'єктивних прав та обов'язків у цивільному праві проявляється у нерозривній єдності прав та обов'язків. Як зазначається в юридичній літературі, принцип реальності і

гарантованості «проявляється у наданні законодавством суб'єктам цивільного права реальної можливості набувати та відчужувати майно, виконувати роботи, надавати послуги; у нормах інститутів права власності, житлового та зобов'язального права; у гарантованості можливості захисту цивільних прав та інтересів у випадку їх порушення тощо» [183, с. 33]. До загальних принципів відноситься принцип законності, який у галузі цивільного права проявляється як вимога дотримання закону всіма учасниками цивільних відносин при здійсненні прав.

До міжгалузевих принципів цивільного права в літературі відносять «принцип ініціативи суб'єктів цивільного права і принцип добросовісного виконання прав та обов'язків відповідно до їх призначення» [194, с. 83].

До підгалузевих принципів цивільного права відносяться принципи права власності, спадкового права, зобов'язального права та інституційні принципи договірних та позадоговірних зобов'язань, договірного права. Принципи договірного права охоплюють принципи виконання договірних зобов'язань, зокрема, принципи реального та належного виконання, що виявляються у неприпустимості односторонньої відмови від зобов'язання, та інші.

Враховуючи зазначені вище положення, які характеризують сутність та зміст принципів права взагалі та принципів цивільного права, можна стверджувати про безспірність взаємозв'язку загальноправових (конституційних), галузевих (цивільно-правових) принципів, принципів підгалузі цивільного права та принципів його окремих інститутів. Крім того, включення будь-якого з принципів права у систему можливе за умови внутрішнього зв'язку з іншими принципами. Принципи цивільного права знаходяться у взаємозв'язку із загальноправовими принципами, розглядаються в сукупності з ними та ними визначаються.

На сьогоднішній день у ЦК України не міститься спеціальних положень, які б регулювали діяльність із надання фінансових послуг, а договір про надання фінансових послуг є непойменованим договором. Тому відносини з надання фінансових послуг регулюються загальними положеннями

зобов'язального права, та нормами, які регулюють відносини з надання послуг. Зазначене, повною мірою, дозволяє стверджувати, що на відносини з надання фінансових послуг безпосередньо впливають відповідні загально-правові, галузеві (цивільно-правові), міжгалузеві та інституціональні принципи цивільного права.

Спеціальний Закон України від 12.07.2001 «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», що регулює відносини у сфері надання фінансових послуг, не містить положень, які б визначали принципи надання фінансових послуг. У новому Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», у Розділі II, який має назву «Відносини надавача фінансових та/або супровідних послуг з клієнтами та захист прав клієнтів. Договір про надання фінансової послуги» [55], закріплений перелік принципів надання фінансових послуг.

Формулювання назви Розділу II Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [55] дозволяє дійти висновку, що принципи надання послуг, зазначені у ньому, стосуються не тільки відносин з надання фінансових послуг, а й відносин з надання супровідних послуг.

У ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», до принципів надання фінансових і супровідних послуг та здійснення діяльності з надання таких послуг відносяться: «принцип ведення діяльності з урахуванням притаманних їй ризиків та зважене управління ними; принцип наявності у керівників та працівників надавача фінансових та/або супровідних послуг кваліфікації та освітньо-кваліфікаційного рівня; принцип наявності у надавача фінансових послуг систем корпоративного управління та внутрішнього контролю; принцип відсутності недобросовісної конкуренції та/або антиконкурентних узгоджених дій на ринку фінансових послуг; принцип «своєчасного надання клієнту необхідної, повної, доступної та достовірної інформації про фінансову та/або посередницьку послугу, достатньої для прийняття ним свідомих рішень, зокрема про вартість такої послуги, про

надавача фінансової послуги та/або посередника, а також про ризики, пов'язані з отриманням такої фінансової та/або посередницької послуги» [55].

Також закріплено принцип «добровільності отримання послуги клієнтом та уникнення будь-яких форм введення клієнтів в оману, зловживань, маніпуляцій, тиску та примусу» [55]. Знайшов втілення принцип захисту фінансових засобів клієнтів від шахрайства та зловживань, а також принцип захисту і збереження інформації. Закріплюється принцип недопущення будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів та принцип ефективного контролю за якістю надання фінансових та супровідних послуг та недопущення конфлікту інтересів. Серед інших принципів – принципи сприяння просвітницькій роботі зі споживачами фінансових послуг та принцип впровадження кращих міжнародних практик з метою вдосконалення діяльності. Закріплений також принцип запобігання використанню фінансових послуг для здійснення діяльності, що суперечить вимогам законодавства та принцип розгляду звернень клієнтів та врегулювання спорів. Знайшов закріплення принцип відкритості та прозорості відносин з Регулятором у межах законодавства України.

Якщо проаналізувати назву статті 5 зазначеного Закону, можна дійти висновку, що її норми стосуються принципів, як «надання фінансових послуг», так і «здійснення діяльності з надання послуг», що зумовлює з'ясування понять «принципи здійснення діяльності з надання послуг» та «принципи надання послуг».

Якщо виходити із загальноприйнятого розуміння принципів права, то можна визначити принципи здійснення діяльності з надання послуг як основоположні, базові ідеї та положення, яким має відповідати діяльність у сфері надання фінансових послуг. Отже, принципи здійснення діяльності, зокрема, у сфері надання фінансових послуг, безпосередньо стосуються діяльності тих суб'єктів, які наділені відповідними повноваженнями із здійснення такої діяльності. Зазначена діяльність виходить за межі цивільно-правового регулювання, а отже, не є предметом нашого дослідження.

Принципи надання послуг слід розуміти, виходячи з позиції динаміки зобов'язальних правовідносин. Якщо під наданням послуги розуміти певні дії боржника, які він вчиняє та які становлять предмет послуги, то під принципами надання фінансових послуг слід розуміти ті основоположні, базові ідеї та положення, яким мають відповідати дії боржника, які він вчиняє для виконання зобов'язання.

Відносини з надання фінансових послуг врегульовано не лише нормами цивільного права, а й нормами інших галузей права, зокрема: банківського, податкового, фінансового, адміністративного, кримінального. Тому у переліку принципів надання фінансових послуг, які впорядковано у ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» можна й слід виокремити ті принципи, які є цивільно-правовими та відносяться, безпосередньо, до відносин з надання саме фінансових послуг.

На нашу думку, ці принципи є такими: 1. принцип своєчасного надання клієнту необхідної інформації, яка стосується як самої послуги, так й можливих ризиків, пов'язаних з її отриманням. 2. принцип добровільності отримання послуги клієнтом та уникнення будь-яких форм введення клієнтів в оману, зловживань, маніпуляцій, тиску та примусу. 3. недопущення будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів. 4. принцип контролю за якістю фінансової послуги. 5. принцип розгляду звернень клієнтів у строки, встановлені законодавством або договором, та врегулювання спорів.

Якщо проаналізувати зміст виділених нами принципів, стає зрозумілим, що в цих принципах специфічно проявляються галузеві принципи цивільного права.

Зокрема, галузевий принцип добровільності, безпосередньо втілюється у положенні про «добровільність отримання послуги клієнтом та уникнення будь-яких форм введення клієнтів в оману, зловживань, маніпуляцій, тиску та примусу». Заборона будь-яких форм введення клієнтів в оману є проявом принципу добросовісності. Порушення заборони введення клієнта в оману є порушенням принципу добросовісності. Стаття 15-1 Закону України «Про

захист від недобросовісної конкуренції» конкретизує зміст дій щодо введення в оману, серед яких повідомлення неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема «внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо замовлення чи надання послуг цього суб'єкта господарювання. Інформацією, що вводить в оману можуть бути відомості які містять неповні, неточні або неправдиві дані про особливості надання послуг, їх ціни та інших істотних умов договору» [39].

Прикладом порушення такої умови може слугувати поширення неправдивої інформації ПАТ «Ідея Банк» під час рекламної кампанії (щодо «безвідсоткового кредиту»), яке звершилося накладенням на фінансову установу, на підставі рішення Адміністративної колегії Антимонопольного комітету України, штрафу в розмірі 4 млн грн. [40] Згодом, при розгляді справи № 910/20506/20 за позовом ПАТ «Ідея Банк» до Антимонопольного комітету, у відповідній Постанові Верховний Суд Касаційну скаргу акціонерного товариства «Ідея Банк» залишив без задоволення.

У Постанові Верховний Суд дійшов висновку, що для «кваліфікації дій суб'єктів господарювання в якості недобросовісної конкуренції, не є обов'язковим з'ясування настання наслідків у формі ущемлення інтересів споживачів, зокрема через заподіяння їм шкоди (збитків) або іншого реального порушення їх прав чи інтересів. Достатнім є встановлення самого факту вчинення дій, визначених законом як недобросовісна конкуренція, або можливості настання зазначених наслідків у зв'язку з відповідними діями таких суб'єктів господарювання» [11].

Також, принципи добросовісності, розумності та справедливості, знаходять свій прояв у закріпленому у ст. 5 Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії» принципі своєчасного надання клієнту необхідної, повної, доступної та достовірної інформації.

Конкретизуються зазначені положення у базових умовах Закону України «Про платіжні послуги» щодо обов'язкової письмової форми договору, яка

може бути як паперова, так і електронна. Для посилення прозорості надання платіжних послуг, передбачено право користувачів відповідних послуг отримувати доступ до всіх історичних редакцій публічних пропозицій, на підставі яких відбувається надання платіжних послуг, та визначає, що будь-які питання неоднозначного тлумачення прав та обов'язків сторін за договором про надання платіжних послуг повинні вирішуватись на користь клієнтів. Крім цього, деталізовано перелік інформації, яку надавачі платіжних послуг зобов'язані надавати клієнтам до та під час надання відповідних послуг. Закон України «Про платіжні послуги» закріплює вимоги щодо забезпечення надавачами платіжних послуг інформаційної безпеки клієнтів, схоронності персональних даних користувачів.

Закон «Про платіжні послуги» надає Національному банку України право встановлювати додаткові вимоги що стосуються договорів про надання платіжних послуг. В межах реалізації норм Закону України "Про платіжні послуги" Національний банк України відповідними Постановами затвердив Положення про додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг та фінансових платіжних послуг, укладених банками зі споживачами [34] та Положення про додаткові вимоги до договорів про надання платіжних послуг, укладених небанківськими надавачами платіжних послуг зі споживачами [41].

Для банків, як надавачів платіжних послуг, окрім вимог технічного характеру, особливих вимог до договорів, що укладаються у вигляді електронного документа, закріплено низку положень, які конкретизують зміст кредитного договору, закріплюються норми, направлені на захист прав споживачів, зокрема, закріплюється положення, яке забороняє зобов'язувати споживача сплатити проценти, комісії за користування кредитом або будь-які інші платежі, пов'язані з його обслуговуванням, за весь строк кредитування, що його визначено в договорі, безвідносно фактичному достроковому повному або частковому поверненню кредит.

Додаткові вимоги до договорів про надання фінансових платіжних послуг, укладених небанківськими надавачами платіжних послуг та банками зі

споживачами, стосуються змісту договору про надання фінансових платіжних послуг; прав та обов'язків споживача та надавача платіжних послуг; недобросовісних умов договору із метою їх запобігання; примірника договору, що укладається у вигляді електронного документа. Для небанківських надавачів платіжних послуг окремо зазначені технічні вимоги до договорів (спосіб викладення тексту договору). Привертають увагу положення, які забороняють внесення у відповідний договір про надання платіжних послуг умов щодо права на односторонню зміну (згідно з договором або законами України) умов договору без фактичного надсилання повідомлення споживачу погодженим надавачем платіжних послуг і споживачем каналом комунікації, що дає змогу встановити дату надсилання. Закріплюється положення щодо заборони які в будь-який спосіб обмежувати право споживача повністю або частково достроково повернути кредит або встановлюють плату, включаючи будь-яку компенсацію, за повне або часткове дострокове повернення кредиту та багато інших умов, які спрямовані на захист прав споживачів фінансових послуг.

Взагалі, принцип добросовісності, справедливості, розумності названі засадами цивільного законодавства, тобто є орієнтирами для всіх законодавчих цивільно-правових актів, що приймаються. Аналіз структури викладу принципів законодавства, закріплених у статті 3 ЦК України, дозволяє дійти висновку, що законодавець закріплює єдиний принцип із трьох складових, що взаємодоповнюють. Лише у єдності цих категорій (добросовісність, розумність, справедливість), розкривається їхня сутність. Проте, таке об'єднання не виключає можливості існування кожної із категорій окремо.

Принципи добросовісності, розумності та справедливості є визначальними для зобов'язальних відносин, що прямо закріплено у нормі ч. 3 ст. 509 ЦК України, відповідно до якої «зобов'язальне правовідношення має ґрунтуватися на принципах, добросовісності, розумності та справедливості» [59].

Як справедливо зазначає В. І. Борисова, «добросовісність і недобросовісність, розумність і нерозумність, справедливість і несправедливість мають правове значення у спеціально вказаних у законі випадках» [98, с. 73].

У літературі, зазвичай, добросовісність та справедливість визначаються через морально-етичні категорії – такі як «чесність», «совість», «честь» (див. напр.: А. Ю. Бабаскін, І. А. Безклубий та ін.). На нашу думку, добросовісність та розумність є категоріями з відкритою структурою, всі ознаки яких перелічити неможливо.

Таким чином, категорії справедливості, добросовісності та розумності, незважаючи на відсутність їх визначення, регламентується багатьма статтями Цивільного кодексу України, безпосередньо виявляються практично у всіх інститутах цивільного права, зокрема в інституті договору фінансових послуг.

Закріплений принцип своєчасного надання клієнту інформації, як прояв добросовісності, розумності та справедливості, конкретизується у багатьох вимогах, закріплених на рівні підзаконних актів Національного банку України.

Зокрема, такі вимоги стосуються «додаткових умов договорів про надання фінансових послуг та фінансових платіжних послуг, укладених банками зі споживачами щодо форми договору та додатків до нього, та особливостей їх передавання клієнтові» [34].

Перераховані окремі вимоги щодо договорів, які укладені у паперовій та електронній формах. Передбачені обов'язкові реквізити та істотні умови договору про надання фінансових та платіжних послуг, характеризуються направленістю на реалізацію вимоги про повноту, доступність та достовірність інформації. Зокрема, в тексті договору мають бути вказані всі «назви видів грошових зобов'язань (комісії та інші платежі за надання та користування платіжними послугами; проценти, комісії та інші обов'язкові платежі за користування кредитом; пені, штрафи, неустойки та інші види компенсації, які застосовуються чи стягуються в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання) та інші терміни, що використовуються за текстом договору, із

роз'ясненням їх економічної сутності, бази розрахунку та порядку обчислення» [34].

Як свідчить судова практика, порушення вимог законодавства у питанні надання повної та об'єктивної інформації клієнтові щодо предмету послуги, має наслідком визнання умов договору недійсними. Так, при укладенні кредитного договору банк приховав від позивача повну та об'єктивну інформацію щодо кінцевої сукупної вартості кредиту, вказав у договорі занижені значення показників істотних умов договору, чим увів позивача в оману щодо реальної відсоткової ставки та остаточної суми кредиту. Верховний Суд в постанові №444/484/15-ц [6] зробив висновок про положення договору, які містять умови про зміни у витратах, зокрема щодо плати за обслуговування споживчого кредиту порушують принцип справедливості.

Платіжні послуги, можуть виконуватися у вигляді окремої разової операції та здійснюються на підставі договору приєднання. Оскільки в договорі приєднання відсутнє взаємоузгодження його умов, Національний банк закріпив вимоги до укладання договору шляхом приєднання споживача до договору. В підзаконних актах Національного банку України закріплюється також умови, які конкретизують зміст та обсяг інформації, яка має надаватися споживачеві платіжної послуги щодо строків договору, порядку виконання договору, прав та обов'язків сторін, відповідальності сторін тощо. Звісно, всі зазначені вимоги до змісту та форми договору, направлені на реалізацію вимоги щодо надання споживачеві повної, доступної, достовірної інформації.

Закріплення принципу заборони дискримінації споживачів фінансової послуги є ні чим іншим, як проявом загально-правового принципу заборони дискримінації, який закріплюється у ст. 24 Конституції України. «Заборона будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів» [18] є також проявом принципу рівності, який виступає одночасно й загально-правовим, й цивільним галузевим, а також проявом принципів добросовісності, розумності та справедливості. Взагалі, принцип рівності пронизує всю систему цивільного права та характеризує правове становище учасників цивільних правовідносин.

На нашу думку, зміст принципу рівності, у цивільному праві характеризується тим, що гарантує однакові юридичні можливості для учасників конкретних цивільних правовідносин.

Між тим, принцип рівності не є абсолютним, оскільки може бути обмежений на користь певних суб'єктів у вигляді наділення цих суб'єктів переважним правом (перед іншими особами). Форми реалізації таких виключень з принципу рівності можуть бути різними, наприклад, встановлення переважного права суб'єкта, встановлення додаткових вимог щодо учасника конкретних відносин. Зокрема, такими додатковими вимогами в рамках відносин з надання фінансових послуг можуть бути кредитоспроможність Клієнта, на підставі якої банк надає йому споживчий кредит.

Також особливі вимоги надання фінансових послуг можуть встановлюватися, залежно від доходів клієнтів. Так, у п. 1.1.1. Положення про кредитну політику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК»[29] встановлено декілька груп клієнтів за рівнем щомісячного доходу, що впливає на їх можливість отримання спеціальних банківських послуг.

«Фізичні особи з доходами вище середнього – клієнти з рівнем щомісячного доходу від 30 до 90 тис. грн., що користуються роздрібними продуктами, але мають підвищені вимоги, або потребують нестандартних продуктів, що відповідають статусу особи. Потребують підвищеного статусу при обслуговуванні» [29].

«Заможні клієнти–сегмент клієнтів з щомісячним доходом від 90 до 150 тис. грн., потребують спеціальних банківських послуг, але не відповідають вимогам клієнтів Private Banking. Клієнти Private Banking – клієнти, що володіють активами від 30 млн. грн. та потребують персонального обслуговування та послуг в різних сферах (банківські, юридичні, консультаційні з оподаткування, консьєрж-сервіс та інші). Споживачі послуг найвищої якості та складності, також потребують персональної уваги з боку топ менеджменту Банку» [29].

Дискримінація учасників цивільно-правових відносин недопустима та забороняється у будь-яких формах. Конкретні виключення з принципу рівності у конкретних цивільних відносинах, спрямовані не на обмеження прав учасників цих відносин, або їх дискримінацію, а на стабілізацію цивільного обороту. Обмеження прав учасників не можна розуміти як прояв дискримінації.

З огляду на зазначене, видається сумнівним формулювання у ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» положення, яке характеризує заборону дискримінації, як «недопущення будь-яких форм *необґрунтованої* дискримінації споживачів» [55], буквальне тлумачення якого, дозволяє припустити, що можливе існування «обґрунтованої дискримінації». Вважаємо, що до положень підпункту 9 пункту 1 ст.1 Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії», які забороняють дискримінацію споживачів фінансових послуг, слід внести зміни, виключити слово «необґрунтованої», та викласти в наступній редакції: «недопущення будь-яких форм дискримінації споживачів» [55].

Принцип контролю за якістю фінансової послуги є нічим іншим, як проявом принципу добросовісності. Поняття якості послуги не слід ототожнювати з якістю обслуговування, тому що обслуговування є складовою частиною якості послуги.

В широкому розумінні якість платіжної послуги можна розуміти, як «сукупність властивостей та характеристик, які відповідають усім нормативним характеристикам, а також їх відповідність інтересам клієнтів» [96, с. 506].

В літературі наголошується, що досліджувати «якість фінансової послуги, доцільно з позиції клієнта та з позиції надавача послуги» [221, с. 68].

Н.О. Стефанчук при дослідженні якості банківського продукту зазначає, що «критерії якості варто досліджувати з позиції клієнта та з позиції банку» [221, с. 68].

До критеріїв якості послуги з позиції клієнта зараховує «зручність користування банківським продуктом, надійність банківської установи, якість консультування (глибина, активний чи пасивний характер), особистий аспект

відносин з банком, гарантованість здійснення та повнота виконання, багатоваріантність форм, доступність, комплексність, дотримання банківської таємниці, доступність ціни за оплату послуги, інформаційно-технологічне забезпечення банку» [221, с. 68]. Із наведеного переліку критеріїв якості послуги, цивільно-правовому регулюванню підлягають не всі, а лише частина. Вважаємо, що критеріями якості послуг, які можуть регулюватися умовами договору, а отже й забезпечуватися, належать гарантованість здійснення та повнота виконання, дотримання банківської таємниці.

Дослідник в галузі економіки Ю. Ю. Вергелюк, наголошує на «неможливості охопити оцінку якості стандартизованими показниками» [107, с. 23]. Не вдаючись в аналіз питання, щодо оцінки стандартизованими показниками якості послуг з економічної точки зору, адже це виходить за рамки предмету нашого дослідження, вважаємо, що с юридичної точки зору, критерії показників якості платіжної послуги цілком можуть бути розроблені.

Вважаємо, що наведений вище економічний критерій якості послуги, як «повнота виконання», узгоджується з такою юридичною характеристикою, як належне виконання зобов'язання. Принцип належного виконання зобов'язання є цивільно-правовим принципом, який у своєму змісті охоплює декілька елементів, зокрема: виконання належним суб'єктом, умови щодо належного предмету, належного способу, у належному місті тощо. Умова щодо належного предмету включає й таку характеристику, як дотримання належної якості. Закон України «Про платіжні послуги» [46] серед передбачених дев'яти видів фінансових послуг, виокремив сім видів платіжних послуг, отже умови щодо якості послуги мають визначатися залежно від виду платіжної послуги та конкретизуватися у відповідному договорі про надання платіжної послуги. Оскільки предмет договору є істотною умовою будь-якого договору, а якість є елементом предмету, то умови щодо якості послуги обов'язково мають міститися у договорі. Таким чином, умова щодо якості платіжної послуги піддається регламентації, зокрема, умовами договору.

Щодо дотримання банківської таємниці, як складової частини якості платіжної послуги, то воно регулюється низкою нормативних актів, зокрема Законом України «Про банки і банківську діяльність» [32], «Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджених постановою Правління Національного банку України від 14.07.2006 № 267» [42], відповідно до законодавства та іншими нормативними актами.

Гарантування якості платіжних послуг, в частині дотримання умов банківської таємниці, забезпечується низкою заходів як публічно-правового, так й цивільно- правового характеру. Так, відповідно до положень Закону України «Про банки і банківську діяльність», «...до осіб, які порушили вимоги щодо дотримання банківської таємниці, застосовуються заходи кримінальної відповідальності. Також за розкриття та використання інформації, що становить банківську таємницю, передбачена цивільно-правова відповідальність у формі відшкодування збитків та моральної шкоди» [32]. Аналогічні за змістом положення закріплюються ст. 1076 Цивільного кодексу України, в якій зазначається, що «відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених законодавством» [59]. Норми ст. 1076 Цивільного кодексу України також передбачають цивільно-правову відповідальність банків у формі збитків та відшкодування моральної шкоди «за порушення вимог законодавства та розголошення відомостей, які становлять банківську таємницю» [59].

Гармонізація права держав-членів Європейського Союзу є основним способом ефективного захисту прав споживачів. Основним засобом регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг є відповідні Директиви у цій сфері. Прагнення України приєднатися до європейських інституцій вимагає впровадження підвищених стандартів щодо захисту прав учасників приватно-правових відносин, зокрема відносин з надання фінансових послуг.

Однаковий підхід в сфері регулювання відносин за участю споживачів у країнах ЄС стосується: забезпечення інформаційної безпеки споживачів на основі уявлення про те, що отримання достовірної, повної та якісної інформації – невід’ємна умова здійснення їх належного захисту; захисту приватного життя та персональних даних – принцип явно вираженої згоди на обробку наданих споживачами, для досягнення своїх особистих цілей, контрагентам відомостей про себе; відсутності в договорах зі споживачами несправедливих умов.

Права споживачів фінансових послуг формують самостійну групу загальної системи прав споживачів, якщо класифікувати їх за критерієм сфери правового регулювання. Захист прав споживачів фінансових послуг – це система законодавчих та регуляторних норм, які захищають споживача на всіх етапах його відносин з фінансовою установою.

У 2021 році Національний банк України затвердив Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року [56]. Одним із напрямів Стратегії є «розширення фінансової інклюзії, що передбачає, поміж іншого, удосконалення механізму захисту прав споживачів фінансових послуг» [56]. В основу механізму державного регулювання захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг покладено європейський досвід регулювання відносин у цій сфері.

На рівні актів Європейського Союзу, стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг закріплено у Принципах захисту прав споживачів фінансових послуг. Серед низки закріплених принципів, можна виділити ті, які безпосередньо стосуються відносин з надання фінансових послуг. Зокрема це «принцип об’єктивного й справедливого ставлення до споживачів, принцип захисту даних про споживачів та принцип захисту конфіденційної інформації».

На підставі порівняння принципів надання фінансових послуг, які закріплено у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та Принципах захисту прав споживачів фінансових послуг, можна дійти висновку, що, не дивлячись на певну специфіку у їх формулюванні, вони в цілому, співпадають за змістом. Зазначене свідчить про відповідність принципів

надання фінансових послуг за законодавством України, вимогам Європейських стандартів принципів надання фінансових послуг.

На підставі аналізу нормативних актів та відповідних доктринальних положень, які визначають принципи надання фінансових послуг, нами встановлено, що принципи надання послуг, зазначені у Розділі II Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» стосуються не тільки відносини з надання фінансових послуг, а й відносин з надання супровідних послуг.

Також, ми дійшли висновку, що відносини з надання фінансових послуг врегульовано не лише нормами цивільного права, а й нормами інших галузей права, зокрема, банківського, податкового, фінансового, адміністративного, кримінального права. Тому серед переліку принципів надання фінансових послуг, які впорядковано у ст. 5 Закону України Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» можна й слід виокремити ті принципи, які є цивільно-правовими та відносяться, безпосередньо до відносин з надання саме фінансових послуг.

РОЗДІЛ II

ДОГОВІРНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

2.1. Поняття договірних зобов'язань з надання фінансових послуг

Як відомо, ЦК України не містить легального визначення поняття договірних зобов'язань з надання фінансових послуг. Так само, відсутнє в ньому і легальне визначення поняття відповідного договору, оскільки договір про надання фінансових послуг не є поймаєнованим договором і не визначається у ЦК України як самостійний договірний тип.

На нашу думку, для з'ясування сутності та конститутивних ознак договірного зобов'язання з надання фінансових послуг насамперед необхідно дослідити питання щодо поняття договору.

Загальновідомо, що термін «договір» у цивільному праві використовується для позначення договору як: юридичного факту, на підставі якого виникають договірні правовідносини; договірних правовідносин; документу, в якому фіксуються права та обов'язки сторін; правового засобу, за допомогою якого врегульовуються відносини між суб'єктами.

Договір є однією з традиційних цивілістичних конструкцій, яка існує ще зі стародавніх часів. Основи юридичних уявлень про договір було сформовано у Стародавньому Римі, зокрема на підставі таких понять, як *contractus*, *pactum*, *convention*.

Угоди, що породжували двостороннє зобов'язання, називались *contractus*. Пакт розглядався як неформальна угода, позбавлена, за загальним правилом, позитивного захисту. Усталене словосполучення «*pacta conventa*» (укладені пакти) вказувало на зв'язок пакту з *conventio* (угодою). Одним із перших загальне правило обов'язковості та позитивного захисту всіх правомірних угод у цивільному праві сформулював французький правознавець Жан Дома, який у своєму трактаті «Цивільні закони в їх природному порядку» сформулював

положення про те, що «угода (la convention) є єдиною основою добровільних та взаємних зобов'язань, а консенсуальний спосіб є достатнім для укладання всіх угод» [193, с. 99, 110].

Близьким до сучасного розуміння поняття «договір» стало у ХІХ ст., коли відомий німецький вчений Фрідріх Карл фон Савін'ї сформував низку принципово важливих положень, які визначили місце договору в цивілістичній доктрині того часу, а саме: «розширення сфери використання конструкції договору як в рамках приватного права (зобов'язальний, речовий, сімейний договори), так і поза його рамками (договори міжнародного та державного права); виокремлення договору з поняття юридичного факту, тобто обставин, внаслідок яких відбувається виникнення або припинення правовідносин; вчення про співвідношення волі та волевиявлення, згідно з яким договір трактується як поєднання волевиявлення кількох осіб» [193, с. 111].

У сучасному цивільному праві України питання щодо сутності та поняття цивільно-правового договору вивчали такі науковці, як В. Кісель, В.В. Луць, С. М. Бервено, С. О. Погрібний, М. Д. Пленюк та ін.

Так, наприклад, С. О. Погрібний вважає, що «договір необхідно розглядати насамперед як регулятор договірних цивільних відносин, як форму закріплення норм цивільного права, а не лише як правочин, правовідносини чи документ» [191, с. 38].

Згідно з визначенням поняття договору як підстави виникнення прав та обов'язків, договір можна вважати юридичним фактом. Загальновідомим є те, що основною характерною рисою юридичних фактів є здатність породжувати певні правові наслідки, тобто права та обов'язки для сторін. Відповідно до п. 2 ст. 11 ЦК України, «одними з підстав виникнення прав та обов'язків є договори та інші правочини» [59]. Тобто, договір, як юридичний факт, посідає «одне місце» з іншими правочинами (односторонніми та ін.). Керуючись п.1 ст. 202 ЦК України, де закріплено визначення поняття правочину, договір можна вважати «дією особи, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [59].

Однак, не можна погодитись із таким визначенням поняття договору, оскільки договір завжди є взаємною угодою двох або більше сторін, певній дії однієї особи, спрямованій на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, завжди кореспондує дія іншої особи (осіб). Тобто, договір завжди є домовленістю, що є основною ознакою, яка відрізняє його від інших правочинів.

Договору притаманні ознаки дво- чи багатосторонніх правочинів (п. 4 ст. 202 ЦК України). Також ознаки договору як дво- чи багатостороннього правочину підтверджуються п. 1 ст. 626 ЦК України: «договір є домовленістю двох або більше сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [59].

Отже, визначаючи договір як юридичний факт, договір можна вважати певними правомірними діями сторін, які мають намір встановити, змінити чи припинити певні права та обов'язки. Проте, договір є не тільки підставою для виникнення, зміни або припинення певних прав та обов'язків, іншими словами, «регулює» динаміку правовідносин, а й за допомогою договору учасники договірних відносин можуть встановлювати будь-які права та обов'язки у кожному конкретному випадку, оскільки цивільному праву притаманний принцип свободи договору.

Хоча він, як вірно зазначає Ю.М. Жорнокуй, «в межах цивільно-правових відносин не має абсолютного характеру. Це підтверджується положеннями цивільного законодавства, що забезпечують порядок укладення, виконання та відповідальності за окремими договірними конструкціями, врегульованими ЦК України (наприклад, публічний договір, договір приєднання тощо), а також відносинами, пов'язаними із захистом прав споживачів» [139, с. 79].

На його думку, «можна виокремити дві основні моделі обмеження свободи договору: 1) встановлення державою прямих обмежень шляхом вказівки на те, які конкретно умови сторонам узгоджувати в договорі заборонено; 2) закріплення законодавцем або вищими судовими інстанціями на

рівні закону або правозастосовної практики загальних оціночних стандартів, яким має відповідати правочин та його умови» [139, с. 80].

Таким чином, договір суттєво відрізняється від юридичних фактів, по-перше, тим, що він надає підстави для використання конкретної норми права у певному випадку та для динаміки (виникнення, зміни та припинення) конкретних правовідносин, проте й насамперед регулює поведінку сторін, виокремлює права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Такий висновок впливає із сутності договору, як домовленості сторін, вираження їхньої волі. Своім власним волевиявленням учасники правовідносин набувають певних обов'язків і придбавають певні права.

У такому разі договір є засобом регулювання поведінки учасників правових відносин. Як вірно зазначає Е. А. Сатіна, «визначення договору, як юридичного факту, не виявляє його важливої сутності – здійснення регулятивної функції» [200].

При визначенні договору, як засобу регулювання поведінки учасників правових відносин, слід звернутися до інструментальної теорії права С. С. Алексєєва. Так, вчений вважає, що правовими засобами є «юридичні уявлення та форми, дія яких виражає, реалізує можливості права, його силу та викликає настання реального, фактичного соціально-економічного результату, надає необхідного ефекту в соціальному житті» [79, с. 14].

Л. В. Щеннікова вказує, що «цивільно-правовий договір – це не тільки юридичний факт, правочин або правовідносини, але пропонує розглядати його як вільний регулятор, координатор та організатор еквівалентно оплатних відносин, який має на меті досягти правового результату та можливість застосовувати державно-організаційний вплив» [242, с. 19].

І.О. Покровський визначає договір як «засіб регулювання відносин між приватними особами відповідно до їх індивідуальних інтересів і потреб, де основною силою будь-якого договору є домовленість сторін, тобто їхня воля» [192, с. 245].

Таким чином, договір виступає як правовий регулятор, засіб правового регулювання суспільних відносин, застосовуючи який, учасники правовідносин своїми власними діями, для представлення своїх інтересів, вступають у конкретні правовідносини, домовляються про права та обов'язки, здійснюючи правове регулювання існуючих між ними відносин.

Так, договір є складовою частиною цивільно-правового регулювання. Сторони договору виступають суб'єктами останнього, безпосередньо договір є певним засобом, конкретні правовідносини між сторонами є предметом, проте такий предмет обмежується договором та законом.

На нашу думку, основне значення договору, як складової частини правового регулювання, проявляється через його функції. О. О. Красавчиков зазначав, що «функція договору – це не форма (вираз, вияв тощо), а певний вид дій (впливу) названого юридичного факту на суспільні відносини» та пропонував таку загальну класифікацію функцій договору: «ініціативна, програмно-координаційна, інформаційна, гарантійна та захисна» [166, с. 167].

Зокрема, даний перелік функцій, на нашу думку, вимагає додавання ще однієї, яка б відображала основну сутність договору, як регулятора суспільних правовідносин. Отже, на нашу думку, до вказаного переліку слід включити регулятивну функцію.

Деякі науковці виокремлюють інші функції, зазначаючи, що «значення договору у механізмі правового регулювання договірних відносин проявляється через його функції, яких щонайменше чотири, а саме: 1) ініціативна функція; 2) селективна функція; 3) регулятивна функція; 4) юридико-фактична функція» [148, с. 25].

Таким чином, функції договору визначають сутність договору як правового суспільного регулятора. На нашу думку, у такому випадку основною функцією є регулятивна, оскільки регулятивна функція договору виявляється у тому, що договір як правовий акт виступає засобом правового регулювання. Вказана функція договору характеризується тим, що: 1) договір, як засіб правового регулювання, виступає засобом саморегулювання, оскільки сторони

мають можливість самі «регулювати» існуючі між ними відносини (наприклад, встановлюючи певні права та обов'язки); 2) договір, як засіб правового регулювання, завжди «діє» в рамках закону; 3) договір, як засіб правового регулювання, дещо «обмежує» свободу сторін, шляхом встановлення прав та обов'язків; 4) договір, як засіб правового регулювання, регулює відносини між сторонами договору; 5) договору, як засобу правового регулювання, притаманні різні форми прояву (наприклад, встановлення певних обов'язків для сторін, зміна умов договору, зміна суб'єктного складу договору та ін.).

Також, у юридичній науці договір розглядається як правовідносини. Як вірно вважає М. І. Брагінський, «сама по собі ідея поєднання в договорі прав і обов'язків не може викликати заперечень. Однак все це варто відносити не до договору-правочину, а до договору-правовідношення. При цьому в будь-якому правовідношенні, договірному чи не договірному, незалежно від того, який саме юридичний факт став підставою для його виникнення, права і обов'язки повинні кореспондувати один одному. Це необхідно вже з тієї причини, що інакше правовідношення, як таке, не може існувати. Відповідно ознака, що пропонується, своєї ролі у виділенні договірної конструкції як такої, очевидно, зіграти не може» [100, с. 17].

Також М. І. Брагінський зазначав, що «якщо договір-правочин відрізняється за своєю природою низкою конститутивних ознак від інших підстав виникнення зобов'язань, то правовідношення, що породжене договорами, може збігатися у всіх своїх елементах, включаючи права та обов'язки сторін, з тим, що породжувалося іншою вказаною у законі підставою» [100, с. 15].

Р. О. Халфіна категорично заперечує розуміння договору як домовленості та пропонує визначати договір як правовідношення. Вона вважає, що «договір – це згода сторін, спрямована на виникнення, зміну та припинення правовідношення, і наполягала, що в поняття «договір», крім погодження волі двох чи кількох осіб, також мають бути включені їхні взаємні права та обов'язки. ...Права і обов'язки, які покладені на кожную зі сторін, різні, але

повинні бути взаємно погоджені та у своїй сукупності давати єдиний правовий результат» [228, с. 50].

Погоджуємося із точкою зору С. Вавженчука, який вважає, що «таке твердження має усі ознаки наукової концепції, за якою договір розуміється як правовідношення. Річ у тому, що саме договірне правовідношення у будь-якому разі передбачає пряму або непряму кореляцію прав та обов'язків. Така кореляція не ставиться в залежність від того або іншого юридичного факту, що може бути підставою виникнення договірного правовідношення. Однак, юридичний факт у чистому вигляді є фактичною підставою для виникнення такого правовідношення у сукупності з нормативною підставою (відповідною нормою права)» [103, с. 6].

Отже, виходячи з вищевказаних думок науковців, можливо виокремити наступні ознаки договору як правовідношення: 1) санкціонований державою та забезпечується всіма способами державного впливу; 2) права та обов'язки сторін слід вважати змістом договору; 3) рівність сторін є тільки умовною; 4) підставами виникнення є юридичні факти.

Також договір може розглядатися як домовленість. Так, О. С. Іоффе визначав договір, як «домовленість двох або декількох осіб щодо виникнення, зміни, припинення цивільних правовідносин» [144, с. 26].

А. Д. Корецький надає таке визначення: «Цивільно-правовий договір – це виражені у необхідній законодавством формі узгоджені наміри двох або більше осіб вчинити один щодо одного (або третіх осіб) дії, спрямовані на виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин та в силу закону достатні для настання зазначених наслідків з метою здійснення особистих, як правило, майнових інтересів» [163, с. 10].

С. М. Братусь визначає договір як «домовленість двох або більше осіб, що викликає певні цивільно-правові наслідки» [101, с. 48].

В. В. Безбах визначає досліджуване поняття як «домовленість двох або більше осіб, за допомогою якої встановлюються певні права і обов'язки» [85, с. 224].

Інші юристи визначають договір, як «домовленість двох або більше осіб, що спрямована на встановлення між ними зобов'язань» [76, с. 24]. Деякі вказують, що «договір є домовленістю, що спрямована на виникнення, зміну або припинення правовідносин» [85, с. 397].

Крім того, у законодавстві поняття договору також визначається через категорію «договір, як домовленість». Згідно з п. 1 ст. 626 ЦК України, договором є «домовленість двох чи більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [59].

Зокрема, договору як домовленості притаманні наступні ознаки: 1) такий договір завжди є взаємною згодою сторін; 2) метою договору-домовленості є встановлення, зміна або припинення змісту правовідносин; 3) такий вид договору може укладатися як між двома, так і більше особами.

Крім того, на основі вивчення юридичних джерел, можливо також виокремити підходи до визначення поняття договору як обіцянки, та інтегративний підхід.

Так, деякі вчені, «розкриваючи формування альтернативної класичної теорії договору як обіцянки, під договором, окрім домовленості, спрямованої на встановлення цивільних правовідносин, пропонують розуміти обіцянку, яка є підставою виникнення цивільних правовідносин, внаслідок того, що на неї розраховував контрагент» [179, с. 69].

Інші науковці, визначаючи договір як обіцянку, вважають, що «відповідно до класичної концепції договору в англійському праві договір є обіцянкою або одностороннім виявленням волі особи, виконання якого забезпечується правом» [86, с. 67-68].

На відміну від договору-домовленості, за договором-обіцянкою, окрім взаємної домовленості сторін, одна із сторін дає обіцянку іншій стороні стосовно певних обов'язків, визначених у договорі. Відповідно до визначення договору як обіцянки, при укладенні договору вирішальним фактором є довіра однієї сторони до іншої сторони. Проте, оскільки Україна «тяжіє» до романо-германської правової сім'ї, для національної правової системи більш

характерним є визначення договору, як домовленості. Договір-обіцянка, зазвичай, використовується в англо-американському праві.

Відповідно до «інтегративного» визначення поняття договору, останній «розглядається з трьох точок зору: 1) як підстава виникнення правовідношення; 2) як саме правовідношення, що виникло із тієї підстави; 3) як форма, яку відповідне правовідношення приймає» [131, с. 18].

Так, Р.О. Халфіна визначає договір як «здійснену у встановленому законом порядку домовленість двох або більше осіб, що встановлює або регулює, згідно з існуючим правопорядком, їх взаємні цивільні права та обов'язки, що спрямовані на задоволення інтересів громадян» [228, с. 120].

М. Д. Єгоров вважає, що «цивільно-правовий договір слід визначати як домовленість двох і більше сторін або обіцянку однієї сторони, на яку розраховувала інша сторона, що направлені на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків» [131, с. 27].

Деякі вчені вважають, що договір – це «об'єктивований, вільно узгоджений, юридично значимий, дозволений і охоронюваний законодавством намір однієї або більше осіб здійснити (або втриматись від цього) фактичну або юридичну дію по відношенню один до одного з метою реалізації особистих інтересів» [163, с. 41].

Фахівці, поєднуючи існуючі ознаки договору, розглядають останній, з одного боку, як домовленість-обіцянку вступити у певні правовідносини між майбутніми сторонами, з іншого – договір є своєрідним «узгодженням волі» між оферентом та акцептантом.

Таким чином, відповідно до інтегративного підходу, договір можливо розглядати з кількох сторін: з однієї сторони, договір виступає як результат волі сторін, їх взаємоузгоджених дій, з іншої сторони, договір містить права та обов'язки сторін, з третьої сторони, договір є певною правовою процедурою, яка виражається у взаємодії між конкретними особами, ці дії направлені на задоволення інтересів останніх.

Крім того, договір може розглядатися як зобов'язання.

З цього приводу відсутня єдність думок серед науковців. Деякі вчені розрізняють поняття зобов'язання та договір, деякі науковці – не вбачають різниці між даними поняттями.

Фахівці, що ототожнюють дані категорії, вважають, що «договір слід розуміти не тільки і не стільки як правочин/угоду, але й, насамперед, як зобов'язальне правовідношення.Господарський договір є заснованим на згоді сторін і зафіксованим у встановленій законом формі зобов'язанням між суб'єктами господарювання, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, змістом якого є взаємні права та обов'язки сторін у галузі господарської діяльності» [87, с. 60].

Інші науковці, досліджуючи систему договірних зобов'язань із виконання робіт, визначають останню «як складну внутрішньо-організовану структуру таких договорів у межах договірного типу зобов'язань із виконання робіт...» [124, с. 50].

Фахівці, які розрізняють категорії «договір» і «зобов'язання», вважають, що «...нелогічність ототожнення понять договору і зобов'язання, порушення таким ототожненням чіткості та визначеності термінології, є очевидними. Поняття договору знаходиться за межами понять зобов'язання, зобов'язальних відносин, цивільних правовідносин. Ця констатація є важливою для цілей надання визначеності зазначеним поняттям» [234, с. 396].

Г.Ф. Шершеневич писав, що «договір, будучи продуктом волі низки осіб (контрагентів), є вираженням юридичної домовленості. Договір, як правило, націлений на встановлення зобов'язального правовідношення, виступає його причиною, хоча область договору виходить за межі вказаних правовідносин» [238, с. 442].

Зокрема, стосовно визначення поняття «зобов'язання», також думки вчених розподілилися: деякі науковці дотримуються точки зору, що зобов'язання полягають у вимогах кредитора до боржника, а у боржника – у

виконанні своїх обов'язків перед кредитором. Інші вважають, що зобов'язання є певним правовідношенням.

Ще римські юристи вважали, що зобов'язання – це «правові ланцюги, сила яких примушує нас до виконання на користь будь-якої особи у відповідності з нормами нашої держави» [143, с. 211].

«Сутність зобов'язання полягала не в тому, щоб будь-який предмет чи сервітут ставали нашими, але в тому, щоб зобов'язати когось дати нам щось, або зробити, або надати чи дозволити, чи залишити» [126, с. 167].

Ф. К. фон Савіньї вважав, що «поняття зобов'язання включає в себе розширену свободу кредитора (бо він має право вимагати від боржника здійснення певних дій або утримання від дій) і обмежену свободу боржника (бо він зобов'язаний вчинити на користь кредитора певні дії або утриматися від дій)» [199, с. 9].

В. М. Хвостов зауважував, що «кожному зобов'язанню, навіть не заснованому на договорі, властивий елемент кредитування. Зобов'язання має на увазі майбутнє. Тут завжди щось очікується, причому невідомо, здійсниться воно чи ні. У цьому розумінні кожне зобов'язання змушує нас, іноді навіть проти своєї волі, кредитувати, тобто вірити у майбутнє виконання і очікувати його. Цим і пояснюється загальний для всіх, навіть недоговірних, зобов'язань термін «кредитор», «віритель». Виділяється кредит особистий та реальний» [231, с. 387].

Таким чином, у римському праві основними характеризуючими ознаками зобов'язання вважалися: «переважне» право кредитора вимагати виконання обов'язків зі сторони боржника; кредитор знаходився у переважному становищі, свобода боржника була обмежена та полягала в його обов'язках вчинити певні дії на вимогу кредитора, або навпаки утриматися від вчинення певних дій; кредитор мав довіритися боржнику (кредитор-«віритель»); зобов'язання, як правило виникали або на основі боргу, або на основі порушення.

Із розвитком економічних відносин, торгівлі, все більше зобов'язань стали виникати на основі договорів. «Договір став живим фактором інтенсивного майнового спілкування, і це відбилося на самому характері зобов'язання. Якщо спочатку існував делікт з його ідеєю особистої помсти, то в подальшому основна роль перейшла до договору з його основною майною функцією» [232, с. 79]. Вчені стали визначати зобов'язання як певні правовідносини.

Так, Д. І. Мейєр визначає зобов'язання, як «юридичні відносини, в яких одній особі належить право на дії іншої особи» [180, с. 321].

М. М. Агарков вказує на те, що «зобов'язання як цивільне правовідношення, в силу якого одна особа (чи кілька осіб) має право вимагати від іншої особи (чи кількох інших осіб) вчинення визначеної дії чи утримання від вчинення будь-якої дії» [77, с. 177].

Також фахівці вважають, що зобов'язання – це «юридичні відносини між двома чи більше особами, в силу яких для однієї з цих осіб виникає юридична необхідність що-небудь надати, зробити чи не робити на користь іншої особи», тобто шляхом опису не активної сторони змісту зобов'язання (право (вимога) на дії), а пасивної (необхідності щось робити чи не робити))» [121, с. 657].

Н. Ю. Голубєва розглядає цивільне зобов'язання як «динамічне цивільне правовідношення, що опосередковує переміщення матеріальних і нематеріальних благ у цивільному обороті, в якому боржник зобов'язаний учинити на користь кредитора певну дію (дії) майнового або немайнового характеру чи утриматися від певної дії (дій), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (обов'язків), або обидві сторони щодо одна одної кредиторами (відносно прав) і боржниками (відносно обов'язків))» [119, с. 7].

Деякі науковці, визнаючи поняття зобов'язання, виокремлюють його основні ознаки як правовідношення. Так, Т. С. Ківалова визначає такі властивості зобов'язальних правовідносин: «1) зобов'язання опосередковують динаміку цивільного обігу, а речові правовідносини – це його статика; 2)

сторонами зобов'язання є конкретно визначені особи: кредитор – особа, якій належить право вимоги, і боржник – особа, яка несе обов'язок, відповідний праву вимоги кредитора; 3) зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи; 4) об'єктом зобов'язання є певна поведінка боржника; 5) зміст зобов'язальних правовідносин становлять право вимоги (активна поведінка) кредитора і відповідний цій вимозі обов'язок активної або пасивної поведінки боржника; 6) здійснення суб'єктивного права кредитора у зобов'язальних правовідносинах можливе тільки у разі виконання боржником дій (або утримання від дій), що становлять його обов'язок, тоді як у речових правовідносинах уповноважена особа може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, не звертаючись по допомогу до інших осіб» [153, с. 24].

Також, деякі фахівці вважають, що «зобов'язання належать до групи майнових правовідносин. Разом з тим, в окремих випадках вони можуть мати нееквівалентний характер. Це може мати місце тоді, коли зобов'язання спрямоване на задоволення немайнового інтересу уповноваженої особи при наданні освітніх або туристичних послуг» [215, с. 26].

Вивчаючи положення ст. 626 ЦК України, можна зробити висновок, що законодавець не вбачає різниці між поняттями договору та зобов'язання. Відповідно до вказаних положень, метою договору є встановлення, зміна або припинення існуючих правовідносин, що може відносити категорію «договір» або до юридичних фактів, або до угод. Ознак зобов'язань не вбачається.

Разом з тим, унаслідок досягнутої домовленості, між сторонами договору виникають кореспондуючі права та обов'язки (п. 2 ст. 626 ЦК України), тобто складаються зобов'язальні договірні правовідносини. Тобто, зобов'язання є наступним кроком укладення договору. Зокрема, однією з підстав виникнення цивільно-правових зобов'язань є договір, що закріплено в статтях 11 та 509 ЦК України.

Поняття зобов'язання визначене у статті 509 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), як «правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну

дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [59].

Таким чином, можемо зробити висновок, що цивільно-правовому зобов'язанню притаманні наступні ознаки: «1) зобов'язанням є правовідношення; 2) сторонами зобов'язання є кредитор та боржник; 3) обов'язкам боржника кореспондують права кредитора; 4) зобов'язання може виражатися у двох формах: дії чи бездіяльності» [59].

Як вірно зазначає Т. В. Боднар, «з легального визначення поняття «зобов'язання» напрошується висновок, що зобов'язання – це правовідносини, які перебувають у статиці, суб'єкти яких мають певні потенції: боржник – у вигляді обов'язку вчинити певну дію (*facere*) або утриматися від певної дії (*non facere, pati*), а кредитор – у вигляді права вимагати від боржника виконання його обов'язку» [95, с. 73].

Проте, учасниками зобов'язань є кредитор та боржник, боржник зобов'язаний виконати певні дії на користь кредитора, або утриматися від їх виконання, а кредитор має право вимагати виконання обов'язків боржником. Тобто зобов'язанням є певні правовідносини.

Загальновідомим є те, що зобов'язання бувають договірні та недоговірні. Враховуючи специфіку предмета дослідження, у даному розділі розглянемо саме договірні зобов'язання.

Як вже було зазначено раніше, найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань є договір, та, враховуючи предмет дослідження даного розділу, слід визначитися з поняттям договірного зобов'язання.

Оскільки поняття договірного зобов'язання включає в себе ознаки договору, як юридичного факту, та ознаки зобов'язання, як правовідношення, – за основу для визначення договірного зобов'язання можливо взяти поняття зобов'язання та договору, враховуючи кваліфікуючі ознаки останніх.

Раніше вже було зазначено, що, відповідно до визначення поняття договору, як юридичного факту, «договір є певними правомірними діями з боку

сторін, що мають намір встановити, змінити чи припинити певні права та обов'язки. У юридичній літературі виокремлюють такі ознаки договору, як юридичного факту: «наявність єдиного волевиявлення двох або більше осіб, що виражає їх загальну волю; спрямованість спільних дій зазначених осіб на досягнення певних цивільно-правових результатів» [176, с. 119].

Далі розглянемо ознаки договору як триваючих зобов'язальних правовідносин.

Першою ознакою є те, що зобов'язання існують тільки між кредитором і боржником. Тобто, так званий «ланцюжок» із прав та обов'язків існує тільки між сторонами договору. У виключних випадках у третіх осіб можуть з'являтися лише права щодо кредитора або боржника. Так, відповідно до ст. 511 ЦК України, «зобов'язання не створює обов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора» [59].

Виконання зобов'язання полягає у здійсненні активних дій боржником для досягнення певного, визначеного сторонами, результату. «Пасивна сторона» виконання зобов'язання є своєрідним «доповненням» до активних дій. Як вірно зазначає М. Сібільов, «договірні зобов'язання – це зобов'язання з позитивним змістом. Окремі елементи негативного змісту в договірних зобов'язаннях не змінюють його позитивного змісту в цілому» [212, с. 418].

Наступна ознака полягає у майновому характері договірних зобов'язань. Останні, зазвичай, виникають з приводу майнових відносин. Проте, законом не заборонено виникнення немайнових договірних зобов'язань.

Незважаючи на те, що вказані правовідносини виникають між кредитором, який має право вимоги, та боржником, який повинен виконати певні обов'язки, сторони є юридично рівними. Як правило, правам та обов'язком кредитора кореспондують обов'язки та права боржника.

Отже, на основі вищевказаних ознак, пропонуємо наступне визначення поняття «договірне зобов'язання»: це правовідносини, що виникають на підставі договору, між юридично рівними сторонами договору, з приводу

майнових або немайнових відносин, та виражаються у формі активних дій з боку боржника, що спрямовані на досягнення певного результату, у відповідності до вимог кредитора та умов договору.

Визначивши категорію «договірні зобов'язання», перейдемо до аналізу понять «договірні зобов'язання з надання послуг» та «договірні зобов'язання з надання фінансових послуг».

При цьому звертаємо увагу на те, що питання про поняття фінансової послуги було досліджено у підрозділі 1.1 дисертації.

Згідно зі ст. 901 ЦК України «за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором» [59].

Використовуючи ознаки та поняття договірної зобов'язання, що були розглянуті вище, та характерні риси послуг, можемо дійти такого висновку щодо визначення договірної зобов'язання з надання послуг: договірне зобов'язання з надання послуг – це правові відносини, що виникають на підставі договору про надання послуг між надавачем послуг та їх споживачем, внаслідок чого надавач послуг зобов'язується вчинити певні дії на користь споживача послуг, відповідно до вимог останнього та умов договору про надання послуг.

Виходячи із викладеного вище, пропонуємо договірними зобов'язаннями з надання фінансових послуг вважати: правовідносини, що виникають на підставі договору про надання фінансових послуг, що полягають у здійсненні певної операції, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності та, яка пов'язана з рухом об'єктів, що мають вартість, та є результатом минулих подій, що здатні приносити у майбутньому економічні вигоди й знаходяться у власності й під контролем економічних суб'єктів, у їх наявній грошовій формі чи у формі грошових і фінансових інструментів, яку зобов'язується надати одна сторона (надавач фінансової послуги) за завданням

другої сторони (споживача фінансової послуги) за певну плату, відповідно до вимог споживача фінансової послуги та умов договору про надання фінансових послуг.

Досліджуючи поняття договірних зобов'язань із надання фінансових послуг, варто визначити елементи таких зобов'язань. Оскільки спеціальні норми щодо регулювання вказаного питання саме в договірних зобов'язаннях із надання фінансових послуг – відсутні, слід керуватися загальними нормами ЦК України. Проте, при визначенні елементів окремих видів договірних зобов'язань із надання фінансових послуг – слід керуватися нормами спеціальних законів.

Загальновідомим є те, що елементами зобов'язання, як будь-яких правовідносин, є їх суб'єкти, об'єкт і зміст.

Розглянемо суб'єктний склад договірних зобов'язань. «Суб'єктом правовідносин називають учасника правових відносин, який має суб'єктивні права та здатний виконувати юридичні обов'язки, чи володільця конкретного права, що перебуває в правовому зв'язку з іншим учасником (учасниками) суспільних відносин, на яких покладаються обов'язки, що відповідають праву уповноваженої особи» [118, с. 279].

Норма ст. 2 ЦК України визнає учасниками цивільних правовідносин: «фізичних осіб, юридичних осіб, державу Україну, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інших суб'єктів публічного права» [59].

Виходячи зі змісту вказаної статті, суб'єктами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Як правило, такі суб'єкти повинні володіти правосуб'єктністю. Проте, в окремих випадках можуть бути встановлені додаткові вимоги (спеціальна ліцензія та ін.). Зазвичай, такі вимоги встановлені у ЦК та спеціальному законодавстві.

Наприклад, у кредитних договірних зобов'язаннях, «кредитодавцем може бути тільки банк або інша фінансова установа» (ст. 1054 ЦК України; п. 7 ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування» від 15.11.2016 р.) [50].

У страхових договірних зобов'язаннях, «страховиком може бути юридична особа, яка спеціально створена для здійснення страхової діяльності та одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності» (ст. 984 ЦК України).

Крім того, у діючому Законі України від 07.03.1996 р. «Про страхування» у ст. 2 закріплено, що страховиками можуть бути «фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених цим Законом, а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – страховики-резиденти); зареєстровані Уповноваженим органом відповідно до цього Закону та законодавства України постійні представництва у формі філій іноземних страхових компаній, які також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності (далі – філії страховиків-нерезидентів)» [51].

Відповідно до спеціального закону щодо регулювання страхової діяльності, до вимог щодо страховиків (крім ліцензії та вимоги бути юридичною особою, що встановлені ЦК), додається ще вимога стосовно кількості учасників такої установи, а також конкретизується, що страховиками можуть бути резиденти та нерезиденти (у ст. 2 цього ж Закону вказано, у яких випадках нерезиденти можуть здійснювати страхову діяльність).

Відповідно до нового Закону України «Про страхування» від 18.11.2021 р., «страховиками можуть бути: 1) страховики-резиденти, що отримали ліцензію відповідно до цього Закону; 2) філії страховиків-нерезидентів, що отримали ліцензію відповідно до цього Закону; 3) страховики-нерезиденти з урахуванням положень статті 6 цього Закону» (п. 3, ст. 3). Згідно зі ст. 8 цього ж Закону, страховики повинні бути створені у «формі акціонерного товариства або товариства з додатковою відповідальністю (крім філій страховиків-нерезидентів)» [51].

Також новим законом вводяться нові категорії: Регулятор та Реєстр страховиків. «Для того, щоб почати страхову діяльність, страховики повинні отримати ліцензію від Регулятора та бути включеним до Реєстру (окрім нерезидентів)» [51, ст.8-11].

Крім того, конкретизуються «види діяльності страховиків, на які видається ліцензія» [51, п. 3 ст.11], виокремлюються класи страхування («страховик може мати ліцензію одночасно тільки на певні види страхування» [51, ст. 7, ст. 11].

Додатковою вимогою для здійснення страхової діяльності, новим законом встановлюється «диференційований (залежно від виду та класу страхування) розмір статутного капіталу страховика» [51, ст. 17].

Також встановлюються «кваліфікаційні вимоги до керівних органів страхової компанії (Розділ V), вимоги до подання планування діяльності страховиків (ст. 21), створюється Наглядова рада страховика, яка контролює його діяльність та здійснює аудит» [51].

Таким чином, для страховиків новим законом «Про страхування» встановлюється значна кількість додаткових вимог.

Також ст. 1 Закону України від 04.02.2021 р. «Про фінансовий лізинг», встановлено, що «лізингодавцем, як надавачем фінансової послуги, «може бути юридична особа, яка набула у встановленому законом порядку право надавати послуги з фінансового лізингу і на підставі договору фінансового лізингу передає лізингоодержувачу у володіння та користування об'єкт фінансового лізингу» [53].

Такі «послуги фінансового лізингу надаються банками, фінансовими компаніями, які є фінансовими установами, а також юридичними особами, які не є фінансовими установами (лізинговими компаніями). Для здійснення діяльності з надання послуг фінансового лізингу необхідно отримати ліцензію» [53].

З 1 липня 2020 року для всіх суб'єктів, які мають намір займатись такою діяльністю, ліцензію видає Національний банк України: для банків

застосовується Положення про ліцензування банків, затверджене постановою Правління НБУ від 22.12.2018 № 149 [33], а для фінансових компаній та лізингових компаній – Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов), затверджене постановою Правління НБУ 30.03.2021 року № 27 [33], згідно з яким «наявність рішення про внесення заявника до Державного реєстру фінансових установ або до реєстру осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги, що веде НБУ, є однією з обов'язкових умов, виконання якої надає НБУ право прийняти рішення про видачу ліцензії» [33].

Послуги фінансового лізингу в 2020 році, за даними Асоціації «Українське об'єднання лізингодавців», надавали 17 вітчизняних банків. Частка трьох найактивніших банків значно зросла і досягла рівня 68 % від загальної вартості угод. До найбільш активних банків за підсумками року входили: Укргазбанк (29 % від вартості нових угод всіх банків), Приватбанк (24 %) і Кредобанк (16 %). Частка юридичних осіб у нових лізингових угодах з банками склала 88 %, тоді як частка фізичних осіб – 12 %» [184].

Щодо лізингоодержувача, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг», «лізингоодержувачем поряд із юридичною особою та фізичною особою – підприємцем може бути фізична особа, яка отримує від лізингодавця об'єкт фінансового лізингу у володіння та користування» [53].

Як зазначається у юридичній літературі, «фізичні особи, які отримують фінансові послуги з метою задоволення власних потреб, поза підприємницькою чи незалежною професійною діяльністю, набувають статусу споживачів фінансових послуг» [243, с. 122].

Звертаючись до ст. 1 Закону України від 12.07.2001 р. «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «споживач фінансових послуг – це фізична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю» [54].

У ст. 13 Закону України «Про фінансовий лізинг» також встановлено «додаткову умову для лізингоодержувачів, які перебувають у шлюбі – письмова згода дружини або чоловіка на отримання лізингу» [53].

Також цікавим є положення щодо умови отримання лізингу – фінансова спроможність лізингоодержувача. У ст. 12 Закону України «Про фінансовий лізинг», встановлено «обов'язок лізингодавця до укладення цього договору, використовуючи свої професійні можливості, оцінити фінансову спроможність лізингоодержувача» [53].

Зараз, як зазначається у юридичній літературі, такі відомості можливо швидко отримати з різних електронних джерел та ін. Зокрема, «відкритими є відомості про боржників, які включені до Єдиного реєстру боржників і розміщуються на офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України. Також Національний банк України з метою забезпечення фінансової стабільності веде Кредитний реєстр, інформація до якого надсилається банком або Фондом гарантування вкладів фізичних осіб про кредитні операції боржника, якщо сума заборгованості (за основною сумою та відсотками) за такими кредитними операціями дорівнює або перевищує 100 розмірів мінімальних заробітних плат (або еквівалент цієї суми в іноземній валюті за офіційним курсом НБУ)» [198, с. 10].

Отже, для суб'єктів договірних зобов'язань з фінансового лізингу законодавством також встановлюються додаткові умови для отримання лізингу.

Відповідно до ст. 510 ЦК України, «сторонами у зобов'язанні є кредитор і боржник. Залежно від виду договірної зобов'язання з надання фінансових послуг, на стороні кредитора та боржника можуть виступати: страховик і страхувальник, кредитодавець і позичальник та ін.» [59].

Разом з тим, у ч. 2 ст. 510 ЦК України встановлено, що «у зобов'язанні на стороні боржника або кредитора можуть бути одна або одночасно декілька осіб» [59].

У юридичній літературі зазначається, що «поняття «сторони» в зобов'язанні виражає його майнову складову; поняття учасника – особисту.

Присутність декількох осіб на будь-якій зі сторін визначеного зобов'язання об'єднує їх у більшій (солідарні зобов'язання) чи меншій (часткові зобов'язання) степені, але ніколи не об'єднує настільки, щоб стерти відмінності, які походять від особистих властивостей кожного учасника» [121, с. 691].

Є. О. Суханов зазначає, що «по-перше, кількість кредиторів і боржників у конкретному зобов'язанні не обмежується, що приводить до появи зобов'язань з множинністю осіб (боржників або (та) кредиторів. По-друге, в деяких зобов'язаннях, окрім боржника та кредитора, беруть участь інші суб'єкти – треті особи. У таких ситуаціях мова йде про зобов'язання з участю третіх осіб. По-третє, у більшості випадків є можливість заміни у зобов'язаннях боржників і кредиторів іншими суб'єктами, тобто заміни осіб у зобов'язаннях» [237, с. 24-25].

Цілком погоджуємося із точкою зору науковців, що «множинність осіб у зобов'язанні не є виключенням у вітчизняному цивільному обороті. Варто зазначити, що наявність таких відносин призводить не тільки до існування різної кількості сторін і учасників правовідносин, але й до виникнення відносин між особами, які перебувають на стороні кредитора та (або) боржника. Тобто у даному випадку існує два види відносин: відносини з множинністю суб'єктів, а також відносини між особами, які перебувають на одній або другій стороні зобов'язальних правовідносин. При множинності осіб важливим є вирішення питання про характер зобов'язання, яке існує між суб'єктами правовідношення: є воно частковим, солідарним чи субсидіарним. Адже саме від характеру зобов'язання залежатиме визначення порядку пред'явлення вимоги кредитором до боржника» [215, с. 80].

Щодо об'єкту зобов'язання, із змісту статті 509 ЦК України можна визначити, що «об'єктом є певна дія (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утримання від дії» [59]. Проте, конкретизоване визначення об'єкту зобов'язання – у законодавстві відсутнє.

Щодо об'єкту зобов'язання у науці – точки зору науковців розподілилися.

Деякі науковці вважають об'єктом зобов'язання «дію (або утримання від дії), а також речі чи ті блага, на які спрямована дія боржника» [112, с. 7].

Інші вчені вважають, що «об'єктом цивільних правовідносин слід визнати діяльність (поведінку) суб'єктів правовідносин з приводу придбання, відчуження і використання різноманітних благ, а не самі блага. Але при цьому додається, що в науковій літературі відповідно до традиції, що склалася внаслідок законодавчих аксіом, об'єктом правовідносин зазвичай визнається предмет діяльності суб'єктів цивільних правовідносин – різноманітні матеріальні (у тому числі майнові) і немайнові (ідеальні) блага або процес їх створення, до яких можуть бути віднесені: речі та інше майно, у тому числі майнові права; роботи та послуги; результати інтелектуальної діяльності, у тому числі виключні права на них; інформація; нематеріальні блага» [122, с. 297-298].

Отже, у договірних зобов'язаннях об'єктами можуть бути: матеріальні блага (речі, майнові права); послуги та результати діяльності; результати інтелектуальної праці; інформація.

Зокрема, «у зобов'язальних правовідносинах виділяють юридичний і матеріальний об'єкт. Юридичним об'єктом визнається певна поведінка (утримання від певної поведінки щодо вищеперерахованих матеріальних і нематеріальних благ, наприклад, у договорі купівлі-продажу таким юридичним об'єктом є передача продавцем покупцеві проданого майна і сплата покупцем ціни за придбане майно, а матеріальним об'єктом зобов'язального правовідношення є саме майно або інше благо, наприклад, у договорі купівлі-продажу – продана річ» [93].

На нашу думку, об'єктом договірних зобов'язань із надання фінансових послуг можна вважати і юридичний і матеріальний об'єкти. Наприклад, у зобов'язаннях із надання кредитних послуг – об'єктом вважатиметься певні дії із надання кредитних послуг; у страхових зобов'язаннях – певні дії із надання страхових послуг та ін. – тобто юридичний об'єкт. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про фінансовий лізинг», «об'єктом фінансового лізингу може бути

майно, визначене індивідуальними ознаками, що відповідає критеріям основних засобів відповідно до законодавства, не заборонене законом до вільного обігу на ринку і щодо передачі якого в лізинг законом не встановлено обмежень» [53] – має місце матеріальний об'єкт.

Зміст договірної зобов'язання виражається у правах та обов'язках його учасників. Суб'єктивні права та обов'язки учасників договірних правовідносин впливають із умов відповідного договору. Суб'єктивні права та обов'язки, покладені на учасників відповідним договором, повинні відповідати імперативним і диспозитивним нормам закону, звичаям ділового обороту.

О. В. Дзера, характеризуючи поняття зобов'язання, вказує на те, що «зобов'язання – це цивільні правовідносини. Зміст будь-яких цивільних правовідносин включає в себе суб'єктивне право (в зобов'язальних правовідносинах – це право вимоги) і відповідний йому обов'язок, або, іншими словами, права та обов'язки на стороні кожного учасника правовідносин (наприклад, права та обов'язки продавця і покупця, підрядчика і замовника)» [140].

Як зазначається у юридичній літературі, «суб'єктивні права та обов'язки як субстанції абстрактні пов'язують між собою субстанції конкретні – суб'єктів з матеріальними благами як споживачів зі споживаним. Таким чином, зміст майнових відносин, в тому числі зобов'язань, в широкому філософському розумінні є однією з форм взаємодії суспільства з оточуючим середовищем – правовою формою» [173, с. 77].

Права та обов'язки сторін є своєрідним «зв'язком» учасників зобов'язання із об'єктом зобов'язання, та один з одним, тобто зміст зобов'язання є «сполучною ланкою» між усіма елементами зобов'язання.

Як правило, сторони самі визначають права та обов'язки, у відповідності до договору та закону. Разом з тим, цивільне законодавство (глава 47 ЦК України) закріплює ряд особливостей правового становища сторін, які мають бути враховані під час укладання договору. Так, результат діяльності виконавця невід'ємний від самої діяльності та особистості надавача послуг. Невипадково

загальним правилом є обов'язок виконавця особисто надати послугу, якщо інше не передбачено договором. Тому перекладання обов'язку з виконавця на іншу особу чи інший спосіб заміни виконавця, за загальним правилом, заборонений.

Виконавець повинен надати послугу належним чином. Однак ризики, пов'язані із випадковою неможливістю виконання договору, лежить на замовнику, якщо інше не передбачено законом чи договором. Таким чином, на замовнику лежить ризик недосягнення результату договору.

Якщо ж неможливість виконання обумовлена виною замовника, він не тільки не має права вимагати повернення виконаного, але й зобов'язаний сплатити послуги в повному обсязі, якщо інше не передбачено законом або договором.

Окремими видами договірних зобов'язань із надання фінансових послуг можуть бути встановлені різні права та обов'язки сторін.

Наприклад, права та обов'язки лізингодавця визначені у ст. 20 Закону України «Про фінансовий лізинг», ст. 21 визначені права та обов'язки лізингоодержувача.

Як стверджують фахівці, «у договорі позики у реальності існує лише одне зобов'язання щодо повернення суми позики або такої ж кількості речей того ж роду та такої ж якості, яке виникає з моменту набуття позичальником права власності на відповідні об'єкти позики. Таким чином, зміст позикового зобов'язання становить обов'язок позичальника повернути позикодавцю раніш отриману суму грошових коштів або кількості речей того ж роду та такої ж якості» [84, с. 7].

Отже, основною метою виконання такого зобов'язання – є повернення грошей (об'єкта) зі сплатою відсотків.

Таким чином, договірні зобов'язання взагалі та договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, зокрема, складаються з таких елементів: суб'єктів (кредитор, боржник, на стороні яких може бути одна або кілька осіб, третя особа); об'єкт (юридичний – визначена поведінка суб'єктів) та матеріальний (речі, гроші)); змісту (право вимоги кредитора і обов'язок (борг) боржника). В

залежності від характеру зобов'язання, елементи останнього можуть мати певну специфіку.

2.2.Класифікація договірних зобов'язань з надання фінансових послуг

Законодавством класифікацію договірних зобов'язань з надання фінансових послуг не визначено, в юридичній літературі відсутня єдність поглядів стосовно вказаного питання.

Перш ніж перейти до класифікації договірних зобов'язань з надання фінансових послуг, слід визначитися з класифікацією зобов'язань та договірних зобов'язань взагалі, а також розглянути класифікацію договірних зобов'язань з надання послуг.

М. В. Гордон в основу класифікації зобов'язань поклав «змішаний економічний (природа відносин, що опосередковуються) та юридичний (правовий результат, який досягається) критерії» [120, с. 67].

Науковець розподілив договірні зобов'язання на такі групи: «договірні зобов'язання з оплатної реалізації майна (купівля-продаж, постачання, контрактація, довічне утримання); договірні зобов'язання з передачі майна у відплатне користування (майновий найм, житлові зобов'язання); договірні зобов'язання з безоплатної передачі майна у власність або в користування (дарування, позика); договірні зобов'язання з виконання робіт (підряд, підряд на капітальне будівництво); договірні зобов'язання з надання послуг (зберігання, доручення, комісія, експедиція); договірні зобов'язання з перевезення (вантажні, пасажирів та багажу, буксирування); договірні зобов'язання з кредитування та розрахунків (позика, кредитні та розрахункові зобов'язання); договірні зобов'язання зі страхування (майнове, особисте); договірні зобов'язання зі спільної діяльності (громадян, організацій)» [120, с. 67].

А. П. Сергєєв пропонує виокремлювати наступні групи договірних зобов'язань: «зобов'язання щодо реалізації майна, зобов'язання щодо надання майна у користування, зобов'язання щодо виконання робіт, зобов'язання з перевезень, зобов'язання з надання послуг, зобов'язання з розрахунків та кредитування, зобов'язання зі страхування, зобов'язання щодо спільної діяльності, змішані зобов'язання» [209].

На нашу думку, такі класифікації охоплюють велику кількість договірних зобов'язань, конкретизує об'єкт та спрямованість на конкретний результат останніх.

Проте, з нашої точки зору, деякі групи можливо було об'єднати в одну. Наприклад, договірні зобов'язання з кредитування та розрахунків та договірні зобов'язання зі страхування можна об'єднати у групу договірних зобов'язань з надання фінансових послуг.

О. С. Іоффе пропонував «зобов'язання, які виникають з односторонніх дій та охоронні зобов'язання, в першому випадку – класифікувати за підставою виникнення, а в другому – за юридичним характером зобов'язання, що виникло» [144, с. 24].

Із зазначених класифікацій можна зробити висновок, що до перших двох груп включено «основні» види зобов'язань, до третьої групи відносяться зобов'язання, що носять «другорядний» характер, «обслуговують» «основні» зобов'язання.

Н. Ю. Голубєва вважає за необхідне здійснювати класифікацію зобов'язань за наступними критеріями: «1) за співвідношенням прав і обов'язків (односторонні і взаємні (зустрічні або синалагматичні)); 2) в залежності від характеру правового зв'язку між учасниками зобов'язання (складні та прості); 3) з погляду визначеності предмету виконання (альтернативні і факультативні); 4) за характером взаємозв'язку зобов'язань один з одним (головні (основні) і додаткові (акцесорні)); 5) в залежності від значення для існування зобов'язання особи кредитора або боржника (особисті та неособисті); 6) залежно від змісту прав і обов'язків сторін (зобов'язання,

направлені на відчуження майна у власність; надання майна в користування; виконання робіт і надання послуг тощо); 7) з точки зору визначеності змісту зобов'язання (зобов'язання з певним обсягом вимог і зобов'язання з невизначеним обсягом вимог)» [119, с. 320].

Деякі вчені пропонують договірні зобов'язання класифікувати таким чином: «зобов'язання з передачі майна у власність або в інше речове право: купівля-продаж у всіх її різновидах (роздрібна купівля-продаж, купівля-продаж нерухомості, постачання, контрактація, постачання енергоресурсів через приєднану мережу), а також міна, дарування та рента; зобов'язання з передачі майна у користування: оренда (майновий найм), лізинг (фінансовий лізинг) та позика, найм житлових приміщень; зобов'язання з виконання робіт: підряд та будівельний підряд, а також підряд на виконання проектних та розвідувальних робіт; зобов'язання щодо використання виключних прав та ноу-хау (об'єктів інтелектуальної та промислової власності): виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт» [123], «...а також зобов'язання, що виникають на основі ліцензійних договорів про використання винаходів та інших об'єктів промислової власності, авторських договорів та договорів комерційної концесії (франчайзингу або франшизи); зобов'язання з надання послуг: оплатне надання консультаційних, та інших спеціальних послуг, перевезення та транспортна експедиція, зберігання, юридичні послуги (доручення, комісія та агентські відносини) та довірче управління майном, а також різні фінансові послуги (страхування, позика та кредит), фінансування під відступлення грошової вимоги (факторинг), банківські послуги з прийняття вкладу, відкриття та ведення банківських рахунків та здійснення безготівкових розрахунків; зобов'язання з багатосторонніх угод: просте товариство (спільна діяльність) та зобов'язання, що виникають на основі установчого договору про створення юридичної особи» [123].

Н. Д. Єгоров виокремлює, залежно від характеру опосередкованого ними переміщення матеріальних благ, наступні види договірних зобов'язань: «договірні зобов'язання щодо реалізації майна; договірні зобов'язання з

надання майна у користування; договірні зобов'язання з виконання робіт; договірні зобов'язання з перевезень; договірні зобов'язання з надання послуг; договірні зобов'язання з розрахунків та кредитування; договірні зобов'язання зі страхування; договірні зобов'язання зі спільної діяльності; змішані» [131, с. 91-117].

На нашу думку, найбільш слушною є думка М. І. Брагинського, який пропонує класифікувати договірні зобов'язання за принципом «спрямованості результату» [100, с.17]. М. І. Брагинський виокремлює 4 окремі групи договірних зобов'язань, що «спрямовані на: передачу майна, виконання робіт, надання послуг, заснування різних утворень» [100, с. 17].

Зокрема, при виокремленні кожної з груп – науковець відносить до однієї і тієї ж групи договірні зобов'язання одного типу, за певною «спрямованістю».

Так, до першої групи, відповідно до даної класифікації входять різновиди договірних зобов'язань з купівлі-продажу (роздрібна, рухомого, нерухомого майна та ін.). До другої групи відносяться усі різновиди підряду. До третьої – усі договірні зобов'язання з надання послуг. До четвертої групи – різні види установчих договірних зобов'язань.

На нашу думку, також вдалою є класифікація договірних зобов'язань в залежності від характеру юридичних дій: договірні зобов'язання про передачу майна у власність; договірні зобов'язання про передачу майна у користування; договірні зобов'язання про виконання робіт; договірні зобов'язання з надання послуг; договірні зобов'язання щодо розпорядження правами інтелектуальної власності.

Незважаючи на велику кількість запропонованих критеріїв класифікації зобов'язань, єдиної класифікації на сьогоднішній день не існує. Проте, загальноприйнятим є поділ зобов'язань на договірні та не договірні, якого дотримується і ЦК України.

Досліджуючи питання щодо договірних зобов'язань з надання послуг, слід зазначити, що «за характером діяльності надавача послуг можна поділити їх на такі види: 1) зобов'язання про надання послуг фактичного характеру

(перевезення, зберігання, оплатне надання інших послуг); 2) зобов'язання про надання послуг юридичного характеру (доручення, комісія); 3) зобов'язання про надання послуг як фактичного, так і юридичного характеру (транспортна експедиція, агентування, довірче управління майном); 4) зобов'язання про надання послуг грошово-кредитного характеру (позика і кредит, факторинг, банківський рахунок, банківський вклад, а також безготівкові розрахунки, страхування)» [122, с. 24-25].

О. С. Іоффе також поділяв зобов'язання з надання послуг залежно від характеру діяльності: «1) зобов'язання, спрямовані на надання фактичних послуг (договір схову); 2) зобов'язання, спрямовані на надання послуг юридичного характеру (договори поруки і комісії); 3) зобов'язання, що поєднують послуги юридичні та фактичні (договір експедиції)» [144].

Інші науковці пропонують «доповнити зобов'язання з надання послуг фактичного характеру договором перевезення та договором з надання оплатних послуг; зобов'язання з надання юридичних послуг залишити незмінними; зобов'язання з надання фактичних та юридичних послуг доповнити агентським договором і договором довірчого управління майном. Крім того, пропонується виділити четверту групу зобов'язань з надання послуг грошово-кредитного характеру, до яких належать позика і кредит, банківський рахунок, банківський вклад, безготівкові розрахунки, страхування» [237, с. 364].

Деякі вчені-юристи вважають, що «банківський вклад та банківський рахунок не входять до зобов'язань з надання послуг. Віднесення їх до зобов'язань з надання послуг, – це данина традиції, оскільки вони завжди були серед послуг непобутової сфери або сфери обслуговування» [170, с. 7].

Проте, на нашу думку, таке твердження є невірним, оскільки банківський вклад та банківський рахунок – є банківськими послугами та послугами грошового характеру, які, в свою чергу, відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», відносяться до фінансових послуг.

Деякі вчені пропонують виділяти дві групи послуг, та пов'язують з такою класифікацією види договірних зобов'язань з надання послуг: «1) послуги у сфері підприємницької діяльності; 2) побутові послуги» [210, с. 110].

Однак, на нашу думку, така класифікація є не зовсім вірною, оскільки побутові послуги, як правило, є оплатними та можуть здійснюватися у межах підприємницької діяльності.

Отже, як випливає з вищевказаних класифікацій, спільним є те, що у процесі виконання деяких видів договірних зобов'язань з надання послуг, – у процесі здійснення певних дій або діяльності – створюється новий об'єкт, або суттєво змінюються властивості вже існуючого об'єкта.

В результаті виконання інших видів договірних зобов'язань про надання послуг, – об'єкт зобов'язань може бути переміщений територіально (наприклад, послуги з перевезення товарів).

Також до загальних ознак, що об'єднують усі договірні зобов'язання з надання послуг можна віднести те, що у процесі виконання таких зобов'язань надаються послуги нематеріального характеру, а також існує нерозривний зв'язок між послугою та особистістю послуго надавача (послуга, що надається, напряму залежить від специфіки діяльності суб'єкта, який її надає).

Переходячи до питання щодо класифікації договірних зобов'язань з надання саме фінансових послуг, варто зазначити, що тут також єдиний підхід відсутній.

Деякі вчені пропонують критерій класифікації, «за суб'єктами і предметом надання зобов'язання з надання фінансових послуг поділяють на банківські і небанківські (парабанківські). Кожен вид такого зобов'язання поділяється на певні підвиди. Так, до зобов'язань з надання банківських послуг належать депозитні, кредитні, розрахункові, довірчі (фідучіарні) зобов'язання тощо. Видами зобов'язань з надання небанківських фінансових послуг виступають зобов'язання з надання страхових послуг, фінансових послуг кредитних спілок, лізингових компаній, установ недержавного пенсійного

забезпечення, довірчих товариств, інших суб'єктів господарювання, які мають право надавати фінансові послуги» [233, с. 476].

На нашу думку, слушною є класифікація, запропонована О. В. Дзерою. Залежно від характеру фінансових послуг окремі види договірних зобов'язань з надання фінансових послуг можуть бути поділені на три групи: «1) зобов'язання з надання фінансових послуг юридичного характеру (факторинг, банківська гарантія, комісія щодо фінансових активів тощо); 2) зобов'язання з надання фактичних фінансових послуг (зберігання фінансових активів); 3) зобов'язання з надання юридичних і фактичних фінансових послуг (довірче управління фінансовими активами, агентські послуги щодо фінансових активів тощо); 4) зобов'язання з надання фінансових та інших грошово-кредитних послуг» [233, с. 478].

Отже, на нашу думку, при визначенні видів договірних зобов'язань з надання фінансових послуг слід враховувати наступні критерії: 1) в залежності від змісту фінансової послуги, що надається; 2) в залежності від суб'єкта, який надає відповідну фінансову послугу; 3) в залежності від об'єкта, що надається; 4) за визначенням часу, коли саме був придбаний фінансовий актив; 5) в залежності від правових наслідків надання фінансової послуги.

Незважаючи на те, що в законодавстві міститься вичерпний перелік видів фінансових послуг, однак єдині критерії класифікації саме для договірних зобов'язань з надання фінансових послуг та їх види – відсутні.

Отже, виходячи з аналізу вказаної статті, пропонуємо класифікувати договірні зобов'язання з надання фінансових послуг за наступними критеріями.

За суб'єктами надання: 1) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються банками; 2) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються страховими компаніями; 3) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються кредитними спілками; 4) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються ломбардами; 5) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються лізинговими компаніями; 6) договірні зобов'язання з надання фінансових

послуг, що надаються довірчими товариствами; 7) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються установами накопичувального пенсійного забезпечення; 8) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що надаються інвестиційними фондами.

За формою правового регулювання: 1) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що регулюються загальними нормами цивільного права; 2) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, що регулюються спеціальними законами (управління майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю (Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю»); банківські та інші фінансові послуги (Закон України «Про банки і банківську діяльність»).

В залежності від видів фінансових активів: 1) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, пов'язані з коштами; 2) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, пов'язані з цінними паперами; 3) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, пов'язані з борговими зобов'язаннями; 4) договірні зобов'язання з надання фінансових послуг, пов'язані з правом вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів.

2.3. Підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань з надання фінансових послуг

Для того, щоб визначити підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань з надання фінансових послуг, вважаємо за доцільне розглянути також підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань як таких та договірних зобов'язань з надання послуг.

У юридичній літературі відсутня єдиність підходів до визначення підстав виникнення, зміни та припинення зобов'язань. Усі існуючі точки зору вчених стосовно зазначено питання можна поділити на дві групи.

До першої входять науковці, які «підставами виникнення, зміни чи припинення правовідносин вважають норми права, юридичні факти та правосуб'єктність» [168, с. 79] (О.О. Красавчиков, В. Хропанюк та ін.).

До підстав руху цивільно-правових відносин вони відносять: «1) норми права, як нормативні передумови, в яких закріплюється значна частина відомої (можливої чи необхідної) поведінки осіб у визначених умовах, за наявності відповідних обставин; 2) правосуб'єктність учасників цивільних правовідносин, як правосуб'єктні передумови; 3) фактична основа виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин – юридичні факти, як факти реальної дійсності, з наявністю чи відсутністю яких норми цивільного права пов'язують юридичні наслідки, тобто виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків (цивільних правовідносин) у правосуб'єктних сторін» [166, с. 6].

До другої групи відносяться точки зору науковців, які до підстав зміни та припинення цивільних правовідносин відносять лише юридичні факти [77, с. 142] (В. Синайський, М. Агарков, О. Іоффе та ін.).

Цілком погоджуємося з точкою зору другої групи науковців. Хоча підстави виникнення, зміни та припинення зобов'язань слід розглядати з декількох сторін, що дозволяє при дослідженні надати найбільш обґрунтовану характеристику кожній з підстав, проте, усі вказані підстави все одно зводяться до юридичних фактів.

Підставою для виникнення, зміни, припинення договірних зобов'язань є юридичний факт. Однією з особливостей юридичних фактів є те, що останні можуть бути, як підставами виникнення, так і зміни і припинення договірних зобов'язань.

У юридичній літературі, юридичні факти розглядаються як «життєві обставини, що становлять основу руху норм права, результатом чого є настання певних наслідків» [229, с. 286] .

О. О. Красавчиков під юридичними фактами розуміє «усі стани і події дійсності, основною властивістю яких було виникнення або припинення права.

При цьому певний стан розглядався як обставина, що характеризується своєю тривалістю та безперервністю з обов'язковим настанням юридичних наслідків» [168, с. 279].

Інші вчені зазначають, що юридичний факт – це «передбачена гіпотезою юридичної норми конкретна життєва обставина, з настанням якої ця норма пов'язує виникнення, зміну, припинення правовідносин. Поняття юридичного факту об'єднує два протилежні, але взаємозв'язані моменти. По перше, це явища дійсності, дії і події (матеріальний момент), і, по друге, ці явища дійсності породжують наслідки, передбачені нормами права, – правові наслідки (юридичний момент)» [166, с. 156].

Незважаючи на те, що в юридичній літературі єдиний підхід до визначення категорії юридичних фактів є відсутній, проте, основна думка науковців зводиться до розуміння юридичного факту, як життєвої обставини, з якою закон пов'язує виникнення, зміну або припинення зобов'язань.

У юридичній літературі юридичні факти поділяють на дії та події. «Дії – це такі юридичні факти, настання яких залежить від волі осіб, для яких у зв'язку з цими фактами виникають юридичні наслідки. Вони є результатом свідомої, цілеспрямованої діяльності людей та інших суб'єктів права. Дії поділяються на правомірні та неправомірні. Правомірні дії поділяються на юридичні вчинки і юридичні акти. Юридичні вчинки викликають правові наслідки незалежно від того, усвідомлював чи не усвідомлював суб'єкт їх правове значення, бажав чи не бажав настання правових наслідків. Юридичні акти – це дії, прямо спрямовані на досягнення правового результату. Вчиняючи юридичні акти, суб'єкти права цілеспрямовано створюють, змінюють або припиняють правові відносини для себе або для інших суб'єктів. Події – це явища природи, виникнення яких не залежить від волі і свідомості людини» [110, с. 234]

Також, у науці цивільного права існує класифікація юридичних фактів за ознакою характеру наслідків, які настають внаслідок існування певних обставин: юридичні факти, з існуванням яких пов'язано виникнення

правовідносин (правовстановлюючі юридичні факти); юридичні факти, наявність яких призводить до трансформації правовідносин (правозмінюючі юридичні факти); юридичні факти, з настанням яких правовідносини припиняються (правоприпиняючі юридичні факти).

Так, В. Б. Ісаков зазначає: «Юридичні факти, які встановлюють, змінюють або припиняють правовідносини, слід розглядати не як ізольовані фактичні передумови (саме так вони найчастіше розглядаються), а як ланки єдиного процесу розвитку фактичної основи правовідношення. Ця фактична основа проходить етап формування, на якому накопичуються елементи складу, внаслідок яких виникають правовідносини (дії, події, операції, акти), потім, після їх виникнення, на цю основу накладається новий «шар» юридичних фактів (перш за все це акти реалізації прав і обов'язків) і, нарешті, завершальною ланкою виступають юридичні факти, які припиняють право» [145, с. 63].

У науці цивільного права також встановлюються «рівні розподілу юридичних фактів, як підстав виникнення цивільних зобов'язань: загальний, спеціальний та окремий. Загальний рівень встановлює підстави виникнення цивільних зобов'язань, він є найбільш широким та охоплює всі види правовідносин у цивільному праві. Спеціальний рівень характеризується інституційним порядком виникнення» [152, с. 272-278]. Так, у нашому дослідженні, до спеціального рівня відносяться юридичні факти, з якими закон пов'язує виникнення, зміну та припинення зобов'язань у сфері наданні послуг (Глава 63 ЦК України). На окремий рівень можемо віднести виникнення, зміну та припинення зобов'язань в окремому, спеціальному законодавстві про надання фінансових послуг.

Так, на загальному рівні, відповідно до п. 2 ст. 509 ЦК України, «зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 цього Кодексу».

У ст. 11 зазначено, що до таких підстав відносяться: «1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти» [59].

Також з аналізу положень даної статті можна визначити, що зобов'язання можуть виникати з: «актів цивільного законодавства; актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування; рішення суду; з настання або ненастання певної події» [59].

Загальні підстави припинення зобов'язань встановлені у ст. 598 ЦК України: «1) на підставах договору або закону; 2) на вимогу однієї із сторін» [59].

Оскільки спеціальні норми законодавства щодо виникнення, зміни та припинення зобов'язань із надання фінансових послуг – відсутні, можливо користуватися загальними підставами, передбаченими ст. 598 ЦК України.

Звертаючись до міжнародних актів, зазначимо, що відповідно до Принципів УНІДРУА, «договір може бути припинений відповідно до його умов, або за згодою сторін, або іншим чином, відповідно до даних Принципів». Також у ст. 7.3.1 Принципів УНІДРУА визначено, що «сторона може припинити договір, якщо невиконання договірного зобов'язання іншою стороною є істотним» [31].

Також при визначенні істотності невиконання зобов'язання береться до уваги наступна сукупність умов: «а) чи істотно невиконання позбавляє потерпілу сторону того, на що вона мала право чекати відповідно до договору, крім випадків, коли інша сторона не передбачала і не могла розумно передбачити такий результат; б) чи має принциповий характер, з точки зору договору, суворе дотримання невиконаного зобов'язання; в) чи є невиконання умисним або здійснено по грубій недбалості; г) чи дає невиконання потерпілій стороні підстави вірити, що вона не може покладатися на майбутнє виконання іншої сторони; д) чи понесе сторона, що не виконала зобов'язання, невідповідні втрати у наслідку підготовки або здійснення виконання, якщо договір буде припинений» [31].

Крім того, відповідно до ст. 7.3.3 Принципів УНІДРУА, «у разі прострочення, потерпіла сторона може також припинити договір, якщо інша сторона не виконає договір до закінчення наданого терміну» [31].

Принципи УНІДРУА передбачають таку суттєву підставу для припинення, як скрута. «Скрутою вважається випадок, коли виникають події, що істотним чином змінюють рівновагу договірних зобов'язань або через зростання вартості виконання, або зменшення цінності отриманого стороною виконання» [31].

Принципи УНІДРУА вважають істотну нерівність підставою для припинення або розірвання договору. Якщо інтереси однієї із сторін явно домінують над інтересами іншої, то ст. 3.10 Принципів УНІДРУА «Істотна нерівновага» дає право «ущемленій» стороні або відмовитися від договору, або вимагати в судовому порядку його зміни (зокрема, зменшення ціни для покупця або збільшення ціни для продавця) [31].

Проте, вважаємо, що, оскільки зобов'язання припиняється шляхом повідомлення іншої сторони договору, то таке припинення може бути вчинено на вимогу однієї із сторін.

На нашу думку, положення УНІДРУА щодо підстав припинення було б доцільним включити до підстав припинення зобов'язань, а саме – до ст. 598 ЦК України. Так, підставами припинення зобов'язань пропонується вважати: 1) закон; 2) договір; 3) на вимогу однієї із сторін; 4) скрутне становище; 5) істотна нерівність.

Зокрема, цивільно-правовий договір є однією з найбільш розповсюджених підстав виникнення, зміни та припинення саме договірних цивільних зобов'язань.

Як вірно стверджував О. О. Красавчиков, «...цивільно-правовий договір не випадково названий законодавцем серед найважливіших підстав виникнення зобов'язань. Саме за допомогою цього юридичного факту виникає більшість цивільних зобов'язань ... » [167, с. 427].

Основною підставою для виникнення договірних зобов'язань із надання послуг є договір про надання послуг. Поняття останнього визначено у ст. 901 ЦК України: «За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка

споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором» [59].

Зокрема, із вказаного визначення вбачається, що договір про надання послуг є оплатним, проте сторони можуть домовитися про надання певних послуг на безоплатній основі.

У якості предмета договору, законодавцем закріплено вчинення стороною певних дій або здійснення певної діяльності, від чого сторони договору про надання послуг у разі належного виконання останнього отримують «корисний ефект».

За загальним правилом, сторонами договору про надання послуг є замовник (послугоотримувач) та виконавець (послугонадавач). Проте, при здійсненні певних видів діяльності, такі суб'єкти можуть бути специфічними (наприклад, тільки банки можуть здійснювати певні грошові операції, тощо).

Розглядаючи договір про надання послуг як підставу виникнення, зміни та припинення зобов'язання про надання послуг, слід зазначити, що, виходячи зі змісту ст. 901 ЦК України, такий договір є оплатним, якщо інше не встановлено договором. Як зазначається у юридичній літературі, відплатним є такий договір, відповідно до якого дія однієї особи обов'язково «вимагає» зустрічну дію від іншої.

Стосовно визначення ознаки «міновості» договору про надання послуг Д. І. Степанов вважає, що «сутність модельного договору відплатного надання послуг ... зводиться до здійснення «мінової» (виключно в економічному сенсі) операційної угоди, в результаті виконання якої відбувається «обмін» діяльності на зустрічне майнове надання» [216, с. 244].

Отже, договір вважається міновим, якщо в обмін на певну послугу з однієї сторони надається певна вигода з боку іншої. «Вагомість» та «корисність» для сторін такої вигоди розцінюється сторонами заздалегідь. Так, за договором про надання послуг, одна сторона розуміє, що вона надасть певну послугу, за яку отримає матеріальну винагороду, а інша сторона – отримає

«цікаву» для неї послугу, проте в обмін на цю послугу сторона здійснює певну оплату, тобто обидві сторони отримують певну користь, шляхом здійснення обміну. Проте, така ознака «міновості» може бути застосована тільки для оплатних договорів про надання послуг, для безоплатних – така ознака не застосовується.

У силу того, що договір про надання послуг може бути різних видів (наприклад, в залежності від об'єкту), такий договір може бути, як реальним, так і консенсуальним.

Як правило, консенсуальним є договір, для укладання якого достатньо однієї домовленості сторін, тобто договір вважається укладеним з моменту його підписання сторонами. До консенсуальних договорів про надання послуг можна віднести: договір про надання фінансових послуг, договір про надання медичних послуг та ін.

За загальним правилом, реальним вважається договір, укладений не в момент домовленості сторін, а в момент вчинення певних дій щодо передачі майна. До реальних договорів про надання послуг можна віднести, наприклад: договір перевезення вантажів, договір зберігання та ін.

Наступною ознакою договору про надання послуг є те, що такий договір може бути укладений на користь третіх осіб.

За загальним правилом за договором, укладеним на користь третьої особи, виконання зобов'язання можуть вимагати, якщо інше не передбачено договором, окрім особи, яка уклала даний договір, і третя особа, на користь якої обумовлено виконання укладеного договору. Наприклад, ст. 985 ЦК України передбачено укладення договору страхування на користь третьої особи; ст. 1063 ЦК України передбачено укладення договору банківського вкладу на користь третьої особи та ін.

Ознакою договору про надання послуг також є те, що такий договір відноситься до майнових. Як вірно визначає С. М. Клейменова, «виходячи з теоретичних положень, розподіл договорів на майнові та організаційні здійснюється за змістом правового зв'язку, який виникає за згодою сторін. При

укладенні майнових договорів у сторін виникає майново-правовий зв'язок» [157, с. 89].

Таким чином, розглянувши окремі теоретичні питання щодо договору про надання послуг, як основної підстави виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань про надання послуг, можна виокремити ознаки договору про надання послуг, які притаманні, як цивільно-правовим договорам в цілому, так і окремим видам договорів. Отже: договір про надання послуг є взаємною домовленістю; сторонами є виконавець та замовник; як правило, такий договір носить оплатний характер; договір про надання послуг є «міновим» (використовується тільки для оплатних договорів про надання послуг); може бути укладений на користь третіх осіб (в залежності від виду); може бути як реальним, так і консенсуальним; відноситься до майнових.

Досліджуючи питання підстав виникнення, зміни та припинення договірних зобов'язань про надання фінансових послуг, слід зазначити, що основною підставою виникнення, зміни та припинення таких зобов'язань є договір про надання фінансових послуг.

В ЦК України відсутні спеціальні статті щодо договору про надання фінансових послуг, але до такого договору можливо застосовувати загальні положення глави 63 ЦК про послуги, а також положення щодо окремих різновидів цивільно-правових договорів, які поєднуються в договорі про надання фінансових послуг (наприклад, ст. 1058 ЦК – договір банківського вкладу). До договору про надання фінансових послуг також можливо застосовувати ознаки договору про надання послуг, з урахуванням певних особливостей.

За умови відповідності нормам Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» і ЦК України, можуть бути застосовані окремі положення Законів України, (наприклад, Закон України «Про банки і банківську діяльність» та інші).

Пріоритетним є Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Зазначений Закон встановлює загальні

правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг, регулює відносини, що виникають між учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг.

Проте, даним Законом поняття договору про надання фінансових послуг не визначено. Зокрема, відповідно до ст. 6, «фінансові послуги відповідно до положень цього Закону надаються суб'єктами господарювання на підставі договору» [54].

У Законі від 14.12.2021 р. № 5065 «Про фінансові послуги та фінансові компанії» поняття договору про надання фінансових послуг також не визначено. Проте, у ст. 9 вказано, що «фінансова послуга надається на підставі договору, який укладається, змінюється, припиняється, виконання зобов'язань за яким забезпечується відповідно до вимог цивільного законодавства України, з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом та спеціальними законами» [55].

Відповідно до вказаного Закону договір повинен укладатися у письмовій формі та містити певні основні відомості (про замовника, виконавця, посередника, тощо).

Особливістю договору про надання фінансових послуг є те, що їх вчинення складає безпосередньо предмет діяльності фінансових установ (а в передбачених законом випадках та нефінансових установ) щодо здійснення фінансових операцій. Завжди одним із учасників договору виступає фінансова установа (або нефінансова установа у встановлених законом випадках), а предметом дій, як правило, є грошові кошти або інші фінансові активи.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «послугонадавачами фінансових послуг можуть бути лише юридичні особи або фізичні особи-суб'єкти підприємницької діяльності, які мають нормативно визначене право на це, тобто наділені визначеним законом правовим статусом і здійснюють свою

діяльність відповідно до своїх статутних документів, закону, а у випадках, встановлених законом, і спеціального дозволу (ліцензії)» [54].

Згідно з п. 30 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», «надавач фінансових послуг – фінансова установа, а у випадках, прямо визначених спеціальними законами – інша юридична особа або філія іноземної юридичної особи, яка має право надавати фінансові послуги відповідно до цього Закону та спеціальних законів» [55].

Тобто основним суб'єктом є фінансова установа. Згідно зі ст.1 зазначеного закону «фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг» [55].

Тобто фінансовою установою є юридична особа, яка має право на здійснення певних, визначених законом фінансових послуг, та внесена до відповідного реєстру.

Відповідно до п. 62 ст. 1 вказаного закону, «фінансова установа – юридична особа, метою створення якої є ведення діяльності з надання фінансових послуг, та яка авторизована на здійснення діяльності з надання фінансових послуг. Не є фінансовими установами надавачі супровідних послуг, які одночасно не надають також фінансові послуги, незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України, а також інші особи, які

отримали ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи» [55].

Відповідно до положень закону, не будь-яка юридична особа, що має ліцензію та здійснює фінансові послуги, є фінансовою установою. Визначальним для фінансової установи є критерій авторизації, що здійснюється Регулятором, відповідно до закону. Згідно зі ст. 1 авторизацією є «...визначена законом процедура надання права на здійснення діяльності з надання фінансових послуг або діяльності з надання супровідних послуг. Порядок авторизації передбачено тільки для окремих видів фінансових установ, проте не для всіх» [38].

Стосовно замовника (споживача послуги) зауважимо, що законодавство не обмежує їх коло. Відповідно до ст. 1 вказаного закону «споживач фінансових послуг – фізична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою або незалежною професійною діяльністю» [54].

Отже, ним може стати будь-яка особа – юридична або фізична, яка звернеться до послугонадавача з метою отримання певної фінансової послуги, проте для задоволення саме особистих потреб, а не здійснення підприємницької діяльності. Суб'єкти, що отримують фінансові послуги для здійснення підприємницької діяльності мають статус клієнта. Так, відповідно до п. 7 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «клієнт – фізична особа (у тому числі споживач фінансових послуг), фізична особа - підприємець або юридична особа, яка отримує або має намір отримати фінансову послугу» [54].

Зокрема, договір про надання фінансових послуг слід відносити до змішаних типів договорів, оскільки він поєднує різновиди певних цивільно-договірних відносин, наприклад страхування, довірчого управління фінансовими активами, надання коштів у позику, тощо.

Слід також зазначити, що до змішаного типу може в деяких випадках належати договір, який є різновидом договору про надання фінансових послуг.

Так, наприклад, у сфері банківської діяльності, один договір може поєднувати у собі умови: про надання послуг із кредитування та забезпечення цих послуг іпотекою нерухомості, що купується за рахунок кредиту.

Також, на нашу думку, договори про надання послуг не є публічними, оскільки, наприклад, кредит надається не будь-якій фізичній, або юридичній особі. На розсуд банку у наданні кредиту може бути відмовлено особам, які, наприклад, мають непогашений кредит.

«Оплатність фінансової послуги проявляється в отриманні прибутку або збереженні реальної вартості фінансових активів. Деякі вчені у своєму визнають договір про надання фінансових послуг підприємницьким правочином» [128].

Це обґрунтовано тим, що отримання прибутку є характерною ознакою підприємницької діяльності, що свідчить про наявність підприємницького характеру здійснення фінансової послуги, який (підприємницький характер) в обов'язковому порядку ґрунтується на оплатності такої послуги.

Однак, на нашу думку, такий підхід є не зовсім вірним, оскільки в окремих випадках, наприклад, при здійсненні вкладних (депозитних) операцій, дана послуга є безоплатною за своєю сутністю, оскільки факт залучення грошових коштів осіб у банківські вклади (депозити) не потребує від них здійснення оплати на користь банку. Плату за зберігання грошових коштів на банківському вкладі у банківській установі отримує лише клієнт (вкладник) у вигляді відсотків. Однак, з іншого боку, банк отримує вигоду у якості того, що останній може здійснювати інші операції за допомогою вкладених коштів.

Отже, на основі проведеного аналізу та виявлення особливостей договору про надання фінансових послуг, можемо запропонувати таке визначення поняття. Договір про надання фінансових послуг – домовленість сторін, згідно з якою послугонадавач (фінансова установа або у випадках, встановлених законом, інший суб'єкт господарювання), на професійних засадах, пропонує послугоотримувачу (клієнту) здійснення певної фінансової операції, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, та

яка пов'язана з рухом об'єктів, що мають вартість, та є результатом минулих подій, що здатні приносити у майбутньому економічні вигоди й знаходяться у власності й під контролем певних суб'єктів, у їх наявній грошовій формі чи у формі фінансових інструментів, а послугоотримувач (клієнт) зобов'язується оплатити зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

РОЗДІЛ III

ФІНАНСОВІ ПЛАТІЖНІ ПОСЛУГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ НАДАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Сутність, ознаки та види фінансових платіжних послуг

При характеристиці платіжних послуг ми маємо виходити з поняття фінансової послуги, яке було розглянуто нами у підрозділі 1.1. дисертації, тому що воно є родовим по відношенню до платіжної послуги.

Визначення поняття платіжної послуги закріплено у п. 58 ст. 1 Закону України від 30.06.2021 р. № 1591-IX «Про платіжні послуги» та зводиться до наступного: «платіжна послуга це діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження платіжних операцій» [46]. Своєю чергою, відповідно до п. 57 ст. 1 «платіжна операція – будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього» [46].

Зіставлення зазначених положень дозволяє визначити платіжну послугу наступним чином: «Платіжна послуга – це діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження будь-якого внесення, переказу або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього». В літературі платіжні послуги визначаються як «діяльність oferentів зі здійснення трансакцій в інтересах споживачів» [111, с. 13], як «послуги для здійснення платежу» [165, с. 66], «трансакції з перерахування коштів з одного рахунку на інший» [169, с. 213].

Зіставлення положень пунктів 57-58 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги», дозволяє стверджувати, що предметом платіжної послуги є діяльність з переказу коштів. Закон України «Про платіжні послуги» не містить визначення переказу коштів, а перелічує види такого переказу, зокрема, переказ коштів без відкриття рахунку; дебетовий і кредитовий перекази.

Для виявлення сутності платіжної послуги важливим є з'ясування таких складових платіжної послуги, як «фінанси», «платіж», «кошти».

В економічній літературі фінанси розуміють як «сукупність грошових відносин, у процесі яких здійснюються формування та використання фондів грошових ресурсів» [147, с. 18-19]. Загалом, визначення фінансів, як економічної категорії, зводиться до їх розуміння як «сукупності грошових відносин, які виникають між державою, юридичними та фізичними особами з приводу розподілу і перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства» [147, с. 7].

Наведені вище визначення дозволяють виділити ознаки фінансів, зокрема: 1) це завжди грошові відносини, тобто, їх об'єктом є грошові кошти; 2) це відносини з приводу перерозподілу фінансових ресурсів, тобто це відносини динамічні, які пов'язані з певним рухом грошових коштів.

Платіж визначається «як виплата грошей за що-небудь придбане, використане» [224, с. 678]; «як сума грошей, яка має бути (була) виплачена за що-небудь» [214]. Платіж розуміється як «виконання зобов'язання шляхом передачі грошей або інших цінних речей, прийнятих при частковому або повному виконанні зобов'язання» [62, с. 1243].

В юридичній літературі платіж, перш за все, розуміється «як елемент грошового зобов'язання, акт належного виконання обов'язку передачі боржником грошової суми кредитору з метою розрахунку» [158, с. 48].

Ми погоджуємося з твердженням, відповідно до якого, «дії з передачі боржником грошової суми кредитору, або ж безпосередня передача готівкою або перерахування коштів у безготівковій формі з рахунку боржника на рахунок кредитора, з метою розрахунку, є платіжем та лежить в основі грошового зобов'язання» [158, с. 46]. Відповідно до п. 1 ст. 509 ЦК України «грошове зобов'язання визначається як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну

дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [59].

Як зазначається в літературі, «до грошових зобов'язань відносяться не тільки такі, що визначають зміст дій учасників правовідносин у сфері цивільно-правового регулювання (зобов'язання за цивільними договорами), а й відносини, що мають публічно-правовий (обов'язковий) характер (сплата податків, зборів тощо). Через це грошові зобов'язання виникають як на підставах, визначених ст. 11 ЦК України, так і з інших підстав, визначених іншими галузями права у тому випадку, коли метою дій суб'єктів є здійснення платежу» [158, с. 45].

На підставі зазначеного вище, можна зробити проміжний висновок, що фінансова платіжна послуга є грошовим зобов'язанням з мета якого полягає у здійсненні платежу.

Розуміння платежу, як елементу грошового зобов'язання, дозволяє охарактеризувати та співвіднести поняття обміну та платежу. Спільним в них є те, що обмін та платіж реалізуються за допомогою відповідних засобів, які, як зазначається в літературі, «в сучасних умовах можуть збігатися за обсягом» [175, с. 31]. Різниця між ними, як зазначено у літературі, полягає в тому, що у разі здійснення платежу «майно передається з метою погашення боргового зобов'язання, яке утворилося між сторонами» [175].

Ми підтримуємо позицію, що «засіб платежу обов'язково одночасно є засобом обміну, але засіб обміну далеко не завжди буде функціонувати в якості засобу платежу» [196, с. 33].

Отже, платіж є елементом грошового боргового зобов'язання, а здійснення платежу, має наслідком припинення цього зобов'язання (погашення боргу). Припинення або погашення грошового зобов'язання здійснюється шляхом розрахунку, або розрахункових правовідносин. Поняття «грошове зобов'язання» є родовим відносно поняття «розрахункове зобов'язання», тому що не всі грошові зобов'язання є розрахунковими. Передача грошей може

відбуватися з метою погашення грошового зобов'язання в рамках існуючих товарно-грошових відносин шляхом простого розрахунку, шляхом передачі готівкою кредиту боржником без виникнення розрахункового зобов'язання.

Коли розрахунки здійснюються у безготівковій формі, до основних відносин боржника і кредитора долучаються суб'єкти, що здійснюють розрахункові операції на підставі особливих правил, які стають обов'язковими і для контрагентів первинного договірної зобов'язання.

У цьому сенсі зобов'язання з розрахунків набувають деякої самостійності щодо зобов'язань, які виконуються з їх допомогою. Але тут йдеться саме про деяку самостійність, оскільки основою конкретних розрахункових операцій є відносини за договорами, що укладені між платником і кредитором.

Специфіка розрахункових правовідносин полягає в тому, що вони втілені у форму зобов'язань, які, як правило, реалізуються шляхом вчинення кількох взаємопов'язаних дій. Оскільки гроші є речами, визначеними родовими ознаками, їх випадкова загибель або відсутність на рахунку не звільняють боржника від виконання зобов'язання. Специфіка розрахункових відносин виявляється у тому, що гроші є особливим об'єктом, обіг якого підкоряється спеціальним правилам, виконання грошових зобов'язань регулюється не лише нормами цивільного права, а і приписами валютно-фінансового законодавства.

Ознаки розрахункових відносин, які дозволяють відокремити їх від інших товарно-грошових відносин, є те, що обов'язковим учасником розрахункових правовідносин є фінансова установа, а також те, що розрахункові правовідносини піддаються особливій регламентації.

Зазначене вище дозволяє охарактеризувати фінансову платіжну послугу як певну діяльність, в рамках якої здійснюється безпосередній перерозподіл грошових коштів шляхом здійснення платежу з метою погашення грошового зобов'язання в інтересах клієнтів. Нефінансовим платіжним послугам, до яких відносяться послуги з ініціювання платіжної операції та послуги з надання відомостей з рахунків, ознака перерозподілу грошових коштів не властива.

Сутність платіжної послуги полягає у здійсненні платежу за допомогою грошових коштів. Стаття 3 Закону України «Про платіжні послуги», окрім категорії «кошти», оперує категорією «грошові кошти», не надаючи визначення цим поняттям. Зазначене зумовлює з'ясування сутності на співвідношення категорій «кошти» та «грошові кошти».

Закони України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» та «Про платіжні послуги» не закріплюють визначення категорій «кошти» та «грошові кошти», проте у підпункті 14 пункту 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» надається визначення електронних грошей, під якими розуміються «одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [46]. Відповідно до підпункту 96 пункту 1 статті Закону України «Про платіжні послуги», цифрові гроші Національного банку України це «електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України».

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку у пункті 6 визначає «грошові кошти як готівку в касі та депозити до запитання» [21, п. 6]. Відповідно до Методичних рекомендацій з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств [19] «грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банку та депозити до запитання» [19]. У Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» [21] грошові кошти визначено, «як готівку, кошти на рахунках в органах Державного казначейства України, у банках та депозити до запитання» [п. 4]. Наведені положення, які характеризують грошові кошти, в основному є подібними.

О. С. Височан під поняттям «грошові кошти» розуміє «готівку в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках в банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом упродовж будь-якого моменту часу для розрахунків під час здійснення господарських операцій» [108, с.1].

На думку О. І. Кащенко, грошові кошти – це «засіб збереження вартості, який бере участь в обміні товарів та послуг, необхідний для забезпечення діяльності суб'єкта господарювання є найбільш ліквідною складовою оборотних активів, може бути вираженим у вигляді готівки, коштів на рахунках в банках та електронних грошей» [151, с.14].

На недосконалість поняття «грошові кошти» неодноразово вказувалося в літературі. Так, С. М. Остафійчук вважає, що «оскільки грошові кошти є абсолютно ліквідними активами, тому до даного поняття не завжди можна віднести абсолютно всі залишки на рахунках в банках, тому що їх ліквідність може сильно відрізнятись від абсолютної» [197, с. 216].

В розвиток зазначеної позиції, Л. В. Івченко акцентує увагу на важливій ознаці коштів на банківських рахунках та зазначає, що «не всі кошти на рахунках в банках підприємство може використати в будь-який момент часу. Так, наприклад, якщо підприємство відкрило безвідзивний акредитив, то хоча ці кошти є його власністю, але використати їх у будь-який момент на власні потреби не може, оскільки зобов'язалося перерахувати їх іншому підприємству, на користь якого відкрито цей акредитив. У зв'язку із цим такі кошти не можна вважати абсолютно ліквідними активами підприємства та відносити до грошових коштів» [146, с. 799].

На підставі аналізу наведених положень нормативних актів, та точок зору науковців, які визначають поняття «кошти» та «грошові кошти», нами зроблено висновок, що згадані вище нормативні акти не визначають поняття «кошти» та «грошові кошти». В Законі України «Про платіжні послуги» [46] лише перераховуються складові поняття «грошові кошти». Категорія «кошти» охоплює за змістом як неліквідні активи, так й ліквідні, тому є ширшою за категорію «грошові кошти», що охоплює тільки ліквідні активи. Грошові кошти, будучи різновидом коштів, належать до ліквідних активів та можуть існувати в кількох формах.

Традиційним є розмежування валюти боргу та валюти платежу як елементів грошового зобов'язання. Валюта боргу – це грошові одиниці, в яких

обчислена сума зобов'язання. У свою чергу, під валютою платежу розуміються «грошові знаки, які є засобом погашення грошового зобов'язання і в яких має здійснюватися його фактичне виконання. Якщо екстраполювати розуміння валюти боргу крізь призму ціни договору, то потрібно зробити висновок, що валюта боргу визначатиметься при укладенні договору за допомогою встановлення ціни в договорі» [46].

Відповідно до ст. 533 ЦК України, «валютою виконання грошового зобов'язання є гривня. Між тим, якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом» [59].

Із змісту ст. 533 ЦК України вбачається, що «сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті, при цьому законодавець не пов'язує визначення грошового еквівалента з конкретним видом іноземної валюти» [59].

А тепер перейдемо до характеристики ознак фінансових платіжних послуг. Розглядати це питання ми буде, виходячи із їх видової належності до фінансових послуг. У науковій літературі існують різні підходи до визначення ознак фінансових послуг. Так, М. Д. Алексеєнко пропонує «...до ознак фінансових послуг відносити нематеріальність, невіддільність, непостійність якості, відсутність права власності» [80, с. 10]. «Нематеріальність (абстрактність) є ознакою, яка характеризує будь-яку послугу, у тому числі, фінансову послугу. Послуга є діяльністю особи, яка її надає, а діяльність не має матеріально-речової форми вираження, тобто є нематеріальною за своїм змістом» [80, с. 10].

Також, в літературі наведені такі ознаки, як оплатність, часова та просторова єдність. Зокрема, зазначається, що «оскільки фінансові послуги не передбачають можливість їх зберігання, накопичення й транспортування, їх ознакою є нетранспортабельність та незбережність» [129, с. 32].

Як ознаки виділяють «...регламентованість та технологічність». «Регламентованим передбачає використання як фінансовою установою, так і споживачем різних технологічних засобів та цифрових технологій» [129, с. 32]

В літературі виділяють специфічні ознаки фінансових послуг, такі як – продуктоцентризм та сервітизація. Продуктоцентризм проявляється в тому, що «фінансові установи надають не просто послугу з певними характеристиками, а фінансовий продукт, що є клієнтоорієнтованою комбінацією матеріального товару, послуги, сервісної підтримки, можливостей самообслуговування та інформаційного розвитку споживачів» [207, с. 67].

А сервітизація розуміється, як «орієнтація на сервіс дозволяє фінансовим установам більш якісно сегментувати клієнтів та адекватно позиціонувати себе на ринку. Прикладом цього є випуск різних платіжних карток для клієнтів (звичайна, золота, платинова і т. д.), які передбачають як різні умови надання послуг (кредитний ліміт, мінімальний платіж, комісія за використання), так і різні пакети сервісного обслуговування (цілодобовий консьєрж-сервіс, доступність VIP-залів очікувань в аеропортах, виклик таксі, кеш-беки та ін.)» [207, с. 68].

Окремі ознаки фінансових послуг, які властиві всім послугам, зокрема нематеріальність, нетранспортабельність та незбережність. Такі ж ознаки як невіддільність, непостійність якості послуги є характерними для окремих видів фінансових послуг, які охоплюються поняттям «традиційні».

Сучасне становище ринку платіжних послуг характеризуються тенденцією до збільшення використання цифрових технологій при їх наданні, тобто, платіжні послуги набувають властивостей цифрових послуг. Цифрові платіжні послуги надаються через мобільні телефони, смартфони та планшети, тобто, йдеться про мобільний банкінг, що включає «нові способи, системи, процеси, програми, що є частинами таких основних сервісів та послуг як розрахунковий рахунок; грошовий переказ, платіжні послуги; навігаційні сервіси; персоналізовані оповіщення; запит щодо обслуговування кредиту» [98, с. 188].

Цифровізація платіжних послуг дозволяє знижувати їх собівартість, зменшувати операційні ризики, скорочувати банківські витрати на утримання філіалів банків та оплату праці працівників, знижується кількість операцій з готівкою, все більше операції переходять у безготівкову форму, що робить їх прозорішими. В цьому, виявляється основні переваги цифрових послуг поряд з традиційними.

На сьогоднішній день у всіх банках України є мобільні додатки, які наділені базовими функціями щодо основних платежів і переказів. З кожним роком рівень розвитку цифрового банку зростає, і низка послуг, які пропонує банк, збільшується. На сьогоднішній день на ринку цифрових платіжних послуг все більш важливим стає не вирішення певних завдань, а інформація, яку отримують користувачі, і як вони можуть її використовувати та контролювати, як захищати особисті данні користувачів тощо. І захист персональних даних у даному разі є важливим завданням [220].

На відміну від традиційних, цифрові фінансові послуги, можуть надаватися у будь який час, незалежно від роботи фінансової установи з глобальним доступом до неї клієнта 24/7 та споживаються у будь-якому місці в будь-який момент часу.

Також цифрові фінансові послуги можуть бути легко стандартизовані за якістю. Таким чином, цифровим послугам властива ознака віддільності, та постійної високої якості, що відрізняє їх з поміж інших фінансових послуг.

Види фінансових платіжних послуг. Закон України «Про платіжні послуги» [46] визначає чітку багаторівневу класифікацію платіжних послуг та поділяє їх на «фінансові та нефінансові платіжні послуги, послуги, що є допоміжними до платіжних послуг, та обмежені платіжні послуги» [46]. Зазначений Закон не містить визначення видів платіжних послуг, але конкретизує їх різновиди в рамках кожного виду.

Так, «до фінансових платіжних послуг належать: послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків; послуги із зарахування та зняття готівкових коштів на/з рахунків користувачів; послуги з виконання платіжних

операцій; послуги з емісії та/або здійснення еквайрингу платіжних інструментів; послуги з переказу коштів без відкриття рахунку; емісія електронних грошей та операції з ними» [46].

До речі, «...до нефінансових платіжних послуг належать послуги: з ініціювання платіжної операції; послуги з надання відомостей з рахунків» [46].

«Допоміжними до платіжних послуг є: послуги технічного характеру, що супроводжують надання платіжних послуг; послуги оператора платіжної системи; послуги технологічного оператора; інші послуги, визначені як допоміжні до надання платіжних послуг відповідно до законодавства» [46].

«Обмежені платіжні послуги це: послуги з виконання окремих платіжних операцій телекомоператорами (оплата цифрового контенту, оплата квитків, ініційована з мобільного телефону тощо); інші послуги, визначені НБУ як обмежені платіжні послуги» [46].

Класифікацію платіжних послуг провів С. В. Волосович за «оферентами, платіжними інструментами, величиною розрахункових операцій, видом платіжних систем» [111, с. 17]

«За оферентами фінансові платіжні послуги можна поділити на банківські платіжні послуги; послуги організацій поштового зв'язку; послуги операторів електронної готівки, послуги операторів мобільного зв'язку; послуги міжнародних та національних систем грошових переказів; послуги платіжних платформ» [111, с. 17].

«За інструментами, які використовуються при наданні платіжних послуг: послуги, що здійснюються із застосуванням документарних платіжних інструментів; послуги, що здійснюються із застосуванням бездокументарних платіжних інструментів» [111, с. 17].

«За обсягом розрахункових операцій можна виділити: послуги, в рамках яких здійснюються платежі на великі суми (large-value payments); послуги, в рамках яких здійснюються роздрібні платежі (retail payments)» [111, с. 17].

«За видом платіжної системи можна виділити послуги, що надаються операторами національних платіжних систем; послуги, що надаються операторами міжнародних платіжних систем» [111, с. 17].

«За інноваційністю можна виділити: традиційні платіжні послуги та інноваційні платіжні послуги» [111, с. 17].

«За наявністю рахунку при здійсненні платежу можна виділити платіжні послуги з відкриттям платіжного рахунку та платіжні послуги без відкриття платіжного рахунку, до підвидів останніх можна віднести платіжні послуги з відкриттям електронних гарантів» [111, с. 17].

«За формою грошей, що використовуються при наданні послуг готівкові, безготівкові, електронні, цифрові платіжні послуги» [111, с. 17].

3.2. Особливості надання фінансових платіжних послуг в Україні

Відносини з надання фінансових платіжних послуг є договірними, а отже містять приватно-правові елементи, що проявляються на всіх стадіях існування договірного зобов'язання. Принцип свободи договору є визначним принципом договірного права, який «на стадії укладення договору, проявляється у вільному вступі у договірні відносини, виборі контрагента, у виборі виду і типу договору, у визначенні його змісту, у виборі форми договору. Сторони вже укладеного договору, перш за все, вільні у виборі способів забезпечення його виконання. Крім того, вони можуть змінити укладений ними договір або ж розірвати його» [92, с. 15].

За наявності імперативної складової при регулюванні відносин з надання платіжних послуг, дія принципу свободи договору істотно обмежується. Зокрема, закріплення обов'язкової письмової форми договору, яка може бути як паперова, так і електронна, унеможливорює вільний розсуд сторін. Згідно з п. 2. Ст. 29 Закону України «Про платіжні послуги» [46] «договір про надання платіжних послуг може укладатися шляхом приєднання користувача до договору, розміщеного у доступному для клієнта місці у надавача платіжних

послуг та на його веб-сайті в мережі Інтернет» [46]. Тобто, договір про надання фінансових платіжних послуг набуває ознак договору приєднання, унеможливорює взаємоузгодженість умов договору.

Публічно-правовий елемент у відносинах з надання фінансових платіжних послуг обумовлений функціями Національного банку України як державного регулятора. Національний банк визначає засади функціонування платіжного ринку України, регулює діяльність надавачів платіжних послуг, надавачів обмежених платіжних послуг, платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, визначає порядок надання платіжних послуг та обмежених платіжних послуг, здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжного ринку.

«Національний банк України наділений правом встановлювати додаткові вимоги для договорів укладених небанківськими надавачами платіжних послуг зі споживачами, а також вимоги для договорів укладених банками як надавачами платіжних послуг» [34]. Зазначені умови стосуються змісту договору про надання фінансових платіжних послуг; прав та обов'язків споживача та надавача платіжних послуг; недобросовісних умов договору із метою їх запобігання; Для небанківських надавачів платіжних послуг окремо зазначені технічні вимоги до договорів (спосіб викладення тексту договору). Відповідними Положеннями Національного банку України введено заборону внесення у відповідний договір про надання платіжних послуг умов щодо права на односторонню зміну умов договору без фактичного надсилання повідомлення споживачу погодженим надавачем платіжних послуг і споживачем каналом комунікації, що дає змогу встановити дату надсилання.

Відносини між Національним банком України та надавачами фінансових платіжних послуг є публічно-правовими та характеризуються наявністю між сторонами відносин субординації, їхньої взаємної нерівності. Проявом публічно-правового елементу є обов'язковість авторизації надавачів, яка охоплює умови щодо ліцензування та включення до Реєстру платіжної

інфраструктурі. Умови авторизації є різними для банків та небанківських надавачів послуг.

Так, діяльність небанківських надавачів платіжних послуг з надання фінансової платіжної послуги підлягає обов'язковому ліцензуванню та включення до Реєстру платіжної інфраструктури. Для банків достатньо банківської ліцензії (без отримання окремої ліцензії) та без включення до Реєстру платіжної інфраструктури, але для надання платіжних послуг з випуску та виконання платіжних операцій з електронними грошима, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців, банки потребують включення до Реєстру платіжної інфраструктури як емітентів електронних грошей.

Національний банк України має повноваження у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг і регулює поведінку банків та небанківських фінансових установ щодо їхніх клієнтів. «Спеціальний підрозділ Національного банку України, на який покладено відповідні функції у сфері захисту прав споживачів – Управління захисту прав споживачів фінансових послуг, здійснює роботу зі зверненнями громадян; нагляд за додержанням законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг» [34].

При визначенні співвідношення публічно-правових та приватно-правових елементів відносин у сфері надання фінансових платіжних послуг, слід виходити із того, що вимоги, які адресовані надавачам послуг, характеризуються спрямованістю на забезпечення захисту прав та законних інтересів як клієнтів (споживачів), так й надавачів платіжних послуг, а в окремих випадках, інтереси держави та суспільства, внаслідок чого безпосередньо впливають на приватно-правові відносини, які виникають між надавачем фінансової платіжної послуги та клієнтом (споживачем).

Так, за частинами першою та третьою статті 651 Цивільного кодексу України «зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. У разі односторонньої відмови від договору у повному обсязі або частково, якщо право на таку

відмову встановлено договором або законом, договір є відповідно розірваним або зміненим» [59].

Відповідно до пункту 4 ст. 1075 Цивільного кодексу України «банк має право вимагати розірвання договору банківського рахунка, зокрема, у випадках, у випадках, передбачених законодавством, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення; в інших випадках, встановлених договором або законом» [59].

Через вимоги законодавства про запобігання та протидію легалізації доходів, на відносини між банком та клієнтом розповсюджуються відповідні норми Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р., № 361-IX. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого постановою правління Національного банку України від 26 червня 2015 року № 417, конкретизує зазначений Закон та встановлює порядок здійснення банками фінансового моніторингу.

Відповідно до норм частини 6 статті 11 «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» «суб`єкт первинного фінансового моніторингу має право витребувати, а клієнт, представник клієнта зобов`язані подати інформацію (офіційні документи), необхідну (необхідні) для здійснення належної перевірки, а також для виконання таким суб`єктом первинного фінансового моніторингу інших вимог законодавства у сфері запобігання та протидії» [36].

Повноваження банку, як суб`єкта первинного фінансового моніторингу, що закріплено пунктом 55 частини 1 статті 1 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення» [36], наділяють його правом в односторонньому порядку відмовитися від ділових відносин з клієнтами з неприйнятно високим ризиком, в тому числі шляхом розірвання договорів.

Надання банкам, як суб'єктам первинного моніторингу, права на розірвання договорів «з високим ризиком» [36] є проявом впливу публічно-правових елементів, на цивільно-правові відносини між банком та клієнтом, про що йшлося вище. Разом з тим, право банку на розірвання договорів не є безмежним та має бути обґрунтованим. У зв'язку із чим необхідним є дослідження підстав та обґрунтованості встановлення клієнту відповідної категорії ризику. На практиці непоодинокі випадки, коли банки нехтують вимогами законодавства щодо процедури проведення моніторингу.

На практиці суди задовольняють позовні вимоги клієнтів (споживачів) про визнання неправомірним блокування рахунків та розірвання в односторонньому порядку договорів банками, на тій підставі, що банки порушують вимоги щодо порядку проведення фінансового моніторингу [15;11].

У постанові Верховного Суду від 09 жовтня 2019 року у справі № 761/28762/18 зазначено, що «за відсутності обставин, які б свідчили про те, що банком при встановленні позивачу неприйнятно високого рівня ризику було дотримано процедури, встановлені законодавством та/або внутрішніми документами банку, що підтверджується відповідними доказами, розірвання договорів є неправомірним» [11].

Поєднання приватно-правових та публічно-правових елементів у відносинах з надання платіжних послуг, зумовлює існування комплексних нормативних актів, яким є, зокрема, Закон України «Про платіжні послуги».

У Директиві Європейського парламенту та Ради від 13 листопада 2007 року № 2007/64/ЕС Про платіжні послуги на внутрішньому ринку передбачені не лише правила про цивільно-правові відносини банків та осіб, які користуються платіжними послугами, а й правила, які стосуються нагляду за діяльністю надавачів платіжних послуг, що так само свідчить про поєднання цивільно-правового та публічно-правового елементів у платіжних послугах.

Інші підходи до регулювання платіжних послуг втілені у Німеччині, оскільки імплементацію Директиви про платіжні послуги було здійснено у двох різних законах, окремо, врегулювавши цивільно-правові відносини з надання платіжних послуг, та відносини щодо контролю за діяльністю надавачів платіжних послуг які будуються на підпорядкуванні. Тим самим німецький законодавець уникнув появи комплексних нормативних актів.

Зазначене зумовлено історичною традицією, сутність якої проявляється в тому, що найважливіші цивільно-правові норми завжди мають бути у Німецькому цивільному кодексі. Для імплементації Директиви про платіжні послуги до німецького права розділ 12 частини 8 BGB, присвячений окремим видам зобов'язань, був доповнений підрозділом 3 «Платіжні послуги», норми якого набули чинності 1 листопада 2009 року [1].

Відносини з нагляду за діяльністю надавачів платіжних послуг врегульованов окремому законі Законі Німеччини «Про нагляд за платіжними послугами» (Gesetz über die Beaufsichtigung von Zahlungsdiensten) [2], а наглядовим органом відповідно до цього закону є Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини (Bundesanstalt für Finanzaufsicht — BaFin). Причому, кредитні установи, які залучають вклади, зокрема, банки, було виключено зі сфери дії зазначеного Закону «Про нагляд за платіжними послугами». Тому правове регулювання операцій кредитних організацій здійснюється відповідно до Закону «Про кредитну діяльність» [3] (Gesetz über das Kreditwesen).

Як і раніше, банки мають право надавати платіжні послуги на підставі ліцензії, наданої їм відповідно до вимог Закону «Про кредитну діяльність». Відповідно до Закону «Про нагляд за платіжними послугами», кредитним організаціям не потрібна додаткова ліцензія для надання платіжних послуг клієнтам.

На відміну від Національного банку України, Центральний банк Німеччини (Deutsche Bundesbank) не видає нормативних актів у сфері правового регулювання розрахунків. Регулювання розрахунків здійснюється

загальними умовами, які стосуються договорів, що розробляються кредитними організаціями, ощадними касами, кредитними кооперативами (кооперативними банками) або їх спілками чи асоціаціями.

Тому найважливіші правила розрахункових операцій містяться у стандартних умовах, розроблених банком. Вони стають додатком до договору надання платіжних послуг. Внаслідок цього зазначені загальні умови здійснення розрахункових операцій стають частиною договору з клієнтом. В індивідуальному порядку сторони узгоджують лише певні особливості проведення платіжних операцій. Загальні умови здійснення розрахункових операцій розробляються банками відповідно до вказівок асоціацій банків, кооперативних банків та ощадних кас. Вирішення конкретного питання практично залежить від узгоджених між платником і банком умов договору про платіжні послуги.

Отже, особливість німецького банківського права полягає у тому, що у законодавстві містяться лише загальні правила та принципи, а конкретизуються зазначені правила та принципи банками у стандартних умовах до договору про платіжні послуги, в чому полягає особлива регулююча роль банків та чітко сформована ними договірна практика.

Таким чином, правове регулювання платіжних послуг у Німеччині здійснюється нормами закону та нормами приватної правотворчості банків, які у процесі розробки загальних умов здійснення розрахункових операцій зобов'язані дотримуватись загальних принципів цивільного права та загальних норм про розрахунки, передбачених у § 675c-676c BGB.

Відповідно до Директиви про платіжні послуги, головною метою якої є захист прав споживачів банківських послуг, банкам забороняється включати до своїх загальних умов положення, що погіршують становище споживачів у порівнянні з правилами, передбаченими національним законодавством, у цьому випадку нормами підрозділу BGB, в якому врегульовано порядок надання платіжних послуг. Цей принцип був закріплений також у § 675 абз. 1 BGB¹⁴. Крім того, в силу зазначеного принципу сторони договору про надання

платіжних послуг, які не є споживачами, також можуть включати до свого договору умови, призначені для захисту прав споживача (§ 675 абз. 4 BGB).

В охоронних правовідносинах, пов'язаних із застосуванням заходів відповідальності за порушення правил здійснення безготівкових розрахунків, банк не є носієм публічної влади, отже, зазначені правовідносини є цивільно-правовими. Звісно ж, що такий самий висновок може бути зроблений і з погляду українського права: норми про відповідальність банків у розрахункових правовідносинах є нормами цивільного права. Таким чином, відповідальність банків у розрахункових правовідносинах регулюється загальними нормами цивільного права про відповідальність, якщо законодавство про банки не містить жодних спеціальних правил. Норми про банківський нагляд, ліцензування кредитних організацій, валютне регулювання тощо, зазвичай входять у окреме банківське право.

Таким чином, правовідносини з надання фінансових платіжних послуг характеризуються поєднанням, як приватно-правових, так і публічно-правових елементів. Наявність публічно-правових елементів у відносинах з надання платіжних послуг, які є за своєю сутністю цивільно-правовими, зумовлена особливим статусом учасників цих відносин та предметом договорів про надання платіжних послуг. Співвідношення приватноправових і публічно-правових елементів у відносинах з надання фінансових платіжних послуг зумовлює їх специфіку.

Досліджувати особливості надання платіжних послуг ми будемо, з урахуванням зазначеної їх специфіки.

Закон України «Про платіжні послуги» виокремлює дев'ять видів надавачів платіжних послуг, які, за вказаних у законі умов, можуть надавати платіжні послуги в Україні: «1) банки, філії іноземних банків; 2) платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи); 3) філії іноземних платіжних установ; 4) установи електронних грошей; 5) фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг; 6) оператори поштового зв'язку; 7)

надавачі нефінансових платіжних послуг; 8) Національний банк України; 9) органи державної влади, органи місцевого самоврядування» [46].

Закон України «Про платіжні послуги» розширив коло надавачів платіжних послуг, та передбачив «...можливість надавати платіжні послуги філіями іноземних банків, операторами поштового зв'язку, органами державної влади та місцевого самоврядування» [46]. Слід зазначити, що до недавнього часу українське законодавство не передбачало безпосереднього створення філій іноземними банками, і практично єдиний спосіб ведення бізнесу в Україні для них – створення дочірнього підприємства. Також, врегульовано діяльність принципово нових надавачів платіжних послуг, зокрема, установ електронних грошей.

Законом України «Про платіжні послуги» встановлено базові вимоги до структури власності надавачів платіжних послуг, мінімального розміру їхнього капіталу, джерел походження коштів для формування або збільшення статутного капіталу надавача платіжних послуг. При цьому широке коло регуляторних питань, у тому числі вимоги до джерел походження коштів, за рахунок яких формується або збільшується статутний капітал надавачів платіжних послуг, буде додатково врегульоване Національним банком України.

Як справедливо зазначається в літературі, «на діяльність надавачів платіжних послуг, визначених Законом «Про платіжні послуги» закритим переліком, варто подивитися під кутом їхньої функціональності у платіжному механізмі. Очевидно, що їхня діяльність не може бути однаковою» [46]. В згаданому аспекті, специфіка статусу Національного банку України виявляється в тому, що він виступає і надавачем платіжної послуги, і здійснює нагляд за діяльністю учасників платіжних послуг.

Принципово новим надавачем платіжних послуг виступає емітент електронних грошей, яким, згідно з пунктом 16 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» є «установа електронних грошей або інша визначена цим Законом юридична особа, яка надає платіжні послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, у тому числі відкриття та

обслуговування електронних гаманців, та має право на надання такої платіжної послуги відповідно до цього Закону» [46].

Отже, сутність послуги, яку надає установа електронних грошей зводиться до емітування електронних грошей, виконання платіжних операцій з електронними грошами, у тому числі, обслуговування електронних гаманців, а сама послуга, яка охоплює фінансові операції із емітування, проведення платіжних операцій з електронними грошами та обслуговування електронних гаманців, належить до фінансових платіжних послуг.

Філія іноземної платіжної установи – це постійне представництво іноземної платіжної установи/установи електронних грошей у формі філії. Зазначені філії мають бути акредитовані Національним банком України шляхом ліцензії та включення філії іноземної платіжної установи до Реєстру платіжної інфраструктури. Банки, платіжні установи та установи електронних грошей можуть залучати комерційних агентів, а також співпрацювати з іншими юридичними особами в частині виконання окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг.

Діяльність надавачів фінансових платіжних послуг відбувається на постійній основі у вигляді чітко визначених законодавцем дій. Крім того, для кожної категорії послуг – встановлено обмежене коло надавачів.

Споживачами платіжних послуг є фізичні та юридичні особи. Відповідно до частини другої статті 627 Цивільного кодексу України «у договорах за участю фізичної особи – споживача враховуються вимоги законодавства про захист прав споживачів» [59]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» «споживач – це фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [43].

Конкретизуючи фізичну особу, як учасника правовідносин з надання платіжних послуг, пункт 82 статті 1 Закону України «Про платіжні послуги» закріплює, що «споживач - фізична особа, яка отримує або має намір отримати

платіжну послугу для задоволення особистих потреб, не пов'язаних із підприємницькою, незалежною професійною діяльністю» [46].

Закон «Про захист прав споживачів», окрім іншого, закріплює відповідальність банків як виконавців послуг. Так, ч. 5 ст. 10 «у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення» [43].

Отже, розрахунок пені залежить від того, чи було визначено між банком та споживачем вартість банківської послуги. «Якщо вартість такої послуги було визначено, то пеня у розмірі трьох відсотків розраховується виходячи із вартості ненаданої або неналежно наданої банківської послуги. Якщо ж вартість банківської послуги визначено не було, то в такому випадку пеня має розраховуватись виходячи із загальної вартості замовлення» [43].

Важаємо, що до відносини з надання платіжних послуг поняття «вартість замовлення» складно застосувати. За умови оплатного надання послуги визначається «вартість послуги» під якою слід розуміти грошові кошти, які споживач послуги зобов'язаний сплатити виконавцю за надану послугу.

Оскільки положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Захист прав споживачів» [43] містять категорії, які не властиві відносинам з надання послуг, зокрема «загальна вартість замовлення», суди неоднозначно застосовують зазначену норму.

Так, в обґрунтування висновку щодо наявності підстав для стягнення пені відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» [43], Верховний Суд зазначив, що «відмова банку виконати розпорядження

клієнта з видачі належних йому за договором банківського рахунка сум має наслідком настання відповідальності, передбаченої Законом, у вигляді сплати пені в розмірі 3 % від суми утримуваних банком коштів за кожен день з моменту звернення клієнта з вимогою про видачу коштів до дня фактичної видачі»[8].

Таким чином, Верховний Суд ототожнив вартість ненаданої послуги, на яку з розміром неповернутого банківського вкладу з нарахованими на нього відсотками.

Згодом, Колегія суддів касаційного цивільного суду передала аналогічну справу про стягнення процентів, трьох процентів річних та неустойки (пені) на розгляд Великої Палати Верховного Суду та зазначила, що визначення вартості послуг є ключовим для вирішення питання про розмір відповідальності банку [5].

16 січня 2023 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду досліджував питання щодо припинення нарахування споживачу неустойки в розмірі трьох відсотків та визначив, ««вартістю послуги» у правовідносинах банківського вкладу є розмір процентів, що підлягає виплаті вкладникові за використання банком його коштів. Припис ч.5 ст.10 Закону «Про захист прав споживачів» [46] слід трактувати так, що пеня, яка має бути сплачена виконавцем, нараховується на суму, що складає грошовий вимір відплатності відповідного договору. У такому разі базою нарахування пені слід вважати проценти на суму вкладу або дохід в іншій формі (статті 1058, 1061 Цивільного кодексу України), що підлягає сплаті банком вкладникові за використання вкладу. Сума вкладу не може бути врахована в базі нарахування пені» [12].

Ми дотримуємося позиції, що захист прав споживачів має бути пріоритетним у правовому регулюванні відносин з надання платіжних послуг. Між тим, не менш важливим є дотримання балансу прав та обов'язків учасників зазначених відносин, унеможливлення збагачення однієї із сторін.

На підставі аналізу законодавчих положень та матеріалів судової практики щодо визначення суми на яку нараховується неустойка у формі пені відповідно до ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» нами зроблено висновок, що положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про Захист прав споживачів» містять категорії, які не властиві відносинам з надання послуг, зокрема «загальна вартість замовлення».

З огляду на що, пропонуємо положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» викласти в наступній редакції: «у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості роботи (послуги)».

Особливість надання фінансових платіжних послуг зумовлена їх предметом, яким є грошові кошти, а фінансова платіжна послуга охоплює собою операцій, пов'язані з відкриттям, обслуговуванням та закриттям рахунків; із зарахуванням та зняттям готівкових коштів на/з рахунків користувачів; з виконанням платіжних операцій; з емісією та/або здійсненням еквайрінгу платіжних інструментів; з переказом коштів без відкриття рахунку; емісією електронних грошей та операції з ними.

Фінансові платіжні послуги, як зазначалося вище, пов'язані з певним рухом грошових коштів, які в рамках зазначених відносин набувають характер платіжного засобу. Тому, доцільно дослідити грошові кошти з позиції їх розуміння, як платіжного засобу.

В законодавстві України закріплюють категорії «законний платіжний засіб», «платіжний засіб». Так, згідно зі ст. 192 Цивільного кодексу «законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня» [59].

Закон України «Про Національний банк України» у ст. 35 розширює перелік форм платіжного засобу та закріплює, що «окрім гривні (банкноти і монети) як національної валюти законним платіжним засобом на території України, є цифрові гроші як електронна форма грошової одиниці України» [45]. Закон України «Про платіжні послуги» запроваджує режим електронних та цифрових грошей в Україні.

Грошові кошти можуть існувати у готівковій формі, тобто бути матеріалізованими у вигляді банкнот, монет та у безготівковій формі. Сутність безготівкової форми грошей виявляється шляхом аналізу положень підпункту 3 пункту 1 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» які визначають безготівкові розрахунки. Зокрема, безготівкові рахунки розуміються як «перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів, а також перерахування надавачами платіжних послуг коштів, внесених платниками готівкою, на рахунки отримувачів» [46]. Безготівкові гроші, це гроші, які обліковуються на відповідних рахунках, являють собою нематеріальний актив, який формується за рахунок внесення готівки.

Закон України «Про платіжні послуги» закріплює електронні гроші та цифрові гроші. Пункт 14 ст. 1 зазначеного Закону визначає електронні гроші як «одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [46].

В юридичній літературі відсутня єдність думок науковців щодо поняття електронних грошей. Існуючі точки зору фахівців, можна поділити на три групи. До першої групи відносяться точки зору вчених, які пропонують під електронними грошима розуміти форму грошей. Відповідно до зазначеного підходу, «електронні гроші являють собою електронний засіб платежу, що зберігає грошову вартість в електронній формі» [15, с.224].

Так, М. П. Березіна зазначає, що «зазвичай, терміни «система електронних платежів», «електронна система грошових розрахунків», «електронна система банківських послуг», «система електронного переказу фінансових коштів», «електронні гроші» використовуються як синоніми» [88, с. 224].

М. М. Ямпільський «ототожнює електронні гроші із безготівковими, а операції з ними прирівнює до безготівкових грошових розрахунків» [125, с.33].

На нашу думку, такий підхід до визначення поняття електронних грошей є невірним, оскільки «грошові перекази за своєю сутністю є системою розрахункових міжбанківських або внутрішньобанківських операцій на підставі розпоряджень третіх осіб, що передаються в електронній формі, тобто є формою безготівкових розрахунків» [201, с. 11].

Відповідно до другого підходу під електронними грошима розуміють «...право вимоги, що адресоване на майбутнє, тобто «електронне зберігання (запас) грошової вартості за допомогою технічного пристрою для здійснення платежів» [71, с. 2].

До третьої групи відносяться точки зору вчених, які під електронними грошима розуміють «фінансову послугу, а електронні гроші не розглядаються як в якості форми, а трактуються як новий вид фінансових послуг, що надаються кредитними організаціями» [142, с. 35].

На думку С. І. Шимон «електронні гроші мають майнову цінність, оскільки є «передплаченими» грошима, які для зручності обігу «знерухомлюються», в момент емісії переводяться в електронний вигляд, що забезпечує їм незрівнянну з класичними грошима зручність та швидкість обігу» [239, с.39].

Поняття електронних грошей, яке наведене у п. 14 ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» дозволяє виділити їх ознаки до яких відноситься наступне: 1) вони є одиницями вартості; 2) являють собою нематеріальний актив; 3) є платіжними засобами; 4) є грошовими зобов'язаннями, що можуть виконуватися в готівковій та безготівковій формах.

Перша ознака електронних грошей є цілком очевидною, адже це прямо вказано п. 14 зазначеного Закону. Вказівка на те, що електронні гроші зберігаються у електронному вигляді, дозволяє розуміти їх як нематеріальні активи. Електронні гроші є платіжним засобом, тому що випускаються для виконання платіжних операцій. Те, що електронні гроші є зобов'язаннями, не викликає жодних сумнівів, адже відповідно до Закону України п.18 ст. 59 Закону України «Про платіжні послуги» «погашення електронних грошей здійснюється емітентом (у тому числі через комерційного агента) шляхом вилучення з обігу пред'явлених користувачем електронних грошей в обмін на готівкові кошти або на кошти, перераховані на поточний або платіжний рахунок користувача. Користувач, який є суб'єктом господарювання або органом державної влади або органом місцевого самоврядування, має право пред'являти електронні гроші до погашення виключно в обмін на кошти, що перераховуються на поточний або платіжний рахунок такого користувача та/або на рахунок у Державній казначейській службі України або на рахунок, відкритий в банку органу державної виконавчої служби/приватному виконавцю» [46].

Електронні гроші регламентуються як нематеріальні активи, але можуть вилучатися з обігу шляхом обміну їх на готівкові та безготівкові кошти, що характеризує електронні гроші як фінансову послугу.

Вказівка на можливість електронних грошей обмінюватися на безготівкові, свідчить про те, що вони є різними. Характеристиками, які розмежовують електронні гроші та безготівкові є порядок емісії та порядок обліку. Емітентами електронних грошей є установи електронних грошей, філії іноземних платіжних установ, банки, оператори поштового зв'язку, Національний банк України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Емітентом безготівкових – є Національний банк України, а обліковуються безготівкові гроші на відповідних банківських рахунках (розрахункових, кредитних тощо). Електронні гроші обліковуються на електронних гаманцях у формі електронного запису. Згідно із підпунктом 2

пункту 2 Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними «електронний гаманець – обліковий запис емітента електронних грошей, комерційного агента, користувача – суб'єкта господарювання, користувача – фізичної особи, що згенерований/створений у процесинговій системі/програмному забезпеченні емітента або технологічного оператора платіжних послуг для обліку, зберігання та здійснення платіжних операцій з ними» [27].

Закон України «Про платіжні послуги» запровадив рамкове регулювання цифрових грошей, визначивши їх у підпункті 96 пункту 1 ст. 1 як «електронну форму грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України». Стаття 62 Закону закріплює положення, що «вимоги щодо випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з електронними грошима не поширюються на емісію цифрових грошей та виконання платіжних операцій з цифровими грошима» [46].

Закріплення цифрових грошей як платіжного засобу, який існує в електронній формі та емітується Центральним банком України відповідає поняттям цифрових грошей, які надаються різними Європейськими інституціями. Так, Європейський центральний банк визначає цифрові гроші, «цифрову форму фіатних грошей, яка є загальнодоступною, випускається державою і має статус законного платіжного засобу» [65].

Банк міжнародних розрахунків визначає цифрову валюту як «зобов'язання центрального банку, виражені в наявній одиниці обліку, яка служить як засобом обігу, так і засобом збереження» [63].

Міжнародний валютний фонд вважає цифрові гроші «цифровою формою існуючих фіатних грошей, яка випущена центральним банком і може виконувати функцію законного платіжного засобу» [63].

Зазначені положення, які характеризують цифрові гроші, дозволяють виділити їх ознаки. 1. Цифрові гроші є законним платіжним засобом. 2. Їх емітентом є тільки центральний банк країни. 3. Цифрові гроші обліковуються на спеціальному рахунку (обліковому записі), який зберігається в

центральному банку. 4. Цифрові гроші мають бути забезпечені валютними резервами держави.

Незважаючи на те, що цифрові гроші та електронні гроші існують в електронній формі, їх не слід ототожнювати. Емітентами електронних грошей, як зазначалося вище, є установи електронних грошей, філії іноземних платіжних установ, банки, оператори поштового зв'язку, Національний банк України, органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Емітентом цифрових грошей може бути виключно Національний банк України.

Вважаємо, що підвищена надійність цифрових грошей надає їм додаткові переваги порівняно з готівковими та безготівковими та електронними.

Національний банк України з лютого до грудня 2018 року провів пілотний проєкт «Електронна гривня» [47] у межах якого емітував е-гривню еквівалентом 5 443 грн та у закритому режимі тестував операції з її використання. Учасники проєкту відкривали електронні гаманці, поповнювали їх через віртуальний термінал, переказували кошти між гаманцями та обмінювали е-гривню на безготівкові кошти. В аналітичній записці за результатами пілотного проєкту із впровадження платформи «Електронна гривня» [47] та електронних грошей Національного банку України (е-гривні) [82] проєкт було визнано успішним, проте щодо впровадження цифрової гривні ще не прийнято.

Продовжуючи досліджувати особливості надання платіжних послуг, зазначимо, що їх кваліфікуючою ознакою, як й будь-якої послуги, є те, що вона має надаватися особисто. Між тим, надавачі фінансових платіжних послуг можуть залучати для надання платіжних послуг комерційних агентів для надання користувачам усіх або окремих фінансових платіжних послуг.

Проте не всі надавачі платіжних послуг мають право залучати комерційних агентів. Закон «Про платіжні послуги» надає таке право виключно банкам, платіжним установам, установам електронних грошей. Причому зазначені суб'єкти можуть залучати агентів лише для надання окремих видів платіжних послуг.

Так, «...банки та платіжні установи мають право залучати для надання платіжних послуг комерційних агентів виключно для приймання готівки. Емітент електронних грошей має право залучати комерційних агентів для надання послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними виключно для здійснення платіжних операцій з розповсюдження електронних грошей, обмінних операцій з електронними грошима та погашення електронних грошей» [46].

«Емітент платіжних інструментів має право залучати комерційного агента для надання послуги з емісії платіжних інструментів тільки для розповсюдження емітованих ним платіжних інструментів» [46].

В якості комерційного агента може виступати юридична особа та фізична особа-підприємець. Згідно ч.2 ст. 25 Закону «Про платіжні послуги», «одна особа має право одночасно бути комерційним агентом кількох надавачів платіжних послуг» [46].

Стаття 25 зазначеного закону регламентує характер виступу у цивільному обороні агента, а саме, «...від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок особи, яку він представляє під час надання платіжних послуг на підставі відповідного договору» [46]. Причому комерційний агент «не має права передавати іншим особам свої повноваження щодо надання платіжних послуг, а у відносинах з користувачами зобов'язаний визначати себе як агента щоразу під час надання платіжної послуги та інформувати користувача про банк, платіжну установу, установу електронних грошей, від імені якої він діє» [46].

«Відносини між надавачем платіжних послуг та агентом оформлюються відповідним договором, а залучення комерційних агентів здійснюється шляхом внесення їх Національним банком до Реєстру платіжної інфраструктури відповідно до Положення про залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг» [35].

Здійснення агентської діяльності регламентуються главою 31 «Комерційне посередництво (агентські відносини) у сфері господарювання» [13] Господарського кодексу України. Згідно зі ст. 295 ГК України, «комерційне

посередництво (агентська діяльність) є підприємницькою діяльністю, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє» [13].

Аналіз зазначеної норми свідчить, що ст. 295 ГК України використовує термін «комерційне посередництво» як синонім агентської діяльності, яка здійснюється на підставі агентського договору.

Згідно зі ст. 297 Господарського кодексу «за агентським договором одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладенні угод чи сприяти їх укладенню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта і за його рахунок. Аналіз зазначеної норми дозволяє зробити висновок, що в предметі агентського договору виділяються дві складові частини агентської діяльності — комерційне представництво (здійснення дій від імені і за рахунок особи, яка представляється) і власне посередництво (сприяння в укладенні правочинів) у традиційному вищевказаному його значенні» [13].

Оскільки предмет агентського договору може бути визначений сторонами як здійснення юридичних дій від імені й в інтересах особи, яку він представляє, то законодавцем передбачена можливість застосування сторонами відповідних положень глави 68 ЦК України, якими регулюються відносини доручення і передбачені особливості застосування цього договору в підприємницькій діяльності.

Норми щодо характеру діяльності, взаємовідносин агентів із надавачами платіжних послуг та користувачами узгоджуються з положеннями Господарського та Цивільного кодексів.

Національний банк України з метою реалізації Закону України «Про платіжні послуги» розробив вимоги до залучення банками, платіжними установами, установами електронних грошей комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг. Відповідні норми містить постанова правління Національного банку України від 02 серпня 2022 року № 168 "Про

затвердження Положення про залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг" [35].

Зокрема, закріплений перелік фінансових платіжних послуг, які можуть надаватися банком, платіжною установою, установою електронних грошей із залученням комерційних агентів, а також особливості надання таких послуг комерційними агентами. Так, банк, платіжна установа, які отримали право на провадження діяльності із зарахування готівкових коштів на рахунки користувачів, а також усіх послуг щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців) та/або послуг із переказу коштів без відкриття рахунку для надання цих фінансових платіжних послуг мають право залучати комерційних агентів *виключно для приймання готівки для виконання платіжних операцій* [35].

Емітент електронних грошей, має право залучати комерційних агентів для надання цієї фінансової послуги виключно для здійснення операцій з розповсюдження електронних грошей, обмінних операцій з електронними грошима та погашення електронних грошей.

Емітент платіжних інструментів, який отримав право на провадження діяльності з надання фінансової платіжної послуги з емісії платіжних інструментів, має право залучати комерційного агента для надання цієї фінансової платіжної послуги виключно для розповсюдження емітованих ним платіжних інструментів, зокрема платіжних карток.

Крім того, закріплений порядок подання банками, платіжними установами (крім малих платіжних установ), емітентами електронних грошей та емітентами платіжних інструментів до Національного банку повідомлення про залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг з метою внесення до Реєстру платіжної інфраструктури відомостей про комерційних агентів. Закріплюються особливості надання фінансових платіжних послуг комерційними агентами, які залучаються банком та платіжною установою (крім малої платіжної установи) і передбачають приймання готівки для виконання платіжних операцій [35].

Окрім комерційних агентів, «надавачі платіжних послуг мають право залучати третіх (юридичних) осіб на договірній основі для виконання окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг (операційні функції). Основні положення, які регулюють відносини надавачів послуг та залучених третіх осіб, зводяться до наступного. Надавачі платіжних послуг мають право одночасно залучати кількох осіб для виконання операційних функцій, а одна особа має право одночасно надавати послуги з виконання операційних функцій кільком надавачам платіжних послуг, за умови дотримання вимог, визначених нормативно-правовими актами Національного банку України» [13].

Відповідно до п. 6 ст. 26 Закону України «Про платіжні послуги», «надавач платіжних послуг, який залучив третю особу до виконання операційних функцій, несе відповідальність перед користувачем за надання платіжної послуги чи виконання платіжної операції. Відносини та зобов'язання надавача платіжних послуг щодо користувачів у разі залучення третьої особи до виконання операційних функцій залишаються незмінними» [46].

Законодавство не містить, вказівку, ані на сутність операційної функції до якої залучається третя особа, ані на характер відносин, які виникають між надавачем послуг та цією третьою особою.

Аналіз положень ст. 26 Закону України «Про платіжні послуги» [76] дозволяє визначити відносини між надавачем платіжної послуги та третьою особою, як відносини, які виникають на підставі договору, в рамках яких одна сторона передає певні види або функції своєї діяльності іншій стороні. В літературі подібні відносини охоплюються поняттям «аутсорсінг».

Стаття 18 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» встановлює загальні положення, які характеризують діяльність, що виникає в рамках договору аутсорсинга. Зокрема, у ст. 1 закріплюється, що «надавач фінансових послуг може залучати інших осіб (у тому числі іншого надавача фінансових послуг) для виконання окремих функцій та/або окремих процесів у межах цих функцій на умовах аутсорсингу. Перелік та/або ознаки функцій та

окремих процесів у межах цих функцій, виконання яких надавач фінансових послуг має право передати на аутсорсинг, або обмеження такої передачі визначаються цим Законом та спеціальними законами. Вимоги до осіб, яких надавач фінансових послуг має право залучати на умовах аутсорсингу, порядок такого залучення та здійснення аутсорсингу визначаються нормативно-правовими актами Регулятора» [55].

Стаття 3 зазначеного Закону закріплює положення, які визначають межі аутсорсингових відносин. Зокрема, «аутсорсинг здійснюється у спосіб, який не призводить до: 1) перекладення на особу, що надає послуги з аутсорсингу, відповідальності керівників та/або осіб, відповідальних за виконання ключових функцій, за здійснення ключових функцій та/або процесів надавача фінансових послуг (крім випадків, встановлених спеціальним законом); 2) погіршення якості функціонування системи управління надавача фінансових послуг; 3) неспівмірності підвищення операційного ризику порівняно з отриманими внаслідок його здійснення перевагами; 4) виникнення конфлікту інтересів; 5) порушення вимог законодавства України; 6) обмеження реалізації Регулятором функції нагляду за діяльністю надавача фінансових послуг; 7) неналежного виконання надавачем фінансових послуг своїх зобов'язань за договорами про надання фінансових послуг» [55].

«Договір аутсорсингу укладається у письмовій формі та повинен відповідати вимогам, встановленим нормативно-правовими актами Регулятора. Перелік функцій та/або процесів, до виконання яких можуть залучатися особи на умовах аутсорсингу, а також вимоги до таких осіб затверджуються наглядовою радою (у разі її відсутності - вищим органом) надавача фінансових послуг» [55].

«У разі використання аутсорсингу надавач фінансових послуг зобов'язаний мати внутрішні документи, що регулюють питання аутсорсингу, затверджені його наглядовою радою (у разі її відсутності - вищим органом), та вести облік договорів аутсорсингу у визначеному Регулятором порядку. Надавач фінансових послуг повинен повідомити Регулятора у встановлених

його нормативно-правовими актами випадках, порядку і строки про передачу третім особам чи про залучення третіх осіб до виконання функцій або процесів, визначених відповідно до частини першої цієї статті, на умовах аутсорсингу» [55].

Положення, поняття договору аутсорсингу, його видів та характеризували зміст зазначених відносин, у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» не наведено, більшість аспектів висвітлено фрагментарно.

Розділ 4 Національного класифікатору України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» [17], як «угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбору персоналу, допоміжні функції» [17].

На практиці, учасники господарських відносин доволі часто укладають договори аутсорсингу, причому сфера його застосування є доволі широкою. В Україні, не дивлячись на відсутність належного правового регулювання відносин з аутсорсингу, аутсорсинг знаходить все більше практичне застосування.

Також непоодинокими є судові рішення, які стосуються договірних відносин з аутсорсингу. У фабулі Рішення Господарського суду м. Харків від 22.12.2021 р. у справі № 922/3755/21 [14] наведені положення спірного договору аутсорсингу, які визначають його предмет. Зокрема, «для підвищення ефективності роботи компаній за рахунок передачі (організації, стороні по договору) не тільки деяких функцій, але і бізнес-процесів з метою оптимізацію всіх видів ресурсів і концентрації зусиль на основному виді діяльності; сторони уклали даний договір про господарську діяльність, без створення юридичної особи, з метою ведення господарської діяльності у м. Одеса, та зобов'язуються погодити роботи необхідні фактичні і юридичні дії. Перелік переданих функцій та бізнес-процесів викладено в додатку №1, який є невід'ємною частиною договору» [14]. Із зазначеного визначення предмету стає зрозумілим що

предметом договору є певна робота, та діяльність, яка охоплює фактичні і юридичній дії, тобто послуга.

Загалом, суди по різному підходять до розуміння правової природи аутсорсингу. Аутсорсинг розуміється як виконання певних функцій і робіт, які традиційно вважаються внутрішніми і виконуються штатними працівниками, через залучення зовнішніх незалежних сторін на договірній основі [22].

В іншому рішенні аутсорсинг розуміється як передача на договірних умовах певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у відповідній сфері [12].

В окремих рішеннях, договір аутсорсингу ототожнюється з послугами з надання персоналу [16].

Закон «Про платіжні послуги» визначає лише базові засади залучення надавачів фінансових послуг на умовах аутсорсингу, в той час як вимоги до осіб, які можуть бути залучені на умовах аутсорсингу, порядок їх залучення та власне здійснення самого аутсорсингу буде визначатися нормативно-правовими актами Національного банку України.

З огляду на зазначене, потребує уточнення поняття та сутності аутсорсингу.

Термін «аутсорс» «походить від англ. outsourcing – використання зовнішніх джерел» [133, с. 17].

Базельський комітет з банківського нагляду визначає банківський аутсорсинг як «використання послуг установою, діяльність якої регулюється, у даний час або у майбутньому, третьої сторони (афільованої структури у межах корпоративної групи або організації, що є зовнішньою відносно до корпоративної групи)» [75, с. 4].

В економічній та юридичній літературі зустрічаються різні визначення аутсорсингу.

Аутсорсинг розуміється, як «переведення внутрішнього підрозділу чи підрозділів підприємства та всіх пов'язаних з ними активів в організацію постачальника, що пропонує надання послуг протягом певного часу за

обумовленою ціною» [197, с. 98]; як «стратегія управління компанією, що припускає певну реструктуризацію внутрішньо корпоративних процесів та її зовнішніх відносин» [94, с. 3].

Як «інструмент управління підприємством, спрямований на поліпшення ефективності та конкурентоспроможності діяльності, який передбачає укладання контракту між замовником та постачальником (аутсорсером) з метою виконання останнім як основних, так і другорядних функцій замовника за певну плату, що зумовлює реорганізацію і оптимізацію підприємницької діяльності, а в окремих випадках тимчасове залучення персоналу» [127, с. 173].

Визначення аутсорсингу як договору, який опосередковує надання послуг надається С. В. Резніченко, який зазначає, що за договором аутсорсингу «одна сторона (замовник) делегує або зобов'язується делегувати на певний період часу свої повноваження з виконання певних функцій чи видів діяльності іншій стороні (аутсорсеру), яка має для цього необхідний кваліфікований персонал, а аутсорсер зобов'язується за плату надавати відповідні послуги (виробничі, фінансові, сервісні, інформаційні, технологічні тощо)» [195, с. 76].

Р. Майданик визначає аутсорсинг як «договір платного надання послуг (обслуговування), зазначає, що за своєю юридичною природою ця правова конструкція є прикладом поєднання трудових і цивільних правовідносин найму працівників приватними агентствами зайнятості з метою надання їхньої праці третім особам як правової форми економічних відносин «лізингу фізичного капіталу» [177, с.6].

В літературі відсутня єдність поглядів на правову природу договору аутсорсингу. Так, М. М. Єфименко та В. П. Кохан вважають договір аутсорсингу «комплексним, оскільки він містить елементи господарського, цивільного і трудового договору» [135, с. 116].

Ми зробимо припущення, що автори дійшли висновку щодо комплексності договору аутсорсингу, беручи до уваги конструкцію, відому під назвою «аутстафінг» (від англ. outstaffing – виведення за штат, від «out» – вивід, «staffing»). В літературі аутстафінг розуміється або як окремий договір, який

«опосередковує надання персоналу у користування» [164, с. 161], або як про «різновид аутсорсингу» [109, с. 36-42].

У договорі аутсорсингу сторонами є: «клієнт (замовник аутсорсингу) та виконавець (аутсорсер), між тим, безпосередніми виконавцями договору аутсорсингу є наймані робітники, які не є стороною договору аутсорсингу. З огляду на зазначене, ми солідарні з позицією, що трудовий договір не є складовою частиною договору аутсорсингу» [65, с. 290].

На думку В. Г. Олюхи «договір аутсорсингу не має видової ознаки та є загальним поняттям, що охоплює різні відомі законодавству договори – виконання робіт, надання послуг, а тому під договором аутсорсингу завжди приховується один із вищевказаних договорів [104, с. 175].

Ми не поділяємо позиції автора щодо приховання договором аутсорсингу іншого договору, та вважаємо не припустимим розуміти договір аутсорсингу, як такий, що приховує інший договір, адже зазначене ставить питання про його кваліфікацію як удаваного правочину.

Відповідно до положення п. 14.1.183 ст.14 Податкового кодексу України [26], «послуга з надання персоналу - господарська або цивільно-правова угода, відповідно до якої особа, яка надає послугу (резидент або нерезидент), направляє у розпорядження іншої особи (резидента або нерезидента) одну або декількох фізичних осіб для виконання визначених цією угодою функцій. Угода про надання персоналу може передбачати укладання зазначеними фізичними особами трудової угоди або трудового контракту з особою, у розпорядження якої вони направлені. Інші умови надання персоналу (зокрема, винагорода особи, яка надає послугу) визначаються угодою сторін» [26].

Наведені положення Податкового кодексу України, які закріплюють модель послуги з надання персоналу у розпорядження іншої особи для виконання визначених договором функцій, є подібними до моделі аутстафінгу.

На нашу думку, специфіка відносин з надання платіжних послуг, зумовлює ретельну регламентацію умов передачі певних функцій та процесів

на аутсорсинг, вимог до осіб, які можуть бути залучені на умовах аутсорсингу, порядок їх залучення та власне здійснення самого аутсорсингу.

Специфіка аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг виявляється у тому, що коло третіх осіб, які можуть залучатися надавачами платіжних послуг обмежено юридичними особами, а предмет договору окреслений виконанням окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг.

Враховуючи окремі положення нормативних актів, судову практику та доктринальні положення, які визначають сутність договору аутсорсингу, пропонуємо власне визначення договору аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг.

З урахуванням наведених вище норм та відповідних теоретичних положень, вважаємо, що договір аутсорсингу у сфері надання фінансових послуг слід розуміти як домовленість, за якої, одна сторона (аутсорсер) за завданням іншої сторони (замовника), зобов'язується вчинити певні дії, які обумовлені операційними функціями, які йому передав замовник, а інша сторона (замовник), зобов'язується прийняти виконане та оплатити виконавцеві зазначену послугу.

На виконання операційних функцій, обумовлених у договорі, аутсорсер може надавати у розпорядження замовника одну або декількох фізичних осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у формуванні теоретичних положень, які відображають особливості цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг в Україні, а також внесенні пропозицій з удосконалення цивільно-правового регулювання відповідних суспільних відносин.

За результатами проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. З'ясовано, що характерною особливістю правового регулювання надання фінансових послуг в Україні є поєднання приватно-правових та публічно-правових засобів впливу на поведінку учасників відповідних правовідносин, що, своєю чергою, зумовлює особливості юридичних механізмів захисту прав учасників зазначених правовідносин, які полягають, з одного боку, у високому ступені державного контролю та нагляду за діяльністю фінансових установ, з другого – у закріпленні на законодавчому рівні можливості замовників (клієнтів, споживачів) фінансових послуг захищати свої права та інтереси як у судовому, так і у поза судовому порядку. Так, замовники (клієнти, споживачі) фінансових послуг можуть захищати свої права шляхом досудового вирішення спорів щодо надання фінансових послуг, звернення до суду та інших уповноважених органів. При цьому важливим є те, що замовник має право на відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення його прав та законних інтересів, серед яких одним із основних є право на отримання повної та достовірної інформації про фінансову послугу та про її надавача, що є достатньою для прийняття замовником рішення про отримання такої послуги або відмову від її отримання.

2. Механізм цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг – це зумовлена особливостями предмету і методу цивільно-правового регулювання система цивільно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється спеціально-юридичний вплив на поведінку учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

3. Правові засоби, що входять до вказаної системи, можна поділити на регулятивні та охоронні. Регулятивні використовуються завжди, охоронні – лише за необхідності, у разі порушення або загрози порушення прав та законних інтересів учасників правовідносин, в рамках яких надаються фінансові послуги.

До регулятивних відносяться: норми цивільного права, які закріплені у нормативно-правових актах і визначають модель поведінки суб'єктів цивільного права у відповідних обставинах; принципи надання фінансових послуг; договір про надання фінансових послуг як юридичний факт, на підставі якого виникає договірне зобов'язання з надання фінансових послуг; договірне зобов'язання з надання фінансових послуг,.

До охоронних відносяться: порушення договірного зобов'язання з надання фінансових послуг як підстава виникнення цивільних охоронних правовідносин; цивільні охоронні правовідносини, в рамках яких здійснюється захист прав та інтересів управомоченого суб'єкта і покладається відповідальність на правопорушника.

4. У механізмі цивільно-правового регулювання надання фінансових послуг важливу роль відіграє договір як правовий засіб врегулювання відносин між суб'єктами цивільного права, що виступають як сторони відповідного договору. Це є, з одного боку, яскравим проявом диспозитивного методу цивільно-правового регулювання, з іншого – свідченням поєднання в сфері дії цивільного права зовнішнього регулювання та саморегуляції.

5. Такі ознаки, як нематеріальність, нетранспортабельність та незбережність, властиві всім фінансовим послугам. Такі ж ознаки, як невіддільність, непостійність якості послуги, є характерними для окремих видів фінансових послуг, які охоплюються поняттям «традиційні». На відміну від них, цифровим послугам властиві ознаки віддільності та постійної високої якості, що й відрізняє їх з-поміж інших фінансових послуг.

6. Практичне значення поділу фінансових послуг на види полягає в тому, що кожний вид фінансових послуг відрізняється специфічним регулюванням, з

відповідними вимогами щодо надавачів послуг стосовно їх авторизації, щодо клієнтів (споживачів), щодо порядку надання фінансових послуг, щодо реалізації наглядових на контролюючих функцій відповідних органів за додержанням вимог законодавства у сфері надання фінансових послуг тощо.

7. Категорія «фінансовий засіб» є ширшою ніж категорія «фінансовий актив», тому що охоплює собою також банківські метали та фінансові інструменти. Тому визначення фінансової послуги у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. як операції з фінансовими засобами значно розширює можливості учасників ринку фінансових послуг.

Поняття «фінансовий засіб» у законодавстві України не визначено, норми, які закріплюють види фінансових інструментів, як складової фінансового засобу, є розрізненими.

З урахуванням зазначеного, пропонується конкретизувати законодавче визначення поняття фінансового засобу, визначаючи останній як фінансову вимогу, що адресована на майбутнє, яка надає право їх володільцю отримати дохід у грошовій формі чи у формі грошових і фінансових інструментів.

8. Відносини з надання фінансових послуг врегульовано не лише нормами цивільного права, а й нормами інших галузей права, зокрема, банківського, податкового, фінансового, адміністративного, кримінального права. Тому серед переліку принципів надання фінансових послуг, які впорядковано у ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» можна й слід виокремити ті принципи, які є цивільно-правовими та відносяться, безпосередньо до відносин з надання саме фінансових послуг, а саме: принцип своєчасного надання клієнту необхідної, повної, доступної та достовірної інформації про фінансову, достатньої для прийняття ним свідомих рішень, зокрема про вартість такої послуги, про надавача фінансової послуги, а також про ризики, пов'язані з отриманням такої фінансової послуги; принцип добровільності отримання послуги клієнтом та уникнення будь-яких форм введення клієнтів в оману, зловживань,

маніпуляцій, тиску та примусу; принцип недопущення будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів; принцип ефективного контролю за якістю надання фінансових та супровідних послуг та недопущення конфлікту інтересів; принцип розгляду звернень клієнтів у строки, встановлені законодавством або договором, та врегулювання спорів у тому числі в позасудовому порядку.

В цих принципах специфічно проявляються галузеві принципи цивільного права. Зокрема, принципи добросовісності, розумності, справедливості проявились у «принципі своєчасного надання клієнту необхідної, повної, доступної та достовірної інформації». Галузевий принцип добровільності, безпосередньо втілюється у положенні про «добровільність отримання послуги клієнтом та уникнення будь-яких форм введення клієнтів в оману, зловживань, маніпуляцій, тиску та примусу».

9. Дискримінація учасників цивільно-правових відносин недопустима та забороняється у будь-яких формах. Конкретні винятки з принципу рівності у конкретних цивільних відносинах, спрямовані не на обмеження прав учасників цих відносин, або їх дискримінацію, а на стабілізацію цивільного обороту. Обмеження прав учасників не можна розуміти як прояв дискримінації.

З огляду на зазначене, видається сумнівним формулювання у ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» положення, яке характеризує заборону дискримінації, як «недопущення будь-яких форм необґрунтованої дискримінації споживачів», буквально тлумачення якого, дозволяє припустити, що можливе існування «обґрунтованої дискримінації». Пропонується внести зміни до положень підпункту 9 пункту 1 ст.1 Закону «Про фінансові послуги та фінансові компанії», які забороняють дискримінацію споживачів фінансових послуг, виключивши слово «необґрунтованої» та виклавши відповідне положення у такій редакції: «недопущення будь-яких форм дискримінації споживачів».

10. Визначення поняття «фінансові інструменти» у законодавстві України є фрагментарним і має бути розширено; за основу для визначення даного

поняття доцільно взяти відповідні положення Директиви Європейського парламенту і Ради від 15.05.2014 р. «Про ринки фінансових інструментів та про внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС».

11. Пропонується у підпункті 64 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. № 1953-IX при визначенні поняття «фінансова послуга» закріпити термін «діяльність» і викласти визначення фінансової послуги так: «діяльність надавача з реалізації операції або операцій, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги».

Трактування фінансової послуги як діяльності дозволить узгодити визначення фінансової послуги, надане у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 р. із загальними положеннями про послуги, закріпленими у главі 63 Цивільного кодексу України та доктринальними положеннями, які характеризують послугу як об'єкт цивільних прав.

12. Правовідносини з надання фінансових платіжних послуг характеризуються поєднанням як приватно-правових, так і публічно-правових елементів. Наявність публічно-правових елементів у відносинах з надання платіжних послуг, які є за своєю сутністю цивільно-правовими, зумовлена особливим статусом учасників цих відносин та предметом договорів про надання платіжних послуг. Співвідношення приватно-правових і публічно-правових елементів у відносинах з надання фінансових платіжних послуг зумовлює їх специфіку.

13. Положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» містять категорії, які не властиві відносинам з надання послуг, зокрема «загальна вартість замовлення». З огляду на це, пропонуємо положення ч. 5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» викласти в такій редакції: «У разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу (надання послуги) згідно з договором, за

кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи (послуги), якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи (послуги) не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної *вартості роботи (послуги)*».

14. Специфіка відносин з надання платіжних послуг зумовлює ретельну регламентацію умов передачі певних функцій та процесів на аутсорсинг, вимог до осіб, які можуть бути залучені на умовах аутсорсингу, порядок їх залучення та власне здійснення самого аутсорсингу.

Специфіка аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг виявляється у тому, що коло третіх осіб, які можуть залучатися надавачами платіжних послуг обмежено юридичними особами, а предмет договору окреслений виконанням окремих операційних функцій, пов'язаних із наданням платіжних послуг.

15. Запропоновано власне визначення поняття договору аутсорсингу у сфері надання платіжних послуг. Договір аутсорсингу у сфері надання фінансових послуг – це домовленість сторін, за якою одна сторона (аутсорсер) за завданням іншої сторони (замовника) зобов'язується вчинити певні дії, які обумовлені операційними функціями, які йому передав замовник, а інша сторона (замовник) зобов'язується прийняти виконане та оплатити виконавцеві зазначену послугу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти та судова практика

1. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: [/http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/](http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/) (дата звернення: 01.11.2022).
2. Gesetz über die Beaufsichtigung von Zahlungsdiensten. Ausfertigungsdatum: 17.07.2017. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/zag_2018/ (дата звернення: 01.11.2022).
3. Gesetz über das Kreditwesen. Ausfertigungsdatum: 10.07.1961. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwgl/> (дата звернення: 01.11.2022).
4. On markets in financial instruments and amending: Directive of the European Parliament and of the Council: Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU of 15.05.2014 No2014/65/EU. URL: <http://www.eufsp.com/laws.html> (дата звернення: 01.11.2022).
5. Велика Палата Верховного Суду України: Постанова у справі № 320/5115/17 від 09.11.2021 р. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=101424464&red=100003d59e0d49f48c4e9533766d3510dc1f26&d=5> (дата звернення: 12.01.2022).
6. Верховий Суд України: Постанова від 12.12.2018 р. у справі №444/484/15-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/78628101> (дата звернення: 01.11.2022).
7. Верховний Суд України: Постанова від 09 жовтня 2019 року у справі № 761/28762/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80854809> (дата звернення: 01.11.2022).
8. Верховний Суд України: Постанова від 20 березня 2019 року у справі № 761/26293/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81574008> (дата звернення: 01.11.2022).

9. Верховний Суд України: Постанова від 21 листопада 2022 року у справі № 757/35987/20-ц. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=107510096&red=10000324b939fb827846bd175d0403b0db8961&d=5> (дата звернення: 21.11.2022).

10. Верховний Суд України: Постанова у справі № 753/23767/18 від 31.03.2021 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/96074863> (дата звернення: 23.03.2022).

11. Верховний Суд України: Постанова від 27. 01. 2022 року у справі № 910/20506/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/102854599> (дата звернення: 23.03.2022).

12. Вищий адміністративний суд України: Ухвала у справі № 2а-14047/11/2670 від 14.01.2015 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/42404251/> (дата звернення: 23.02.2022).

13. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV: за станом на 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 02.04.2023).

14. Господарський суд м. Харків: Рішення від 22.12. 2021 р. у справі № 922/3755/21. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/102297692/> (дата звернення: 23.02.2022).

15. Господарський суд Рівненської області: Рішення по справі за № 918/1170/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95379561>.

16. Господарський суд Харківської області: Рішення по справі № 5023/5802/12 від 05.11.2012 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/27439967> (дата звернення: 23.02.2022).

17. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: Держспоживстандарт України. Наказ, Класифікатор від 11.10.2010 № 457: за станом на 24.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

18. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: за станом на 01.01.2020 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.02.2021).

19. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств: Укоопспілка; Рекомендації, Звіт від 28.07.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text> (дата звернення: 20.01.2021).

20. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін: Наказ Державного комітету статистики України від 14.11.2006 № 519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0519202-06#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 (МСБО 7): IASB; Стандарт, Міжнародний документ від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text (дата звернення: 02.04.2021).

22. Окружний адміністративний суд м. Києва: Рішення по справі № 2а-17883/11/2670. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/101920446> (дата звернення: 11.02.2022).

23. Перелік видів діяльності, що підлягають дії взаємного визнання: Додаток 1 до Директиви 2006/48/ЄС від 14.06.2006 № 2006/48/ЄС: за станом на 16.09.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_862#Text (дата звернення 16.11.2021 р.).

24. Печерський районний суд м. Києва: Рішення від 18 серпня 2021 року в справі № 757/4220/20-ц. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99507648/>.

25. Подання фінансової звітності: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 від 28.12.2009 р. № 1541. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0095-11#Text> (дата звернення 08.09.2021 р.).

26. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI: за станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 07.05.2023).

27. Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними: Постанова Національного банку України від 29.09.2022 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text> (дата звернення: 22.09.2022).

28. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова правління Національного банку України від 26 червня 2015 року № 417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 22.02.2023).

29. Положення про кредитну політику ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК». URL: <https://static.privatbank.ua/files/credit-politic-ua.pdf> (дата звернення: 07.05.2023).

30. Порядок авторизації юридичних осіб, які мають намір провадити діяльність торгового репозиторію на ринках капіталу та організованих товарних ринках, та умови провадження такої діяльності: Рішення національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 54 від 24.11.2021 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/re37390> (дата звернення 24.06.2021).

31. Принципи міжнародних комерційних договорів (Принципи УНІДРУА): Принципи, Міжнародний документ від 01.01.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920#Text (дата звернення: 01.09.2021).

32. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III: станом на 28.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 30.04.2023).

33. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39: Постанова Правління НБУ від 30.03.2021 року № 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0153500-22#Text> (дата звернення: 30.05.2022).

34. Про додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг та фінансових платіжних послуг, укладених банками зі споживачами: Постанова Правління Національного банку України від 22.01.2021 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007500-21#Text>. (дата звернення: 30.05.2022).

35. Про залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг: Постанова Правління Національного банку України від 02.08.2022 р. №168. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_02082022_168 (дата звернення: 21.02.2023).

36. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX: станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

37. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти" Наказ, Положення від 30.11.2001 № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 04.05.2022).

38. Про затвердження Положення про авторизацію осіб, які мають намір провадити діяльність з надання інформаційних послуг на фондовому ринку, та умови провадження такої діяльності: Рішення національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 670 від 27.09.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1371-18#Text> (дата звернення: 04.05.2022).

39. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР: за станом на 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.12.2022).

40. Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу: Рішення Тимчасової адміністративної

колегії Антимонопольного комітету України № 30-р/тк від 13.10.2020. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-vid-nedobrosovisnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-37> (дата звернення: 15.12.2022).

41. Про затвердження Положення про додаткові вимоги до договорів про надання фінансових послуг та фінансових платіжних послуг, укладених небанківськими надавачами платіжних послуг зі споживачами: Постанова правління Національного Банку. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0233500-22#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

42. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці: Постанова Правління Національного банку України від 14.07.2006 р. № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

43. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII: станом на 19.11.2022 р. URL: <http://izmail.maup.com.ua/biblioteka/akademichna-dobrochesnist2/dstu-8302-2015/prikladi-oformlennya-bibliografichnih-posilan-dstu-8302-2015> (дата звернення: 25.12.2022).

44. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14?find=1&text=>

45. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV: станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

46. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX: станом на 01.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 03.04.2023).

47. Про проведення пілотного проекту з упровадження Платформи “Електронна гривня” та електронних грошей Національного банку України: Рішення Правління Національного банку від 06.09.2018 № 602-рш. 45 с.

48. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678. URL: [VII.https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text) (дата звернення: 12.07.2020).

49. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV: за станом на 28.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 29.04.2023).

50. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016 р. №1734-VIII: станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

51. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР: станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

52. Про схвалення концепції розвитку та цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження Плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 06.05.2022).

53. Про фінансовий лізинг: Закон України від 04.02.2021 р. № 1201-IX: станом на 11.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text> (дата звернення: 11.04.2022).

54. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III: за станом на 07.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 12.01.2023).

55. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX: за станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 06.05.2023).

56. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686f>. (дата звернення: 06.05.2022).

57. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014: за станом на 25.10.2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 20.11.2022).

58. Харківський апеляційний адміністративний суд: Ухвала у справі 2а-836/12/2070 від 21.01.2012 р. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/29216106> (дата звернення: 23.02.2022).

59. Цивільний кодекс України: Закон України від від 16.01.2003 № 435-IV: за станом на 28.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.05.2023).

60. Щодо виконання у 2006 р. Плану дій Україна-ЄС: Розпорядження КМУ від 19.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0171558-06#Text> (дата звернення: 11.02.2022).

Спеціальна література:

61. Bernaz-Lukavetska O., Davydova I., Tokareva V., Andriienko I., Tserkovna O. Freedom of contract in the digital age and its implementation in modern technologies: theory and practice. International Journal of Computer Science and Network Security. 2021. Vol. 21, issue 12. P. 544-548.

62. Bryan A. Garner – Black's Law Dictionary, 9th Edition, 2009. P. 1943.

63. Casting Light on Central Bank Digital Currency, IMF Staff Discussion Note, Tommaso Mancini Griffoli, Maria Soledad Martinez Peria, Itai Agur, Anil Ari, John Kiff, Adina Popescu, Celine Rochon, November 12, 2018, URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2018/11/13/Casting-Light-on-Central-Bank-DigitalCurrencies-46233> (дата звернення 12.05.2022).

64. Central bank digital currencies, Committee on Payments and Market Infrastructures, March 2018, Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/cpmi/publ/d174.pdf>.

65. Cryptocurrencies and tokens, ECB FXCG update. URL: https://www.ecb.europa.eu/paym/groups/pdf/fxcg/2018/20180906/Item_2a_-_Cryptocurrencies_and_tokens.pdf (дата звернення: 11.02.2022).

66. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S., Hess J. The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution. Washington, D.C.: World Bank, 2018. P. 10. URL : <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf> (дата звернення: 11.02.2022).

67. Elderson F. COVID-19 – A digitalisation boost and the supervisory response. Speech presented at the SSM Roundtable, Berlin, Germany. 2020. September. URL : <https://www.bis.org/review/r201001d.pdf> (дата звернення: 11.02.2022).

68. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). Digital Disruption in Banking and its Impact on Competition. 2020. URL: <http://www.oecd.org/daf/competition/digital-disruption-in-financial-markets.htm> (дата звернення: 11.02.2022).

69. Stepanova T., Baranenko D., Aneesh V. Pillai, Kostruba A., Akimenko Y. Delimitation of Jurisdiction of Commercial, Civil and Administrative Courts: IT Challenges. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol.22, No.7. P.85-90.

70. Stepanova T., Shcherbanyuk O., Ilchyshyn N., Posashkov O. International and Foreign Experience of Control over the Activity of Courts (Judges). DIXI. 2020. Vol. 22, Núm. 1.

71. Survey of Developments in Electronic Money and Internet and Mobile Payments. Bank for International Settlements. Basle, 2004. 216 p.

72. Sviatoshniuk S., Bakalo L., Bilostotskyi O., Gut S., Chaikovskiy O., Zaiets O. Legal Mechanisms for Protection of the Rights of Participants in Contractual and Non-Contractual Legal Relations. Cuestiones Políticas. 2021. Vol.

39, No 71. pp. 147-165.

73. Sviatoshniuk S.S. Legal Nature of Financial Services Agreement and its Place in Civil Contracts' System. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2014. Т. 19. Вип. 4 (25). С. 123-129.

74. System of National Accounts 2008–2008 SNA. URL: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.asp> (дата звернення 12.01.2022).

75. The Joint Forum. Outsourcing in Financial Services. February 2005. Basel Committee on Banking Supervision. URL: <http://www.bis.org/publ/joint12.htm> (дата звернення 11.02.2022).

76. Traité Des Obligations, Selon Les Regles Tant Du for De La Conscience, Que Du for Extérieur by Pothier, Robert Joseph, 1699-1772. 362 с.

77. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. Избранные труды по гражданскому праву. В 2 т.: Т. 1. М.: Статут, 2002. 428 с.

78. Александров Н. Г. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. М.: Юрид. лит., 1961. С. 183-213.

79. Алексеев С.С. Об односторонних сделках. Избранное. М.: Статут, 2003. 480 с.

80. Алексеєнко М. Д., Ярова А. В. Банківська послуга та її економічна сутність. Фінанси, облік і аудит. 2012. № 20. С. 9-15.

81. Амеліна А. С. Класифікація фінансових послуг. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 1. С. 96-99.

82. Аналітична записка за результатами пілотного проекту із впровадження платформи “Електронна гривня” та електронних грошей Національного банку України (е-гривні). URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf (дата звернення: 12.05.2022).

83. Анфигенов О. В. Бухгалтерский учет и аудит финансовых активов коммерческих организаций: автореф. дис. к.э.н. Саратов, 2009. 17 с.

84. Бабаскін А. Співвідношення кредитного договору та договору позики у цивільному законодавстві України. Підприємництво, господарство, і право. № 12. 2017. С. 5-10.
85. Безбах В. В. Советское и гражданское право. М.: «Наука», 1989. 336 с.
86. Бекленищева И. В. Гражданско-правовой договор: классическая традиция и современные традиции. М.: «Статут», 2006. 204 с.
87. Бесянєвич О.А. Господарське договірне право України: теоретичні аспекти. К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
88. Березина М. П. Безналичные расчеты в экономике России. Анализ практики. М.: Консалт-Банкир, 1997. 294 с.
89. Берназ-Лукавецька О. М. Проблемні питання виконання окремих видів договорів в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 527-529.
90. Берназ-Лукавецька О. М., Давидова І. В. Е-ідентифікація особи в умовах імплементації законодавства Європейського Союзу. Південноукраїнський правничий часопис. 2022. № 4. Т. 1. С. 213-219.
91. Берназ-Лукавецька О.М. Правочини щодо відчуження майна: міжнародний досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 118-120.
92. Бесяєва А. П. Принцип свободи договору в правовому регулюванні зовнішньоекономічного контракту : Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2005. 20 с.
93. Блащук А. М. Поняття та правова природа припинення цивільно-правового зобов'язання. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/707.pdf> (дата звернення 18.09.2021).
94. Бовсуновський О.М., В'ялий С.О. Аутсорсинг в аграрному бізнесі. АМАКО-інформ. 2010. № 3. С. 2–5.

95. Боднар Т. В. Договірні зобов'язання як категорія цивільного права. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2004. № 60-62. С. 73-75.
96. Бокова Ф. М. Исследование эффективности и качества банковских услуг. Инженерный вестник Дона. 2011. С. 504-514.
97. Борисов Б. А. Услуги, правовой режим реализации. М., 1997. 175 с.
98. Борисов І. В. Послуга в умовах використання цифрових технологій. Право та інноваційне суспільство. С. 187-191.
99. Борисова В. Принципи цивільного права. Право України. 2017, № 7. С. 67-75.
100. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения: Изд. 3-е, испр. М.: «Статут», 2001. 476 с.
101. Братусь С. Н. Принципы советского гражданского права. Изд-во высш. уч. заведений. 1960. № 1. С. 47 – 52.
102. Брауде И. Л. Договор подряда. М., 1954. 564 с.
103. Вавженчук С. Деякі ознаки договору як юридичного факту та договору-правовідношення. Підприємництво, господарство і право. № 5. 2019. С. 6-11.
104. Вавженчук С. Я. Аутсорсинг та аутстафінг: ескіз проблем правового регулювання. Публічне право. 2017. № 1. С. 175-183.
105. Вавилин Е. В. Осуществление и защита гражданских прав / Е.В. Вавилин; Российская акад. наук, Ин-т государства и права. М.: Волтерс Клувер, 2009. 360 с.
106. Васильєва В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг: монографія. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2006. 346 с.
107. Вергелюк Ю. Ю. Теоретичні засади визначення якості фінансових послуг банківських установ України. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 25. № 2. С. 21-26

108. Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ: ДАСОА, 2009. 25 с.
109. Витко В. С., Цатурян Е. А. Юридическая природа договора аутсорсинга и аутстаффинга. М., 2012. 128 с.
110. Віхров О. П. Теорія держави і права : курс лекцій : навч. посіб. / О. П. Віхров, І. О. Віхрова. Чернігів : Десна. Поліграф, 2015. 303 с.
111. Волосович С. В. Інноваційні платіжні послуги як інструмент розвитку торгівлі. Економічний вісник Університету. 2016. Вип. 29 (1). С. 12-18.
112. Гавзе Ф. И. Обязательственное право. Минск, 1968. 128 с.
113. Гаран О. В. Квінтесенція розуміння «Право на судовий захист». Правова держава. 2021. №41. С. 9-15.
114. Гаран О. В. Обмеження права доступу до суду: європейський погляд. Ампаро. 2022. Спецвип. Т. 1. С. 64-70.
115. Гаран О. В. Окремі питання правового розуміння факторингу. Правова держава. 2021. № 44. С.93-100.
116. Гаран О. В., Павлова Т. О. Наратив щодо окремих актуальних питань діджиталізації у площині електронних послуг та кримінального провадження. Наука і техніка сьогодні. 2022. №7(7). С. 10-22.
117. Гейнц Р. М. Послуга як об'єкт цивільних прав за Цивільним кодексом України. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 30. С. 86-93.
118. Голубєва Н. Ю. Зобов'язання у цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2013. 42 с.
119. Голубєва Н.Ю. Класифікація зобов'язань у цивільному праві //Збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми цивільного права». Харків, 2012 . С. 317-321.

120. Гордон М.В. Система договоров в советском гражданском праве. Учен. зап. Харьк. юрид. ин-та, 1954. Вып. № 5. С. 65-87.
121. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. М.: Юрайт-Издат, 2007. 993 с.
122. Гражданское право: в 2 т. Т. II. Полутом I: учеб. / отв. ред. проф. Е. А. Суханов. М. : Волтерс Клувер, 2004. 704 с. С. 24-25.
123. Гражданское право: Часть первая: Учебник для вузов / Под ред. В.П. Камышанского, Н.М. Коршунова, В.И. Иванова. М.: Эксмо, 2007. 592 с.
124. Гриняк А.Б. Договірні зобов'язання з виконання робіт у цивільному праві України: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 494 с.
125. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. О. И. Лаврушина. М.: Финансы и статистика, 2001. 124 с.
126. Дигесты Юстиниана / пер. с лат.; отв. ред. Л. Л. Кофанов. М.: Статут, 2005. 584 с.
127. Дідух О. В. Сутність аутсорсингу та перспективи його застосування в Україні. Економічний простір. 2001. № 54. С. 173-182.
128. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. К., 2005. 24 с.
129. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі інституту довіри: Теорія, методологія, практика. ЧНТУ, 2018. С. 32.
130. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови. Х. : ВД «Школа», 2008. 1008 с.
131. Егоров Н. Д. Гражданское право: учеб. в 3 т. Т.1. М.: «Проспект», 2006. 315 с.
132. Еш С. М. Ринок фінансових послуг : підручник. К. : «Центр учбової літератури», 2015. 400 с.
133. Єгоричева С. Б. Регулювання аутсорсингу комерційних банків: зарубіжний досвід ЄС. Фінансовий простір № 4 (8) 2012. С. 27-31.

134. Ємельянчик С. Послуга в цивільному праві. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 105–108.
135. Єфименко М. М. Визначення договору аутсорсингу як однієї з форм взаємодії суб'єктів господарських правовідносин. Підприємництво, господарство і право. 2013. № 2. С. 114-117.
136. Жорнокуй Ю. М. Інструменти фінансування малого та середнього інноваційного підприємництва в Європейському союзі та Україні. Правове забезпечення Національної інноваційної системи у сучасних умовах: монографія. За ред. С. В. Глібка, О. В. Розгон. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2020. Підрозділ 5.1. С. 145-168.
137. Жорнокуй Ю. М. Рівність становища замовника та виконавця щодо оплати та відповідальності за договором про надання послуг. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 99-103.
138. Жорнокуй Ю. М. Правове забезпечення корпоративних правовідносин: пріоритет за імперативністю чи диспозитивністю. Право і безпека. 2023. № 1(88). С. 113-122.
139. Жорнокуй Ю. М. Свобода та обов'язковість виконання договору в цивільному праві України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2022. №4 (99). С. 69-80.
140. Zobov'язальne pravo: teorija i praktika / Za zag. red. Dzeri O. V. Київ: Юрінком-інтер. 1998. Ч. 1. 906 с.
141. Зомчак Л. М. Моделювання динамічних характеристик фінансових активів в умовах стохастичного середовища: автореф. дис. к.е.н. Львів, 2007. 24 с.
142. Иванов В. В., Соколов Б. И. Деньги. Кредит. Банки: Учебник. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. 624 с.
143. Институции Юстиниана / пер. с лат. Д. Расснера; под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 1998. 400 с.
144. Иоффе О. С. Обязательственное право. М. : юрид. лит., 1975. 880 с.

145. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. М.: Юридическая литература, 1984. 144 с.
146. Івченко Л. В. Сутність грошових коштів: підходи до визначення. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. №10. С. 798 – 803.
147. Іжевський П. Г. Кошонько О. В. Фінанси. Навчальний посібник. Львів: «Магнолія 2006», 2013. 373 с.
148. Казанцев М. Ф. Концепция гражданско-правового договорного регулирования. Автореф. дис.. к.ю.н.: 12.00.03. Екатеринбург, 2008. 41 с.
149. Калмыков Ю. Х. К понятию обязательств по оказанию услуг в гражданском праве . М., 1998. 364 с.
150. Канзафарова І. С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: дис. на здоб. наук. ступеня докт. юрид. наук: 12.00.03. К.: ІДП НАНУ, 2007. 453 с.
151. Кашченко О.І. Облік і аналіз грошових коштів та розрахунків в системі управління підприємством. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 22 с.
152. Кетрарь А. А. Підстави виникнення зобов'язань у цивільному праві. Актуальні проблеми держави і права. 2012. С. 272-278.
153. Ківалова Т. С. Поняття та система зобов'язань у цивільному праві України. Актуальні проблеми держави і права. 2008. С. 22-27.
154. Клейменова С. М. До питання про якість банківських послуг. Журнал східноєвропейського права. 2023. № 108. С. 26-29.
155. Клейменова С. М. Послуги хостингу в системі послуг. Наукові записки. Серія «Право». 2019. Вип. 6. С. 26-29.
156. Клейменова С. М. Ритуальні послуги в системі видів послуг. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2019. Т. 30 (69), №4. С. 56-59.
157. Клейменова С. Н. Договор как основание возникновения обязательств по оказанию услуг. Часопис цивілістики. Вип. 20. 2016. С. 87-90.

158. Клименко С. В., Джусенко С. С. Нормативно-правові підстави визначення та виконання грошових зобов'язань. Право і суспільство. 2016. № 3. Ч. 2. С. 44–49.

159. Коваленко Ю. Фінансові послуги: сутність і класифікація. Світ фінансів. 2012. Вип. 3. С. 162-169.

160. Коваленко Ю., Літвін Я. Фінансові інструменти, їх класифікації та напрями інноваційних розвідок. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2019. № 1. С. 132-142.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2019_1_17

161. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

162. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. М.: Наука, 1975. 721 с.

163. Корецкий А.Д. Теория договорного регулирования гражданско-правовых отношений: Автореф. дис.... докт. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2007. 41 с.

164. Кохан В. П. Аутсорсинг і договори, що його опосередковують. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2013. Вип. 26. С. 159-174.

165. Кравец Л. Г. Финансовая грамотность на защите прав потребителей банковских платежных услуг. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2017. № 2 (66). С. 58-60.

166. Красавчиков О. А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание и функции / Межвузовский сб. науч. тр. / редкол. : М. Я. Кириллова, О. А. Красавчиков (отв. ред.) и др. Свердловск, 1980. С. 3-20.

167. Красавчиков О. А. Основания возникновения обязательств / Советское гражданское право: Учебник. М. : Высшая школа, 1985. 544с.

168. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве / Категории науки гражданского права : избр. тр. в 2-х т. М. : Статут, 2005. Т. 2. 494 с.

169. Криворучко С. В., Лопатин В. А. Национальная платежная система: структура, технологии, регулирование. Международный опыт, российская практика. М.: КНОРУС: ЦИПСИР, 2013. 456 с.
170. Кротов М. В. Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве : автореф. дис. 24 с.
171. Кузнецова Н. Принципи сучасного зобов'язального права України / Українське право. 2003.-№4. с.9-15.
172. Кузнецова Н. С. Основні завдання книги першої проекту Цивільного кодексу України. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. С. Довгєрта. К. : Укр. центр прав. студій, 2000. С. 121–124.
173. Кулаков В. В. Сложные обязательства в гражданском праве. Дис. ... д. юрид. наук. М., 2011. 382 с.
174. Латковська Т. А., Марущак А. В., Олексій У. О. Правові та теоретичні проблеми визначення інтернет-банкінгу в Україні. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 1(36). С.27-34 URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3207/3119> (дата звернення: 11.02.2022).
175. Лунц Л.А. Деньги и денежные обязательства в гражданском праве. М. : Статут, 2004. 350 с.
176. Луць В. В. До питання про сутність і зміст цивільно-правового договору. Приватне право. 2013. № 1. С. 118-128.
177. Майданик Р. Договірні цивільно-правові конструкції. Підприємництво, госп-во і право. 2008. № 9. С. 3–6.
178. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 2005. 250 с.
179. Маслов В. Ф. Советское и гражданское право. Ч.1. Киев: «Вища школа», 1983. 460 с.
180. Мейер Д. И. Русское гражданское право. В 2-х ч. М. : Статут, 1997. Ч. 1. 628 с.

181. Михайлюк Г. О., Рустамзаде А. Х., Бахішов А. М. Діджиталізація фінансових послуг і виклики адаптаційного контролю. Фінансова-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 3 (38). с. 46-55.
182. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. За заг. ред. д.ю.н. Е. О. Харитонова. Х.: Одіссей, 2008. 1200 с.
183. Некіт К. Г., Басай О. В. Методологічне значення засад цивільного законодавства. Часопис цивілістики. 2014. Вип. 17. С. 30-34.
184. Обсяг фінансового лізингу, що надається банками, зменшився на 14 % за 2020 рік – повідомляє Асоціація лізингодавців – Асоціація «Українське об'єднання лізингодавців». URL: uul.com.ua (дата звернення 12.03.2021).
185. Ожегов С. И. Словарь русского языка. М., Изд-во иностранных и национальных словарей, 1953. 848 с.
186. Основные институты гражданского права зарубежных стран : (сравнительно-правовое исследование) / под.ред. В. В. Залесского. М.: Норма, 2000. 644 с.
187. Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. С. 215-220.
188. Панченко М. І. Цивільне право України. К. : Знання, 2005. 583 с.
189. Петрова В. Ф., Гавриличенко Є. В. Конспект лекцій з курсу “Система національних рахунків” (для студентів 3 курсу заочної форми навчання за напрямом підготовки 6.030509 (0501) спеціальності «Облік і аудит» факультету післядипломної освіти і заочного навчання). Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2010. 131 с.
190. Пленюк М. Д. Юридичні факти і правові умови в механізмі регулювання договірних зобов’язань. Часопис Київського університету права. 2015. № 4. С. 172-176.
191. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: монографія. Київ : Правова єдність, 2009. 304 с.

192. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. М., 1998. 353 с.
193. Полдников Д. Ю. Истоки современного понятия гражданско-правового договора. Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. 2006. № 5. С. 94-112.
194. Потапова О. А. Классификация принципов гражданского права. Российский юридический журнал. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та. 2001. № 4. С. 82-84.
195. Резніченко С. В. Поняття договору аутсорсингу, його юридична характеристика та види. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 1. С. 75-78.
196. Розанова Н. М. Монетарная экономика. Теория денег и кредита: в 2 т. Т. 1. М. : Юрайт, 2016. 577 с.
197. Рейвуд Б. Аутсорсинг: в поисках конкурентных преимуществ / пер. с англ. Москва : Вильямс, 2004. 176 с.
198. Лепех. С. Сторони споживчого договору фінансового лізингу. Підприємництво, господарство і право. № 6. 2021. С.34-38.
199. Савиньи Ф. К. Обязательственное право. М., 1876. 581 с.
200. Сатина Э. А. Сущность, значение и функции гражданско-правового договора. Вестник Тамбовского государственного университета. 2014. № 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-znachenie-i-funktsii-grazhdansko-pravovogo-dogovora> (дата звернення 12.03.2022).
201. Святошнюк А. Л. Підстави та особливості розірвання договору аутсорсингу. Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство. 2017. Т. 22, Вип. 2. С. 8-14.
202. Святошнюк С. С. Деякі аспекти цивільно-правової відповідальності сторін за договором банківського рахунку. Правова держава. 2022. Вип. 47. Одеса: Фенікс. С. 57-64.
203. Святошнюк С. С. Електронні гроші як фінансова послуга. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2018. Т. 23. Вип. 2 (33).

С. 26-34.

204. Святошнюк С. С. Поняття договору як одна із теоретичних основ правового регулювання надання фінансових послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 69. С. 150-155.

205. Святошнюк С. С. Послуги як об'єкти цивільних прав. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2016. Т. 21. Вип. 2 (29). С. 66-71.

206. Святошнюк С. С. Правові наслідки порушення кредитного договору: окремі аспекти. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 15-20.

207. Семеног А. Ю. Сутність, ознаки та концептуальна модель надання фінансових послуг. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2021. № 22 (50). С. 66-74.

208. Семеног А. Ю. Цифрові фінансові послуги як основний продукт діяльності фінтех-компаній. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 4. С. 142–152.

209. Сергеев А. П. Гражданское право. Учебник в 2-х томах. Т. 1. Изд. 2-е. «Проспект». 1066 с.

210. Сибільов М. М. Загальні положення регулювання відносин у сфері надання послуг за проектом нового Цивільного кодексу України. Вісник Академії правових наук України. № 7. 1996. С. 108–112.

211. Синайский В. И. Русское гражданское право : учебник. М., 2002. 638 с.

212. Сибільов М. Договірне зобов'язання та його виконання. Вісник Академії правових наук України. 2003р. №2-3 (33-34). Х. : Право, 2003. С. 414-424.

213. Сліпченко С. Поняття об'єкта цивільного права за ЦК України. Право України. 2007. № 12. С. 80–84.

214. Словник.ua. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=платіж> (дата звернення: 01.04.2021 р.).
215. Слома В. М. Поняття зобов'язання у цивільному праві. Юридичний вісник. № 1(38). 2016. С. 123-128.
216. Степанов Д. И. Услуги как объект гражданских прав: монография. М. : Статут, 2005. 349 с.
217. Степанова Т. В. Щодо шляхів підвищення ефективності електронних реєстрів та баз даних (на прикладі житлової, земельної сфер, сфери фінансових послуг, правосуддя та виконання судових актів). Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. №4. С.202-207. URL: <http://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/37.pdf>.
218. Степанова Т. В. Щодо шляхів підвищення ефективності електронних реєстрів та баз даних (на прикладі житлової, земельної сфер, сфери фінансових послуг, правосуддя та виконання судових актів). Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. №4. С.202-207.
219. Степанова Т. В., Ніколенко Л. М. Особливості банкрутства фізичних осіб: порівняльно-правова характеристика. Ампаро. 2022. № 1. С. 37-43.
220. Степанова Т. В., Ніколенко Л. М. Сучасний стан та перспективи застосування інформаційних технологій в процедурі банкрутства. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С.284-287.
221. Стефанчук Н. О. Якість банківського продукту: економічний зміст та практика формування. Фінансовий простір 2011. №3. С. 65-71.
222. Стойко О.Я., Дема Д.І. Фінанси: підручн. К.: Алерта, 2017. 406 с.
223. Сурилов О. В. Основи загальної теорії держави і права. / Одес. держ. ун-т, 1995. 128 с.
224. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. д-ра філолог. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «Школа», 2008. 1008 с.
225. Федорченко Н. В. Загальні проблеми зобов'язань по наданню послуг. Держава і право. 2002. Вип. 17. С. 237–242.

226. Фомін Г. Класифікація договорів з надання фінансових послуг. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 1. С. 243–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2010_1_35.
227. Фролов И. Т. Философский словарь. М. Республика. 2001. 780 с.
228. Халфина Р. О. Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве. Москва : Изд-во АН СССР, 1952. 478 с.
229. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М. : Юрид. лит., 1974. 340 с.
230. Харитонов Є. О., Голубєва Н. Ю. Цивільне право України. К. : Істина, 2009. 280 с.
231. Хвостов В. М. Система римского права: учебник. М.: Изд-во «Спарк», 1996. 522 с.
232. Царук О. В. Історична еволюція зобов'язальних правовідносин. Право і суспільство. 2012. № 4. С. 77-81.
233. Цивільне право України. Особлива частина. Підручник /за ред. О.В. Дзери. К.Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.
234. Чанишева А. Р. Договір і зобов'язання: питання співвідношення / Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 393-396.
235. Чаплян С. Виникнення засобів платежу та їх співвідношення із суміжними правовими інститутами. Господарське право і процес. № 7. 2020. С. 56-62.
236. Чувакова Г. М. Специфіка юридичних фактів-станів / Актуальні проблеми держави і права. 2007. С. 108–111.
237. Шерстобитов А.Е. Обязательства по оказанию фактических и юридических услуг: Гражданское право: в 4 т. / Витрянский В.В., Зенин И.А., Козлова Н.В. и др.; отв. ред. Е.А. Суханов. М.: Волтерс Клувер, 2006. 816 с.
238. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права. М.: Бр. Башмаковы, 1911. VIII, 851 с.

239. Шимон С. І. Електронні гроші: форма грошей чи майнові права вимоги. Юридична Україна. 2015. № 9. С. 36-41.
240. Шишка Р. Б., Кройтор В. А. Цивільне право України: у 2-х частинах. Х. : Видавництво ХНУВС, 2008. Ч. 1. 516 с.
241. Шклярук С. Г. Ринки фінансових послуг: теорія, методи, інструменти та практика: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 528с.
242. Щенникова Л. В. О договорном праве, его перспективах и конструкции гражданско-правового договора // Законодательство. 2003. № 5. С. 18–21.
243. Юридичні клініки на захисті прав споживачів фінансових послуг: судова практика і навички консультування (про консультування очима клініцистів) : навчально-практичний посібник / Н.Г. Кравченко та ін. Київ : ПУЛЬСАРИ, 2020. 136 с.
244. Яковлева А.М., Афонська Т.М. Сучасний тлумачний словник української мови: 55 000 слів: А – Я. Харків : Торсінг : Навч. літ., 2017. 670 с.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові фахові видання України:

1. Святошнюк С. С. Деякі аспекти цивільно-правової відповідальності сторін за договором банківського рахунку. Правова держава. 2022. Вип. 47. Одеса: Фенікс. С. 57-64 *(наукове фахове видання України)*

Святошнюк С. С. Поняття договору як одна із теоретичних основ правового регулювання надання фінансових послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 69. С. 150-155 *(наукове фахове видання України)*.

2. Святошнюк С. С. Електронні гроші як фінансова послуга. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін. 2018. Т. 23. Вип. 2 (33). С. 26-34 *(наукове фахове видання України)*.

3. Святошнюк С. С. Правові наслідки порушення кредитного договору: окремі аспекти. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 15-20 *(наукове фахове видання України)*.

4. Святошнюк С. С. Послуги як об'єкти цивільних прав. Вісник Одеського національного університету. Правознавство / ред. колегія журналу: І. М. Коваль (головний редактор) та ін.; ред. колегія серії: І. С. Канзафарова (науковий редактор) та ін. 2016. Т. 21. Вип. 2 (29). С. 66-71 *(наукове фахове видання України)*.

5. Sviatoshniuk S.S. Legal Nature of Financial Services Agreement and its Place in Civil Contracts' System. Вісник Одеського національного університету. Правознавство. 2014. Т. 19. Вип. 4 (25). С. 123-129 *(наукове фахове видання України)*.

Наукові публікації у виданнях, що індексуються у наукометричних базах:

6. Sviatoshniuk S., Bakalo L., Bilostotskyi O., Gut S., Chaikovskiy O. Zaiets O. Legal Mechanisms for Protection of the Rights of Participants in Contractual and Non-Contractual Legal Relations. Cuestiones Políticas. 2021. Vol. 39, No 71. pp. 147-165 (*Web of Science Core Collection*).

Публікації в інших виданнях:

7. Svyatoshnyuk S., Svyatoshnyuk A.. The Protection of the Rights of the Participants of the Legal Relationships Arising from the Contracts on Providing Financial Services. Social and Legal Aspects of the Development of Civil Society Institutions. Collective Monograph. Part II. Warsaw: BMT Erida Sp.z.o.o. , 2019. 228 p. P. 141-161 (*підрозділ у монографії*).

8. Sviatoshniuk S. The Principles of Providing Financial Services under the Legislation of Ukraine. Economic and Law Paradigm of Modern Society. Scientific Journal by Open Europe. Словаччина. 2019. Issue 3, pp. 62-70 (*періодичне видання країн ЄС*).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

Тези в збірниках матеріалів наукових конференцій:

9. Святошнюк С.С. Поняття та види фінансових послуг за законодавством України. П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2015. С. 208-212.

10. Святошнюк С. С. Гарантія як вид фінансових послуг. Матеріали 71-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 року) / упоряд. і відповід. ред. О. О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2016. С.110-114.

11. Святошнюк С. С. Поняття та правова природа договору банківського вкладу за законодавством України. Інновації, тенденції та проблеми сучасного права: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (12 квітня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 43-45.

12. Святошнюк С.С. Страхування як вид фінансових послуг. Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2017. С.115-118.

13. Святошнюк С.С. Умови надання фінансових послуг за законодавством України. Матеріали 72-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (29 листопада –1 грудня 2017 року). Одеса: «Астропринт», 2017. С. 222-224.

14. Святошнюк С.С. Фінансова установа як суб'єкт надання фінансових послуг. Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена пам'яті Ю.С. Червоного (до 90-річчя від дня його народження) (15 грудня 2017 рік). Одеса: «Астропринт», 2017. С. 83-88.

15. Святошнюк С.С. Щодо правової природи кредитного договору. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 96-й річниці з дня народження д.ю.н., проф. В. П. Маслова (14 лютого 2018 р.). Харків: «Право», 2018. С. 360-363.

16. Святошнюк С.С. Фінансові посередники як професійні учасники фондового ринку України. Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2018. С. 262-268.

17. Святошнюк С.С. Операції з цінними паперами як вид фінансових послуг. Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (17 травня 2019 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: «Астропринт», 2019. С. 243-248.

18. Святошнюк С. С. Договори про надання страхових послуг в контексті ре кодифікації цивільного законодавства України. Шерешевські

читання «Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ»: матер. Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2021. С. 230-236.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях:

Міжнародній науково-практичній конференції «П'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (м. Одеса, 22 травня 2015 р.).

71-ій науковій конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (м. Одеса, 23-25 листопада 2016 року).

Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інновації, тенденції та проблеми сучасного права» (Тернопіль, 12 квітня 2017 р.).

Міжнародній науково-практичній конференції «Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (Одеса, 26 травня 2017 р.).

72-ій науковій конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 року).

Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті Ю.С. Червоного (до 90-річчя від дня його народження) (Одеса, 15 грудня 2017 рік).

Науково-практичній конференції, присвяченій 96-й річниці з дня народження д.ю.н., проф. В. П. Маслова (Харків, 14 лютого 2018 р.).

Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (Одеса, 18 травня 2018 р.).

Міжнародній науково-практичній конференції «Дев'яті юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (Одеса, 17 травня 2019 р.).

Всеукраїнській науковій конференції «Шерешевські читання «Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ» (Одеса, 10 грудня 2021 року).

Також основні положення і результати дисертації було впроваджено в роботі СК «ARX» (довідка про впровадження від 10.01.2023 р.), юридичної компанії Digilaw (довідка про впровадження від 13.01.2023 р.), УКРСИББАНКУ (довідка про впровадження від 01.12.2022 р.), кафедри цивільно-правових дисциплін та кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (довідка про впровадження від 04.05.2023 р.).

Вих. №130123

“13” січня 2023 р.

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження Святошнюка Сергія Сергійовича на тему: «Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, впроваджені і використані в діяльності адвоката Чути Ілони Сергіївни.

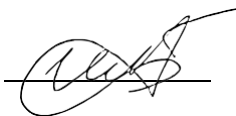
Зокрема, впроваджено у діяльність юридичної агенції Digilaw окремі пропозиції здобувача по вдосконаленню національного законодавства щодо електронних грошей як фінансової послуги.

Особливу увагу приділено визначенню поняття та правової природи електронних грошей як фінансової послуги, ознакам електронних грошей.

Також впроваджено окремі положення та рекомендації щодо діджиталізації окремих видів фінансових послуг.

Зважаючи на вищезазначене, результати дисертаційного дослідження Святошнюка С. С. мають практичну значимість та можуть бути впроваджені у діяльність юридичних компаній та юристів.

Адвокат

Ілона ЧУТА

000307

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І. МЕЧНИКОВА

65082, Україна, м. Одеса, вул. Дворянська, 2 тел. (048) 723-52-54

E-mail: rector@onu.edu.ua факс (048) 723-35-15

04.05.23 № 06.07-01-820

нак № _____ від _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
професор Вячеслав ТРУБА

202 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Святошнюка Сергія Сергійовича
«Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Дисертаційна робота С.С. Святошнюка виконана відповідно до плану наукових досліджень, щоздійснювались в рамках науково-дослідної теми кафедри цивільно-правових дисциплін «Забезпечення прав і законних інтересів учасників правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0118U004432).

Результати наукового дослідження авторазпропоновано для використання у навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право. Ч. 2», «ІТ-право», «Електронні системи та реєстри України», «Фінансове право», «Правові основи інвестиційної діяльності», при написанні курсових робіт, кваліфікаційних робіт, а також при підготовці

методичних рекомендацій з відповідних дисциплін, при написанні навчальних посібників.

Зважаючи на вищезазначене, комісія у складі: Л. М. Токарчук – декана ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова, д. ю. н., професора – голови комісії; О. В. Побережець – заступника декана з наукової роботи ЕПФ ОНУ імені І. І. Мечникова, д. е. н., професора; О. І. Миколенка – завідувача кафедри адміністративного та господарського права, д. ю. н., професора; І. С. Канзафарової – завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін, д. ю. н., професора, – констатує, що результати наукового дослідження Святошнюка Сергія Сергійовича «Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні», викладені у дисертації, поданій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», впроваджені у навчальний процес економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Декан економіко-правового
факультету Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
д. ю. н., професор

Людмила ТОКАРЧУК

Заступник декана з наукової роботи
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
д. е. н., професор

Ольга ПОБЕРЕЖЕЦЬ

Завідувач кафедри адміністративного
та господарського права
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
д. ю. н., професор

Олександр МИКОЛЕНКО

Завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
д. ю. н., професор

Ілона КАНЗАФАРОВА

A FAIRFAX COMPANY

СК «ARX»* (попередня назва СК «АХА Страхування»); ЄДРПОУ — 20474912; 04070, Україна, м. Київ, вул. Іллінська 8 0 800 30 27 23; www.arx.com.ua
10.01.2023

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження Святошнюка Сергія Сергійовича на тему: «Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова, впроваджені і використані в діяльності АТ «СК «АРКС»

Загалом застосовано і впроваджено принципи та умови надання фінансових послуг, запропоновані здобувачем, зокрема у здійсненні страхової діяльності, спілкуванні з клієнтами, наданні страхових послуг. Також впроваджено окремі положення та рекомендації щодо укладення договорів про надання страхових послуг. Крім того, особливу увагу приділено «страховому інтересу» при наданні страхових послуг. Зокрема, взято до уваги визначене здобувачем поняття страхування як виду фінансових послуг.

Вважаємо також, що викладені у наступних публікаціях пропозиції та висновки заслуговують практичного використання у діяльності АТ «СК «АРКС», а саме:

1. Страхування як вид фінансових послуг // Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті

2. Є. В. Васьковського: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова. Одеса: Астропринт, 2017. С.115-118.

3. Святошнюк С.С. Договори про надання страхових послуг в контексті ре кодифікації цивільного законодавства України. Шерешевські читання «Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ»: матер. Всеукраїнської наукової конференції / За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2021.С. 230-236.

4. Умови надання фінансових послуг за законодавством України // Матеріали 72-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (29 листопада –1 грудня 2017 року). Одеса: «Астропринт», 2017. С.222-224.

5. Святошнюк Сергій / Sviatoshniuk Serhii. Принципи надання фінансових послуг за законодавством України / The Principles of Providing Financial Services under the Legislation of Ukraine. Economic and Law Paradigm of Modern Society. Scientific Journal by Open Europe. Словаччина. 2019. Issue 3, pp. 62-70.

6. Святошнюк С. С. Поняття договору як одна із теоретичних основ правового регулювання надання фінансових послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2022. Вип. 69. С. 150-155.

Зважаючи на вищезазначене, результати дисертаційного дослідження Святошнюка С. С. мають практичну значимість та можуть бути впроваджені у діяльність страхових компаній при наданні страхових послуг.

ФАП №12 Лівобережного відділення

Анна Селецька

УКРСИББАНК
BNP PARIBAS GROUP

№:

18-3-04/239

Дата:

01.12.2022р.

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

Результати дисертаційного дослідження Святошнюка Сергія Сергійовича на тему: «Цивільно-правове регулювання надання фінансових послуг в Україні», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова, впроваджені і використані в діяльності АТ "УКРСИББАНК"

Загалом застосовано і впроваджено цивільно-правові аспекти відповідальності за договором банківського рахунку.

Також впроваджено окремі положення та рекомендації щодо правових наслідків порушення кредитного договору.

Крім того, особливу увагу приділено вивченню окремих пропозицій щодо договорів банківського вкладу.

Вважаємо також, що викладені у дослідженні пропозиції та висновки заслуговують на увагу при практичному застосуванні діючого законодавства у сфері надання фінансових послуг, оцінки їх ризиків.

Зважаючи на вищезазначене, результати дисертаційного дослідження Святошнюка С. С. свідчать про свідомий вибір одного з найактуальніших та найбільш змінюваних напрямків у сфері права, які мають практичну значимість та можуть бути впроваджені у банківську діяльність при наданні фінансових послуг.

Керівник напрямку судочинства

ПРГ ЦРС ЮД АТ "УКРСИББАНК"

Лариса Прокоф'єва